magazin istoric

ANUL X Nr. 3 (108) MARTIE 1976

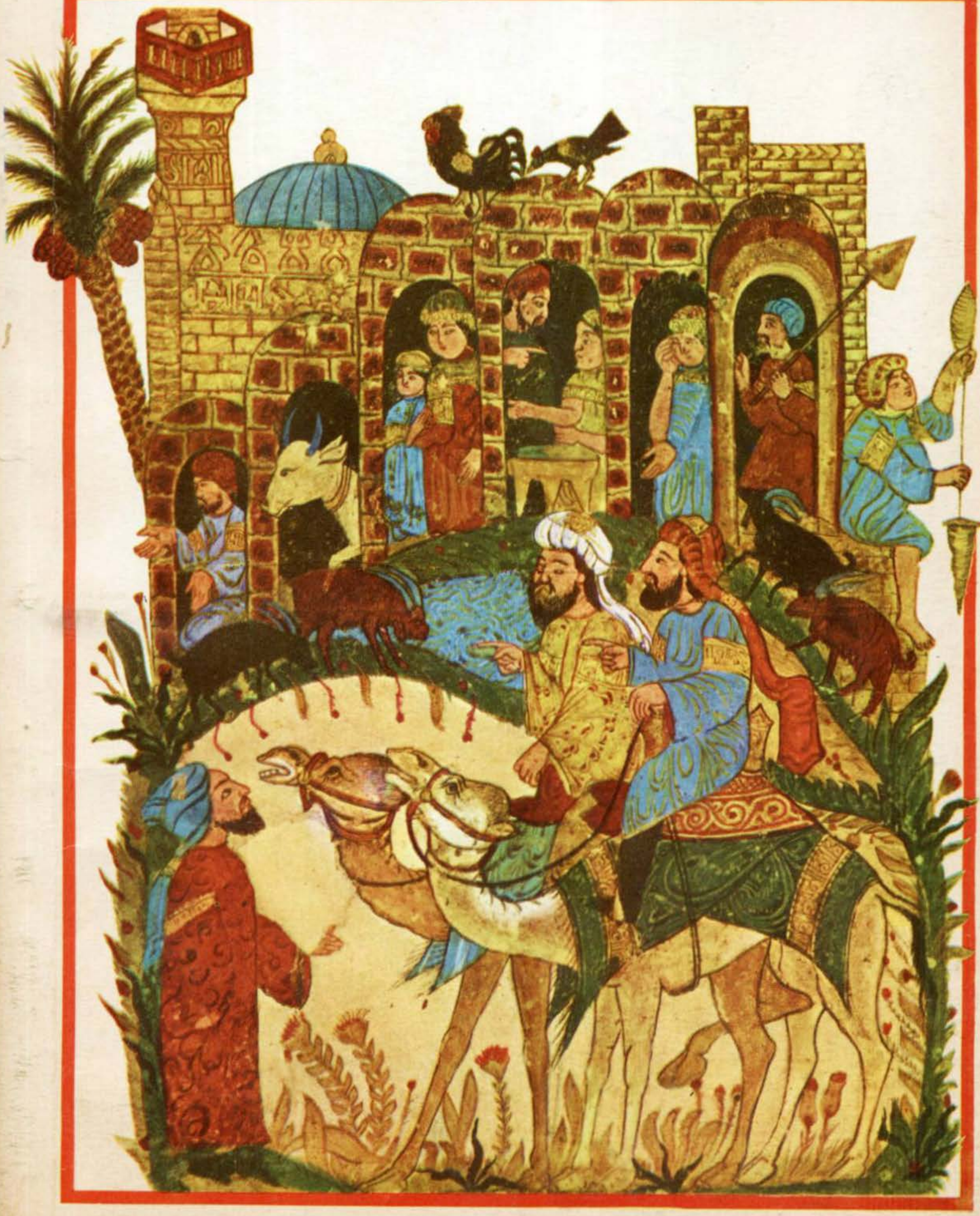

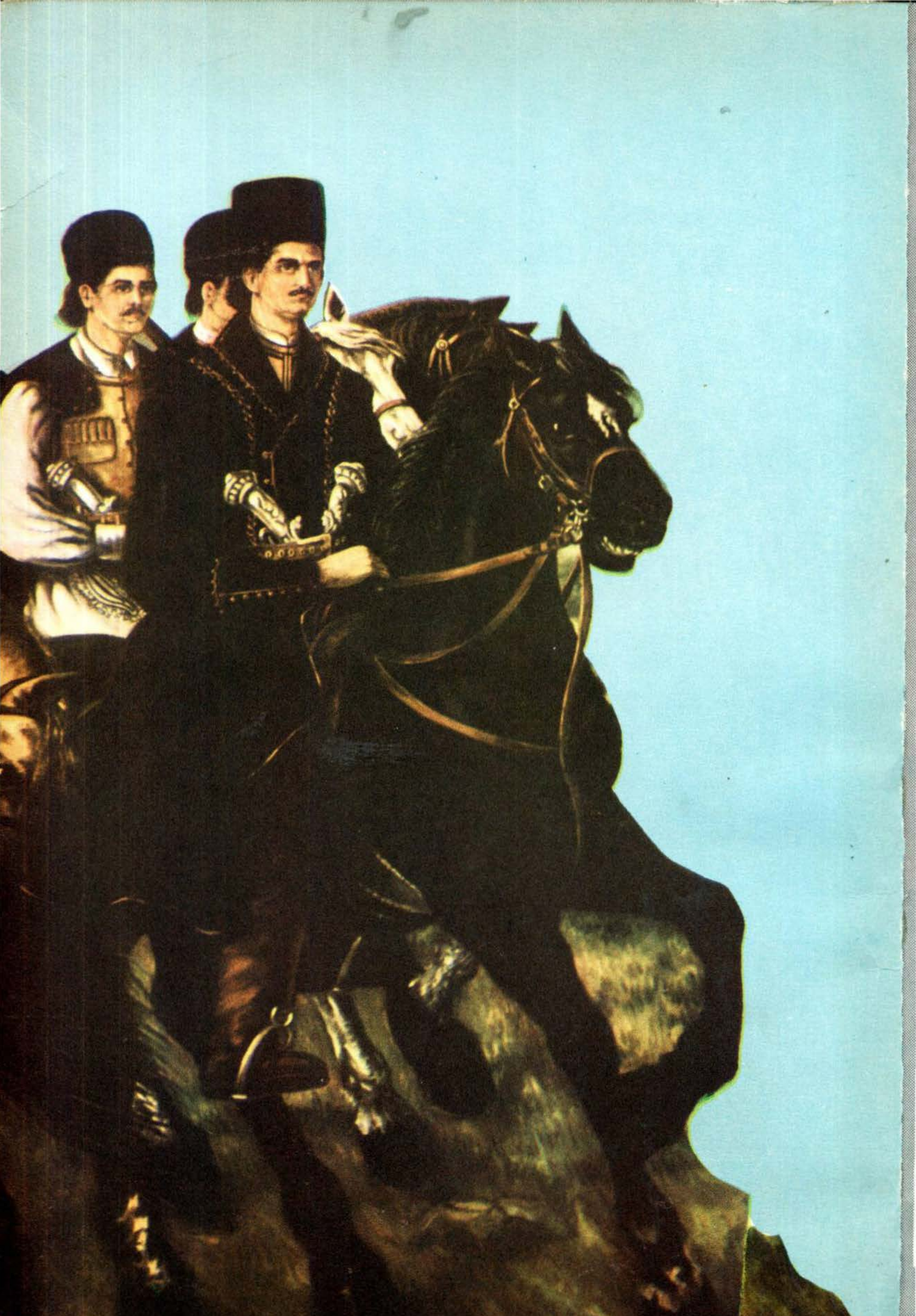

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 3 (108)
martie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

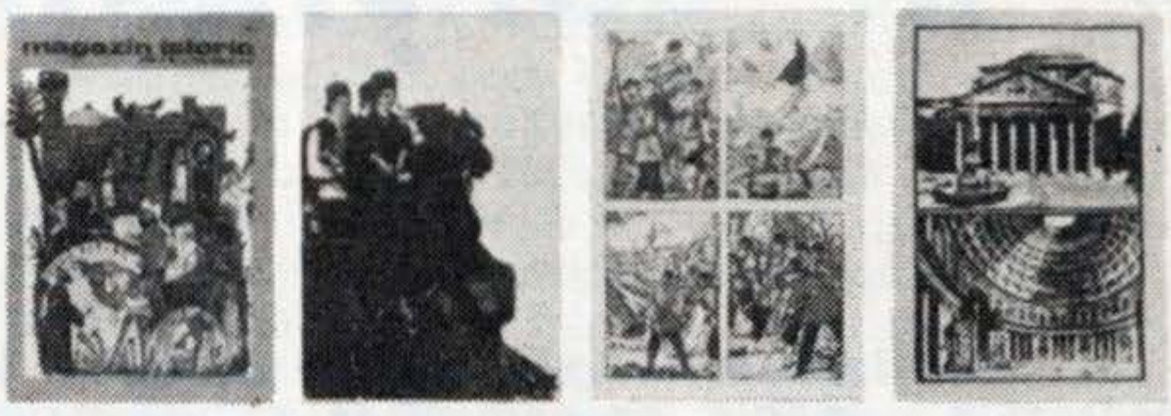

① Localitate din Irak; miniatură din secolul XIII **(Şeherezada şi istoria,** p. 52**)**

② Marele conducător al revoluţiei de la 1821. Pictură de Elena Dobriceanu Cocorăscu **(Tudor Vladimirescu în conştiinţa naţională,** p. 2**)**

③ Parisul în zilele Comunei **(Alexandru Cociu — comunardul,** p. 33**)**

④ Păstrat intact pînă în zilele noastre, Pantheonul este o strălucită realizare a arhitecturii romane **(Bimilenarul Pantheon din Roma,** p. 30**)**

SUMAR

Tudor Vladimirescu în conştiinţa naţională: CONSTANTIN ANTIP ● **„S-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş...":** M. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN ● **„Despre el se vorbeşte cu multă laudă":** SUREN KOLANGIAN ● Rassegna storica del Risorgimento **despre revoluţia de la 1821:** CRISTIAN POPIŞTEANU ● **„Aproape toţi iau armele":** VASILE ŞIMANDAN 2
„Întru realizarea eternei dorinţe a neamului nostru — Unirea Principatelor": N. COPOIU 9
File din lupta antifasciştilor români. Dosarul P.I./644: MIHAI DOGARU ● **Comisarul Ioan Şulea:** MIHAI GROZAVU 13
Vitejii lui Abd el-Krim: CONSTANTIN BOTORAN 17
Patriarhul ecumenic al Constantinopolului, Demetrios — Şase secole de relaţii cu românii: NICOLAE MINEI 20
Christina — înţeleapta şi enigmatica regină a Suediei: DUMITRU ALMAŞ 22
Dicţionar istoric. Neamuri şi triburi tracice — Bessii, Burii, Apulii: BUCUR MITREA ● **Un vast domeniu de cercetare:** ALEXANDRU VULPE 26
Bimilenarul Pantheon din Roma: D. TUDOR 30
La Istanbul pe urmele lui Dimitrie Cantemir: MIRCEA SĂVAN..... 32
Alexandru Cociu — comunardul: MIRCEA DUMITRIU 33
Francisc Rákóczi II — o viaţă închinată luptei pentru libertate: PAUL CERNOVODEANU 34
George Washington contra Howe: WINSTON CHURCHILL 37
O importantă descoperire arheologică la Izvoru, Giurgiu: BUCUR MITREA 42
Efigia Viteazului din anul 1600: DAN CERNOVODEANU 44
Schimbarea gărzii: ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET 46
Şeherezada şi istoria: MICHEL GALL 52
Nelson înaintea bătăliei de la Trafalgar: JOHN TERRAINE 57
● **Cărţi sosite la redacţie...45** ● **Poşta** Magazin istoric**...62** ● **Concursul** Magazin istoric**, ediţia 1975...63**

1821–1976

TUDOR VLADIMIRESCU ÎN CONȘTIINȚA NAȚIONALĂ

„Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu marchează începuturile istoriei moderne a României, un moment de cotitură în lupta pentru libertate și dreptate socială, pentru scuturarea jugului dominației străine și afirmarea drepturilor naționale ale poporului român" — iată aprecierea sintetică prin care Programul Partidului Comunist Român **fixează locul și rolul evenimentelor din anul 1821 și ale celui care le-a ilustrat cu atîta strălucire, pe spirala devenirii națiunii române. Adevăr axiomatic pentru că revoluția de acum 155 ani, depășind sub toate raporturile mișcările populare precedente, a zdruncinat puternic vechea orînduire și a constituit preludiul marilor transformări ulterioare — revoluția burghezo-democratică din 1848, Unirea din 1859, războiul pentru cucerirea deplinei independențe de stat din 1877-1878, desăvîrșirea statului național unitar în 1918 — momente cruciale în istoria modernă a României.**

Programul enunțat de Tudor în vestita proclamație de la Tismana către toți locuitorii fără deosebire de naționalitate, limbă și religie, cristalizat în desfășurarea acțiunii revoluționare, dădea expresie unor aspirații scumpe românilor de pretutindeni — emanciparea poporului, egalitatea în drepturi, libertatea socială și independența politică, răsturnarea preponderenței marii boierimi și a dominației străine. Aceste mari țeluri au avut o înrîurire răscolitoare asupra maselor, s-au bucurat de simpatie, aprobare și susținere din partea marii majorități a națiunii române de pe ambele versante ale Carpaților. În Țara Românească, țărănimea, lucrătorii, meseriașii, negustorii, burghezia născîndă îl întîmpinau pe conducătorul revoluției cu urarea „Trăiască libertatea! Trăiască Domnul Tudor!" și sporeau necontenit rîndurile oștirii Adunării celei orînduite pentru binele și folosul a toată țara. În Moldova și în Transilvania proclamația de la Tismana avea efectul unui manifest chemînd la dreptate și slobozenie.

Dăruirea generoasă în slujba cauzei pe care o socotea cea mai dreaptă dintre toate, a făcut din Tudor Vladimirescu, după minunata caracterizare a lui Nicolae Bălcescu, „personificarea deşteptării noastre naţionale". Figura lui luminoasă a intrat în cîntec şi legendă. Magazin istoric **a relevat în decursul anilor o bogată şi deseori inedită documentaţie istorică pe care acest număr vine să o continue, demonstrînd că numele lui Tudor a fost asociat permanent în conştiinţa maselor populare năzuinţelor de libertate, dreptate, neatîrnare, embleme ale tuturor actelor revoluţionare, patriotice din deceniile următoare. Acest simbol sacru a fost revendicat cu legitimă mîndrie încă de la începuturi de mişcarea muncitorească şi socialistă, care se afirma pe arena luptei pentru împlinirea aspiraţiilor pentru care Tudor a suferit martiriul. „Sîntem** fiii vechei Dacii, **voim** Dacia viitoare..." **scria, în 1883, publicaţia socialistă intitulată cum nu se poate mai semnificativ** Dacia viitoare. **„Ce făcu Tudor faţă de această nedreptate, ştiţi; ce ar fi dorit Tudor să mai facă, vom încerca să se împlinească. Vom lovi în stăpînii de** tot felul **şi de** toate neamurile, **spre a sfărîma jugul ce apasă pe românii din orice ţinut ar fi ei". Coloana acestei glorioase moşteniri a fost preluată şi înnobilată de Partidul Comunist Român, care vede în lupta revoluţionară a generaţiilor precedente o sursă inepuizabilă de învăţăminte pentru prezent şi pentru viitor, un memento de a păstra şi apăra ca lumina ochilor libertatea, independenţa şi suveranitatea patriei. Sub acest semn trebuie înţeles emoţionantul omagiu adus revoluţionarilor din 1821 de secretarul general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu: „Ne plecăm cu adîncă smerenie şi cinstim memoria celor ce au condus această mare bătălie, a luptătorilor de la 1821, care s-au ridicat cu hotărîre în numele idealurilor sacre ale poporului nostru. Poporul român va păstra întotdeauna în amintirea sa pe înaintaşii săi progresişti, pe revoluţionari, pe toţi cei care au contribuit la dezvoltarea naţiunii noastre, la crearea României moderne, la împlinirea aspiraţiilor de libertate si progres ale întregului nostru popor".**

Prin conţinutul şi valoarea sa, programul lui Tudor a înscris revoluţia din 1821 în mişcarea generală de independenţă a popoarelor din sud-estul Europei. Evenimentele petrecute atunci în Ţara Românească au avut un profund ecou în rîndul multor popoare din Europa, care le-au urmărit cu admiraţie şi simpatie, cu un înalt spirit de solidaritate pentru cauza dreaptă a românilor.

Constantin ANTIP

„S-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş..."

M. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN

Cei 37 ani care se scurseseră de la răscoala lui Horea şi pînă la revoluţia condusă de Tudor Vladimirescu au însemnat pentru ţărănimea transilvăneană un şir neîntrerupt de frămîntări. Flacăra aprinsă de Horea fusese potolită, dar nu stinsă. Nobilii se plîngeau autorităţilor că „iobagii au ieşiri răzbunătoare", în păduri erau semnalate cete înarmate, iar oamenii din popor afirmau deschis că „la o nouă răscoală a românilor nu va mai fi ca în vremea lui Horea", lăsînd să se înţeleagă că vor lupta cu şi mai multă hotărîre pentru împlinirea deziderateloг lor[1].

În aceste condiţii, vestea că, dincolo de munţi, Tudor se ridicase pentru dreptatea celor mulţi şi împilaţi, n-a reprezentat numai un îndemn, ci şi o speranţă. Autorităţile, înspăimîntate vedeau în frămîntările provocate de ecourile acţiunii lui Tudor, imaginea lui Horea şi se grăbeau să ia cele mai severe măsuri. Guvernatorul Transilvaniei, Gheorghe Bánffy, s-a adresat comitatelor, districtelor şi scaunelor de la graniţă, cerînd măsuri speciale, pentru că „acest mare Principat, vecin cu Ţara Românească, este în legături strînse economice-comerciale, precum şi religioase şi naţionale [şi] pe drept cuvînt ne putem teme ca aceste dezordini şi principii periculoase, care se aseamănă cu cele ale aşa-zisei mişcări a lui Horea, să nu pătrundă pe căi ascunse în patria noastră, să nu se întindă în mijlocul poporului de jos şi aşa uşor înclinat spre ele".

Cu toate măsurile luate, veştile au pătruns pe diferite căi. Pe străzile Devei, grănicerii au fost auziţi discutînd că în două, trei săptămîni „Todoruţ" va veni şi în Transilvania. Prin sate se discuta „că în timpul cel mai apropiat Horea iară va izbucni din Zărand" şi că „dea Dumnezeu să vină". Un ţăran, arestat şi interogat de autorităţi, declara: „Acum vreo trei săptămîni un grup de oameni, strînşi în faţa casei judelui, spuneau că în curînd se va produce mare răfuială între poporul român şi proprietari şi proprietarii se tem deja de aceasta". Ataşamentul faţă de mişcarea lui Tudor şi hotărîrea ţărănimii transilvănene de a se ridica la luptă reies limpede şi din afirmaţiile unui alt ţăran, despre care un raport oficial spunea că „a avut îndrăzneala să declare că, de îndată ce Theodor va sosi din Ţara Românească aici, el va fi cel dintîi care i se va alătura". Merită, de asemenea, amintite afirmaţiile unui alt sătean care confirma în faţa anchetatorilor ceea ce spusese cu cîteva zile mai înainte în faţa consătenilor săi, şi

[1] Majoritatea documentelor pe baza cărora am întocmit acest material au fost depistate de noi în fondurile Arhivelor Statului din Deva — **n. a.**

anume că, la Alba Iulia, urma să se țină o adunare, care va hotărî soarta Transilvaniei, că aceasta va fi scoasă de sub stăpînirea împăratului, dacă nu se reglementează soarta oamenilor de rînd; că, în curînd, în Transilvania va sosi Tudor, că turcii au fost alungați din posesiunile de dincoace de Dunăre și că vor fi eliberate și țările de peste Dunăre. Evident, eliberarea socială, unirea cu țările surori, sfărîmarea dependenței față de Habsburgi și Poartă erau atunci năzuințele fierbinți ale tuturor românilor.

În cadrul acestor manifestări de simpatie și atașament față de acțiunea revoluționară a lui Tudor, un loc aparte îl ocupă evenimentele din satul Sulighete (comitatul Hunedoara). Denunțați de nobili, trei țărani au fost arestați, duși la închisoarea comitatului și interogați asupra celor afirmate de ei printre săteni. Bedea Adam, în vîrstă de 65 ani, unul dintre cei trei arestați, a fost învinuit că citea oamenilor o hîrtie pe care o păstra în șerpar: „Se face înștiințare că, de către răsărit s-a ridicat un crăiuț cu numele Todoraș, întîi cu puțină oaste, dar din zi în zi ea sporește; pînă acum s-au adunat vreo cîteva sute și mii. Dumnezeu o ajută, că vrea să facă dreptate și acum îi în Țara Românească, isprăvește lucrul cu boierii și, de s-a sfîrși bine acolo, pînă în Paști a da și într-acoace, că un crăiuț o să vină de jos ca să se întîmple laolaltă ca să facă și aicea dreptate".

Interesant este faptul că Bedea Adam nu știa carte, ci îi plăcea să dea impresia că citește. Cu atît mai surprinzătoare sînt deci relatarea exactă pe care o conținea spusele sale asupra mersului revoluției lui Tudor, precum și aprecierile asupra caracterului ei. De altfel, guvernatorul Bánffy a fost convins că hîrtia respectivă era o proclamație a lui Tudor și a ordonat arestarea țăranului, pentru a se afla de unde îi provenise. Anchetatorii n-au reușit să găsească nici un text, iar arestatul a declarat că „acea scrisoare era o hîrtie nefolosibilă, zdrențuită, a fost luată sau am pus-o undeva, nu aș putea ști unde". Ungur Ignat, cel de-al doilea arestat și unul dintre sătenii cu care Bedea discutase, era atît de sigur că Tudor va veni, încît fixase și data cînd se va produce acest eveniment, adică în ziua de Sf. Toader. În discuții cu sătenii, el afirmase „că încă înainte de a lua paști, va bea din vinul roșu cel bun al stăpînului său de pămînt și în ziua de Paști va juca în cizmele stăpînului său". După cum declarau martorii, Ignat ar fi spus că nobililor li se vor lua armele și vor plăti dare ca fiecare locuitor. Se vădește în aceste cuvinte influența ideilor din ultimatumul adresat de Horea nobililor refugiați în 1784 în cetatea Devei, ca și ecoul proclamației lansată de Tudor la Padeș, de a lupta împotriva averilor „rău agonisite". Caracterul social al agitațiilor era vădit. Ungur Ignat îi avea în vedere pe marii proprietari de pămînturi, fapt ce reiese și dintr-o discuție pe care el o avusese cu un nobil scăpătat, Ștefan Măgulici: „Domnule Măgulici, să nu-ți fie frică, pentru că dumneata umbli în portul nostru și trăiești după munca d-tale, ca și noi".

Kiș Toma, al treilea acuzat, discutînd cu alți săteni, în timp ce se afla la fierarul satului, despre zvonurile care circulau, afirmase „că chiar dacă se vor lua armele, topoarele nu le pot lua, încît la a 10-a sau a 20-a casă să nu rămînă unul și cu acesta știe el să facă o măciucă mare (împreunîndu-și cei doi pumni) și cu aceea așa lovește la ureche pe proprietar, că îndată moare și-l aruncă la cîine; numai să dea Dumnezeu un timp ca acela, va ști el să se servească și de secure...". Răbufnește în această afirmație întreaga obidă și revoltă pe care țăranii o adunaseră împotriva nobilimii. Dacă adăugăm faptul că acuzații, după cum declară martorii, erau oameni liniștiți, din cei care nu mai fuseseră judecați pînă la acea dată, vom înțelege starea de spirit a țăranilor.

Tudor Vladimirescu așa cum l-a văzut Brâncuși. Desenul face parte din primele lucrări ale artistului

În p. 2: *conducătorul revoluției de la 1821 depunînd jurămîntul în fața pandurilor. Tablou de Gh. Ioanid, aflat în colecțiile mănăstirii Cernica*

Faptele celor trei arestați au fost considerate ca deosebit de grave, acuzatorul învinuindu-i de instigare și turburare a liniștii publice, fapt pentru care a cerut condamnarea lor la moarte. Chiar dacă, în final, n-au fost condamnați la moarte, pedepsele au fost deosebit de grele: Bedea Adam a primit 10 ani

de ocnă la Uioara și, pentru că era bătrîn și nu putea suporta bătaia, două zile pe săptămînă urma să primească numai apă și pîine; Ungur Ignat — 10 ani de ocnă la Uioara și 1 000 bîte, cîte 25 la fiecare 3 luni; Kiș Toma a fost condamnat la 5 ani de ocnă și 500 bîte. În plus, pentru înspăimîntarea țăranilor, la plecarea la ocnă și la ispășirea pedepsei, Bedea Adam trebuia să stea o jumătate de zi la stîlpul infamiei, în satul său și la Deva, iar Ungur Ignat și Kiș Toma urmau să primească cîte 25 lovituri, în fața satului. După repetate recursuri pe la diferite instanțe, s-a obținut o oarecare reducere a condamnărilor, dar în hotărîrea guberniului s-a precizat că acuzații își vor ispăși pedepsele stabilite definitiv, legați în fiare.

O sentință atît de aspră a urmărit intimidarea maselor țărănești nemulțumite, care se arătaseră gata să pună mîna pe arme spre a-și face singure dreptate, după pilda fraților lor de peste munți. Hotarele care-i despărțeau silnic pe români nu erau o piedică în calea simțirilor comune. Necazurile, bucuriile și izbînzile unora și-au găsit întotdeauna răsunet în inimile celorlalți.

„Despre el se vorbește cu multă laudă...“

SUREN KOLANGIAN
cercetător principal la Institutul de istorie al Academiei de Științe a R.S.S. Armeană[1]

În urmă cu cîțiva ani, am avut prilejul să țin o comunicare, în limba română, la Asociația de studii orientale din R.S. România[2]. Am relevat atunci faptul că în Arhiva Palatului manuscriselor (Matenadaran) din Erevan, R.S.S. Armeană, se află un document armenesc care se referă la frămîntările ce au avut loc în 1821, în Țara Românească și în care se vorbește în mod elogios despre conducătorul revoluției, Tudor Vladimirescu.

Între timp, în Palatul manuscriselor din Erevan am mai descoperit cîteva documente armene[3] care ajută la înțelegerea mai largă a însemnătății internaționale a mișcării revoluționare din 1821. Ele sînt scrise în armeana veche, clasică, și în trecut au fost păstrate la secția de manuscrise a Catedralei din localitatea Ecimiadzin (Catedrala a fost fondată în anii 301-303 e.n.)

Principalul lor autor este arhiepiscopul Grigor Zaharian (sau Zakarian), originar din Akkerman, fost șef al Eparhiei armene din Basarabia. În Armenia, el a luat parte activă la lupta pentru scaunul patriarhal dintre arhiepiscopii Davit și Daniel. În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812, s-a aflat în Țările Române. Împreună cu alți armeni, printre care diplomatul Manuc Bei Mirzaian[4], Zaharian cu soldații săi a luat parte activă la luptele armatelor ruse și la ajutorarea popoarelor creștine. În bătălia pentru eliberarea Rusciucului, a fost rănit și decorat de țarul Rusiei.

Arhiepiscopul a avut legături de prietenie cu domni, mitropoliți și alți oameni de vază ai Țărilor Române. Scrisorile lui sînt redactate cu mare pricepere și sînt bazate pe cele văzute de el la Chișinău, unde a fost un centru al eteriștilor, sau pe cele auzite de la martori oculari. Corespondența sa în legătură cu evenimentele din 1821 începe de la 2 martie 1821 și se sfîrșește la 6 septembrie 1822.

Scrisorile arhiepiscopului Zaharian au fost adresate celor mai de seamă personalități ale vieții armene de atunci, ca Efrem I, catoligos (patriarh suprem) al tuturor armenilor, Nerses Aștarakeți (din Aștarak), șeful Eparhiei armene din Gruzia — care în 1827 a luat parte activă la eliberarea Armeniei Orientale de sub jugul persan, de către armata rusă și voluntarii armeni și, după moartea lui Zaharian, a fost numit în fruntea Eparhiei armene din Basarabia și, în sfîrșit, cu numele de Nerses V a fost ales catoligos al tuturor armenilor și a avut legături strînse cu coloniile armene din Țările Române — arhiepiscopul Hovhannes (Ioan) Garnakerian, conducătorul Eparhiei armene din Rusia, învățatul arhimandrit Manuel Kiumușhaneți din Crimeea, autor al cîtorva lucrări istorice, și Hovakim Lazarian, fratele secretarului de Stat Hovhannes Lazarian, întemeietorul Seminarului armenesc de armenologie și orientalistică „Lazarian“ din Moscova. Hovakim avea strînse legături cu păturile conducătoare ale guvernului imperial al Rusiei și cu oamenii de vază armeni din țară și străinătate.

În prima scrisoare adresată la 2 martie de Zaharian arhiepiscopului Hovhannes Garnakerian, șeful Eparhiei armene din Rusia, el menționa: „Dacă dv. credeți de cuviință scrieți Catoligosului Suprem (Efrem I), arhiepiscopului Nerses și lui Hovakim Lazarian (Moscova)“. El adăuga că din cauza vizitei sale eparhiale la Ismail și Akkerman nu a avut timpul necesar să scrie la persoanele sus-menționate. În Arhiva catoligosală și în arhiva familiei Lazarian sînt păstrate 2

---

[1] Autorul articolului este și vicepreședinte al Secțiunii armene a Asociației de prietenie sovieto-române și membru al Asociației de studii orientale din R.S. România.

[2] Vezi **Studia et Acta Orientalia,** IV, Bucarest, 1962.

[3] Am pregătit un articol mai larg pe această temă pentru revista **Studia et Acta Orientalia.**

[4] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1972.

copii din această scrisoare, precum și o copie a unei alte scrisori redactată tot la 2 martie și adresată arhimandritului Manuel Kiumușhaneți.

Exemplare din această corespondență au ajuns, deci, în copii și la alte personalități marcante, ceea ce reprezintă o dovadă în plus a interesului acestora față de marile evenimente din Balcani. Ele înțelegeau că eliberarea popoarelor român, sîrb, bulgar, grec și a altor popoare creștine avea o deosebită însemnătate și pentru viitorul patriei lor, aflată sub jugurile Imperiilor otoman și persan.

Figura eroică a lui Tudor Vladimirescu este puternic reliefată în corespondența amintită și apare ca un simbol al luptei popoarelor pentru eliberarea de sub dominația otomană. În scrisoarea redactată la 2 martie 1821 și adresată arhiepiscopului Hovhannes Garnakerian, șeful Eparhiei armene din Rusia, Zaharian scria în legătură cu Tudor: „Iar în București, fiindcă murise domnitorul lor și în locul său înainte de această revoluție a fost numit beiul Callimachi, a ieșit la iveală un bărbat care adunase armată mare și nu lăsa ca noul bei să treacă Dunărea, și cînd din norocul său și în aceasta a izbutit, el a devenit vodă, adică conducător de țară si

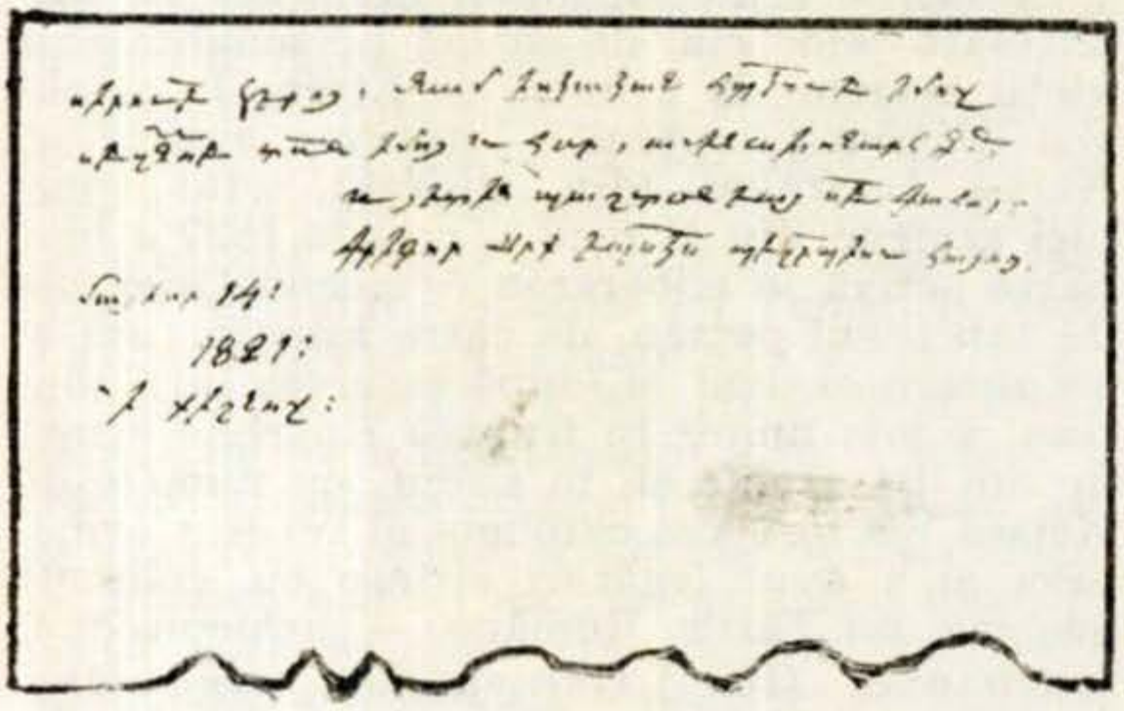

Semnătura arhiepiscopului Grigor Zaharian pe o scrisoare din 1821, în care se referea la revoluția din Țara Românească

numele său este Tudor Vladimirescu. În trecut, acest bărbat a slujit în armata imperială a Rusiei și primise gradul de ofițer și mai tîrziu, ieșind la pensie, se retrăsese în patria sa, în Valahia Mică (Oltenia). Despre el se vorbește cu multă laudă de către martorii oculari, cît și despre inteligența, curajul său înflăcărat și vitejia sa".

În a doua scrisoare, redactată în aceeași zi, arhiepiscopul da, de asemenea, o serie de amănunte despre marele revoluționar, scriind: „Dar un om cu numele de Tudor Vladimirescu se răzvrăti și strîngînd oaste mare dintre valahi și alte neamuri a pus să pîndească toate drumurile spre Constantinopole, ca la venirea domnitorului [nou numit] la București să-l prindă. Scrisese și sultanului, în numele poporului, că noi toți preferăm să murim decît să-l vedem pe domnul de neam grecesc între noi[1]. Și acesta [Tudor Vladimirescu]... a intrat în București și a supus pe toți cu liniște și s-a numit conducător al Valahiei și acum își mărește numărul oastei sale".

În celelalte scrisori, arhiepiscopul relata, cu o serie de amănunte, desfășurarea luptelor din Moldova și Țara Românească, suferințele pricinuite populației de trupele otomane și se referea la subscripția începută între armenii din Rusia pentru ajutorarea refugiaților din țările române.

Sînt semnificative cuvintele pline de simpatie ale lui Zaharian și ale altor înalți prelați față de răzvrătiți. Ei înțelegeau că, fără unirea tuturor forțelor capabile de luptă, nu se putea scăpa de apăsarea Imperiului otoman. Referindu-se la eteriștii care treceau din Odesa spre Țările Române, pentru a întări numărul răsculaților, arhiepiscopul remarca: „Dacă toți aceștia se vor uni, cred că o să arate multe lucruri de vitejie contra trupelor turcești".

Arhiepiscopul Hovhannes Garnakerian a trimis o copie după prima scrisoare a lui Zaharian la Moscova, lui Hovakim Lazarian. Scrisoarea era însoțită de cîteva rînduri din partea arhiepiscopului Garnakerian, prin care el își exprima speranța în victoria panduriIor lui Tudor și aprecia că faptele lor minunate și demne merită a fi cunoscute.

Arhiepiscopul Nerses Aștaraketi, care pe atunci era — cum am menționat — conducătorul Eparhiei armenilor din Gruzia, își manifesta, de asemenea, simpatia și încrederea sa în revoluția de la 1821.

Pe lîngă evenimentele din Țările Române, în documentele descoperite se vorbește și despre răscoalele contra otomanilor din alte zone ale Peninsulei Balcanice.

Nu dispunem, din păcate, de toată corespondența arhiepiscopului Grigor Zaharian și a celorlalte personalități, referitoare la evenimentele din 1821. Avem, însă, la îndemînă și alte documente inedite, monografii și periodice armenești care cuprind relatări despre acele memorabile momente. Din toate se desprinde o singură concluzie: că armenii, atît cei din Țările Române, cei din patria lor, pe atunci aflată sub jugurile turcesc și persan cît și cei aflați în diferite orașe din Rusia, Gruzia etc., au simpatizat din tot sufletul cu cauza revoluționarilor. Opinia publică armeană a urmărit revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, și în general, mișcările revoluționare din Balcani, cu bucurie și speranță. Eliberarea popoarelor român, sîrb, bulgar, grec etc. de sub asuprirea otomană erea condiții și pentru libertatea Armeniei. În contextul social-politic de atunci, legăturile tradiționale dintre poporul român și armean, cristalizate de-a lungul veacurilor, se exprimau în năzuințe și țeluri comune.

---

[1] După cum se știe, una din cele mai importante urmări ale revoluției lui Tudor Vladimirescu a fost abolirea regimului fanariot și restaurarea domniilor pămîntene — **n.r.**

Rassegna

storica del Risorgimento:

despre revoluția de la 1821

CRISTIAN POPIȘTEANU

Aflîndu-mă la președintele Institutului pentru istoria Risorgimento-ului din Roma, profesorul Alberto S. Ghisalberti, am luat cunoștință de apariția, în numărul din iulie-septembrie 1975, al revistei acestui Institut a unui studiu dedicat revoluției lui Tudor Vladimirescu de la 1821. Aparținînd istoricului Francesco Guida, masivul studiu de 25 pagini deschide acest număr al revistei, ocupîndu-se de prezența revoluției de la 1821 din Principatele Dunărene în istoriografia românească. După o succintă punere în temă despre evenimentele revoluționare de acum 155 ani („Astfel în Valahia și în Moldova nașterea unei fragile, dar curajoase burghezii pe urmele trecerii lente de la feudalism la un prim stadiu al capitalismului va favoriza concentrarea altor interese și izbucnirea unei vaste revoluții la care au participat: o parte a boierimii — fie datorită intereselor pentru libertatea comerțului și dobîndirea certitudinii drepturilor respective, fie deoarece era sufocată de dominația fanariotă și de rivalitatea cu nobilimea greacă; micii proprietari de pămînt care constituiau cadrele conducătoare ale mișcării și care-și vedeau zi de zi proprietățile înghițite de marii latifundiari sau jefuite și devastate de bande de tîlhari veniți de dincolo de Dunăre care nu puteau fi ținute în frîu nici de turci, nici de trupele domnitorului; în sfîrșit, țăranii — masa de șoc a anului 1821 care, reduși la iobăgie, constituiau baza îndurerată a piramidei sociale"), autorul se ocupă pe larg de lucrările istoricilor români consacrate momentului 1821. După cîte mi s-a spus la Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano, studiul respectiv este cel mai complet apărut pînă acum în această țară, despre istoriografia românească consacrată anului revoluționar 1821. „Un eveniment de o asemenea natură — scrie Fr. Guida — a găsit imediat ecou în istoriografia contemporană prin scrieri mai mult sau mai puțin științifice, suscitînd apoi un tot mai mare interes în România anului 1848, și în România unită, interes care merge pînă în zilele noastre". Autorul italian se ocupă atît de memoriile și relatările contemporanilor lui Tudor, cît și de colecțiile de documente publicate de Nicolae Iorga; el investighează evoluția opiniilor cuprinse în **Almanahul curții, statului și principatului Valahiei,** din 1837, ce defineau ridicarea populară din 1821 drept „o anarhie", pînă la 1842 cînd o numește „o insurecție a României" și la 1843 cînd vede în ea „începutul guvernării de către fiii patriei". „Întreaga generație revoluționară de la 1848 se aliniază realmente pe linia lui Vladimirescu" — conchide istoricul italian.

Trecînd în revistă studiile a peste 20 istorici români care în ultimul secol și-au oprit cercetările asupra originilor și semnificațiilor revoluției de la 1821, inclusiv a figurii marelui ei lider Tudor Vladimirescu, Francesco Guida stăruie, pe bună dreptate, pe contribuțiile originale ca documentare sau interpretare, metodă de analiză sau informație, de la Ion Ghica și C. D. Aricescu, V.A. Urechia și Alexandru D. Xenopol pînă la Lucrețiu Pătrășcanu și Andrei Oțetea, N. Adăniloaie și Vasile Maciu, Dan Berindei și Traian Mutașcu. Oprindu-se cu un profund respect asupra operelor acestora (ca și ale multor altora), Fr. Guida nu omite enumerarea punctelor de vedere ale istoricilor români și ajunge pînă la ultimele lucrări și comunicări datorate lui Marin Mihalache, D. Zaharia, Gr. Stețcu, I. Vataman, T.G. Bulat, Andrei Pippidi. Obiectivitatea discernămîntului său critic rezultă și din modul în care — deși amintește scrieri de diferite orientări — apreciază lucrările elaborate în ultimele decenii de pe pozițiile materialismului istoric, inclusiv compendiile de istorie națională scrise de C. C. Giurescu și D. C. Giurescu, de Andrei Oțetea, Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihai Berza, Vasile Maciu, de Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu.

Reținem concluzia eseului dedicat de Fr. Guida istoriografiei românești a anului 1821, eseu care se înscrie între dovezile prestigiului dobîndit de științele istorice de la noi și, prin aceasta, se încadrează în circuitul valorilor intelectuale pe plan european și mondial: „Așa cum am arătat, istoricii români au analizat în profunzime revoluția de la 1821, eveniment de o covîrșitoare însemnătate pentru istoria României. Ei au reconstituit figura lui Vladimirescu recunoscut în mod public ca erou național și, indiscutabil ca o figură de mare importanță istorică. Din analiza făcută se desprinde nu numai vastitatea angajării istoriografiei românești față de Tudor Vladimirescu și de epoca sa, ci, totodată, calitatea științifică a acestei angajări".

„Aproape toți iau armele"

VASILE ȘIMANDAN

Evenimentele revoluționare din Țara Românească din 1821 au avut un larg ecou și în statele italiene, care cunoscuseră în acea perioadă o puternică mișcare revoluționară îndreptată spre unitate națională, mișcare crunt reprimată de trupele Sfintei Alianțe. În presa italiană au apărut știri despre mersul revoluției, despre personalitatea lui Tudor Vladimirescu, ca și despre Ipsilante și mișcarea revoluționară inițiată de acesta. Cum era și firesc, știrile erau prezentate într-un spirit favorabil mișcării revoluționare a poporului italian, pentru a-i insufla acestuia încredere în victorie, cu toate eșecurile suferite pînă la acea dată.

La hotarul dintre deceniile 2-3 ale secolului XIX, Peninsula Apenină se înfățișa în structuri socio-politice pe cît de diversificate, pe atît de contradictorii. În timpul războaielor napoleoniene, Italia a fost unită de fapt sub dominație franceză. Congresul de la Viena al marilor puteri, în care un rol de seamă l-a avut țarul Alexandru II al Rusiei (1815), a restabilit vechea stare de fărîmițare politică, Italia rămînînd împărțită în opt state; regiunea Lombardo-Venețiană; Piemontul sau Regatul Sardiniei în nordul Italiei; Regatul celor două Sicilii în sud; Statul Papal; Ducatele Toscana, Parma, Modena și Lucca, în mijlocul peninsulei.

Inițiată de către carbonari, în jurul anului 1810, în sud, în munții Calabriei, mișcarea pentru unitatea națională a Italiei a crescut în amploare și intensitate. Tot carbonarii au fost inițiatorii mișcării revoluționare care a izbucnit în 1820 la Neapole și a cuprins în scurt timp și Sicilia. La Palermo, de pildă, masele au pus stăpînire pe oraș, dar mișcarea populară a fost, în cele din urmă, înăbușită în sînge. În martie 1821, flăcările revoltei au cuprins Piemontul, unde în fruntea răsculaților s-a situat contele Santa-Rosa; mișcarea revoluționară s-a extins apoi și în regiunea Lombardo-Venețiană. Prin intervenția brutală a trupelor Sfintei Alianțe și îndeosebi a celor austriece, mișcarea revoluționară de renaștere națională a italienilor a fost crunt reprimată. Apreciind situația revoluționară din Europa, ministrul Afacerilor Externe al Rusiei, contele Nesselrode, scria, la 31 ianuarie 1821, trimisului extraordinar al guvernului său pe lîngă Curtea napolitană: „Cabinetele [Sfintei Alianțe — **n.r**] n-au putut privi revoluția de la Neapole ca un eveniment absolut izolat. Ele au văzut în ea același spirit de dezordine și rebeliune care a tulburat atîta timp liniștea Europei și care, după cum se putea spera, fusese nimicit de rezultatele salvatoare ale pacificării generale. Acum, însă, el s-a deșteptat din nou și încă în cîteva țări din Europa...".

Foarte curînd, în vecinătatea Imperiului autocratic țarist, a izbucnit o nouă revoluție în Țara Românească, iar mișcarea condusă de Ipsilanti, Eteria, s-a declanșat și ea în vederea afirmării cauzei naționale a poporului grec. Deși relatările despre aceste evenimente

GAZZETTA PIEMONTESE.

L'OSSERVATORE TRIESTINO

GIORNALE DEL REGNO DELLE DUE SICILIE

Pagini de titlu ale unor ziare italiene de epocă, ce au consacrat numeroase articole și informații revoluției lui Tudor Vladimirescu

apărute în presa italiană erau incomplete, nu sesizau suficient de limpede amploarea participării maselor la revoluție și caracterul ei antiotoman, ele reușeau, totuși, să surprindă unele caracteristici ale istoriei românești.

Astfel **Gazzetta Piemontese,** după ce, la 1 aprilie, insera în coloanele sale știrea că „Bucureștiul e în mare neliniște fiindcă turcii ies din fortărețe și se apropie de capitala Valahiei", iar la 26 aprilie preciza „conform ultimelor scrisori de la Iași, din 13 aprilie, hotărîrile luate de Maiestățile Lor împărații Austriei și Rusiei cu privire la tulburările izbucnite în cele două principate ale Moldovei și Valahiei au produs acolo un efect teribil", mai menționa: „Revoluția condusă de Tudor se aseamănă cu atîtea alte revolte parțiale care au avut loc din cînd în cînd în provinciile privilegiate ale Imperiului otoman, întotdeauna pentru a obține vreo nouă favoare și niciodată pentru a doborî imperiul. Ipsilanti numește Valahia «antica Dacie»".

De remarcat, deci, că ziarul caracteriza Principatele ca „provincii privilegiate", caracterizare îndreptățită avînd în vedere regimul „Capitulațiilor"[1] în vigoare, în relațiile cu Imperiul otoman.

Într-o corespondență apărută în același ziar și primită, desigur, de la un negustor bucureștean, se arăta: „Tudor declară întotdeauna că nu vrea să lupte împotriva Porții, ci numai împotriva puterii tiranice a domnitorilor. Dar de ce cheamă la arme pe toți țăranii tineri? De ce a dezarmat orașul nostru? Mitropolitul a fugit ieri seară împreună cu puținii boieri care rămăseseră aici. Noi sîntem îngrijorați peste măsură de viitor".

Evident, îngrijorarea corespondentului izvora din faptul că, în perioada revoluției,

(Continuare în p. 12)

[1] **Vezi Magazin istoric, nr. 3/1975.**

„ÎNTRU REALIZAREA ETERNEI DORINȚE A NEAMULUI NOSTRU UNIREA PRINCIPATELOR"

Documentele pe care le reproducem în acest număr au fost elaborate de Adunările Elective ale Moldovei și Țării Românești și de reprezentanți ai acestora într-un răstimp de trei zile, între 25 și 28 ianuarie 1859. Ele redau bucuria poporului român și a factorilor săi de răspundere la vestea dublei alegeri a lui Cuza. Printr-un efort de voință unanim, prin patriotism și înțelepciune politică, cele două Adunări Elective, exprimînd dorința fierbinte de unire a românilor, au realizat în acele zile încă un pas important spre Unire — aspirație multiseculară a poporului nostru „de la Carpați pînă la Marea Neagră" — cum se arăta într-unul din documentele care dau o apreciere clară și precisă semnificației evenimentelor petrecute acum 117 ani. Astfel, în adresa înaintată de către deputații munteni lui Alexandru Ioan Cuza, prin care i se aducea la cunoștință rezultatul scrutinului din 24 ianuarie, se sublinia, că, prin votul lor, deputații s-au ridicat la înălțimea misiunii istorice ce le fusese încredințată de masele populare și „au sacrificat pe altarul patriei orice considerație de partidă", **reînviind astfel** „acele frumoase suvenire ale strămbunilor noștri, cari, cu toate desbinările lor, știau însă să-și dea mîna cu inima curată, în timpuri critice și să facă deși puțini la număr, dar uniți, acele izbînzi eroice ce au susținut existența României".

La rîndul lor, deputații Adunării Elective din Moldova, profund impresionați de opțiunea Adunării Elective din București, și-au exprimat încă o dată vibranta aderiune și încrederea nestrămutată în triumful cauzei Unirii. Răspunzînd mesajului prin care Alexandru Ioan Cuza le aducea la cunoștință rezultatul votului exprimat în 24 ianuarie, la București, deputații moldoveni — întruniți în ședința din 28 ianuarie — arătau că, prin acceptarea de către domn și a tronului țării surori, s-a „făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru — Unirea Principatelor". **Succesele din 5 și 24 ianuarie 1859 reprezentau o încununare a luptei forțelor progresiste și patriotice din anii trecuți.**

Dînd glas entuziasmului lor patriotic, dorinței de a dezvolta neîntîrziat acest mare pas spre Unire, deputații moldoveni lansau, totodată, chemarea ca cele două Adunări să se întrunească la Focșani, ca unica și singura reprezentantă a românilor din ambele Principate.

În cadrul aceleiași ședințe din 28 ianuarie, Adunarea Electivă din Iași a adoptat o adresă de salut către Adunarea Electivă din București, care sintetiza starea de spirit a românilor moldoveni din acele memorabile zile. Actul dublei alegeri era apreciat ca „cea mai frumoasă pagină" **a istoriei moderne românești. Moldovenii îi rugau pe frații lor să se unească** „cu cererea ce am adresat lui Alexandru Ioan I, ca așa în curînd, povățuiți de marea idee și sub steagul Unirei, să ne întîlnim la Focșani, unde puind mînă în mînă, să le legăm atît de strîns, încît chiar soarta cea mai rea să nu le poată despărți". **Adresa se încheia cu aceste patetice cuvinte:** „Așadar, fraților, dispară dintre noi toată forma, toată deosebirea din **afară!** [...] Acum a sosit timpul ca să și lucrăm ca un singur și acelaș popul".

Entuziasmul moldovenilor era întru totul justificat, dar unificarea celor două Adunări era prematură și ar fi reprezentat o depășire a prevederilor Convenției. De altfel, după cum vom vedea în numerele următoare, unele din marile puteri care, în jocul lor politic, căutau să dea Convenției de la Paris o interpretare conformă intereselor lor, n-au întîrziat să-și arate surpriza și nemulțu-

mirea pentru alegerea aceluiaşi domnitor în ambele Principate. În aceste condiţii, unificarea celor două Adunări ar fi putut determina reacţii din exterior de natură a compromite înseşi rezultatele obţinute pînă atunci.

În ziua de 25 ianuarie 1859, Nicolae Golescu — numit de Cuza ministru de Interne în guvernul de la Bucureşti — a lansat un apel către locuitorii Ţării Româneşti, în care demonstra legalitatea dublei alegeri, „lucru ce nu este nici cum poprit de Convenţie" şi aprecia evenimentul ca pe „un pas înainte spre Unire".

Documentele reproduse în continuare au fost extrase din lucrarea lui D. A. Sturdza: Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renaşterii României, Bucureşti, 1912, pp. 770-771; 772-774; 795-797.

N. COPOIU

Adresa Adunării Elective a Valahiei către domnitorul Alexandru Ioan I, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859:

Înălţimei Sale Prinţului Alexandru Ioan I Cuza, domnul Moldovei şi al Ţării Româneşti.

Prea Înălţate Doamne!

Adunarea Electivă a Principatului Ţării Româneşti, deschizîndu-se la 22 ale curentei şi, după verificarea mandatelor deputaţilor, constituindu-se ieri, la 24 ale aceleiaşi luni, în deplină legalitate, s-a privit datoare a începe lucrările sale de la alegerea domnului, care este întîia operaţie ce i se prescrise de Convenţie.

Aflîndu-se, dar, ieri în număr de şasezeci şi patru deputaţi din şaptezeci şi şapte, adică peste 3 părţi cerute de lege, a procedat la alegere şi numele Înălţimei Voastre a ieşit din urnă cu unanimitatea tuturor voturilor, în aclamaţiile entuziaste ale Camerei, ale numerosului auditor ce asista în tribuna ce i se hotărîse şi ale poporului care cuprinsese dealul şi curtea Mitropoliei.

Acest vot, Prea Înălţate Doamne, prin care toţi deputaţii au sacrificat pe altarul patriei orice consideraţie de partidă, a reprodus acele frumoase suvenire ale străbunilor noştri, cari, cu toate desbinările lor, ştiau însă să-şi dea mîna cu inima curată, în timpuri critice şi să facă, deşi puţini la număr, dar uniţi, acele izbînzi eroice ce au susţinut existenţa României.

Adunarea, avînd deplină convicţie că veţi face fericirea patriei, se socoteşte norocită a aduce la cunoştinţa Înălţimei Voastre rezultatul votării sale şi a Vă ruga cu respect să binevoiţi, pînă la îndeplinirea tuturor formelor, a lua dispoziţii pentru cîrmuirea trebilor Principatului.

Mesajul domnesc către Adunarea Electivă a Moldovei, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859, Iaşi.

Domnilor deputaţi,

Ieri, pe la 6 1/4 ore, Adunarea Electivă a Valahiei, întrunită în seanţă, ne-a aclamat şi ales, în unanimitate de 64 voturi, domn al Ţării Româneşti. Mărimea unui asemenea act naţional şi necesitatea de a linişti grabnic agitarea spiritelor din Bucureşti ne-a îndemnat a răspunde fără întîrziere la aşteptarea Camerei şi a poporului din Ţara Românească, încredinţaţi fiind că acceptarea noastră este conformă cu dorinţele unanime ale Camerei şi ale întregii ţări a Moldovei. Totodată, domnilor, găsim de cuviinţă a vă aduce la cunoştinţă mijlocirea făcută de noi către Puterile Garante, pentru realizarea dorinţelor rostite de Divanurile ad-hoc la anul 1857, cît şi de Adunarea Electivă a Moldovei, prin votul său din 5 Ghenarie [ianuarie] 1859.

Dumnezeu să binecuvînteze Principatele Unite!

(Subscris) Alexandru Ioan

Din ordinul domnului, (Subscrişi) V. Sturdza, M. Kostaki, Gr. Balş, C. Rolla, C. Milicescu, V. Alecsandri.

Procesul verbal IX al Adunării Elective a Moldovei, din 28 ianuarie (9 februarie) 1859:

Astăzi, în 28 ianuarie 1859, deschizîndu-se şedinţa sub preşedinţia Înalt Prea Sf. Sale Păr. Mitropolit, se constată 41 membri faţă.

Dl. M. Kogălniceanu citeşte Adresa răspunzătoare la citatul Mesaj al Înălţimei Sale, care cu aclamaţii şi înstrigăte de: „Vivat Unirea!", „Vivat Alexandru Ioan I!" se adoptează de Adunare. Iar cuprinderea adresei este următoarea:

„Adunarea Electivă a Moldovei, în şedinţa sa din 26 ianuarie, a primit cu entuziasm Mesajul Înălţimei Voastre, prin care binevoiţi a o încunoştiinţa că Adunarea Electivă din ţara soră V-a ales domn al Valahiei şi că Înălţimea Voastră aţi şi primit frînele guvernămîntului din Bucureşti.

Moldovenii nu aşteptau mai puţin de la patriotismul fraţilor lor de peste Milcov, iar această Adunare Electivă, mîndră de alesul ei şi de domnul său, declară că Înălţimea Voastră, nepregetînd a răspunde la chemarea ce Vi s-a făcut prin legiuiţii reprezentanţi ai ţărei surori, aţi bine judecat de simţămintele reprezentanţilor Moldaviei şi de inima întregei naţii, căci prin aceasta aţi făcut un mare şi puternic pas înainte întru realizarea eternei dorinţe a neamului nostru — Unirea Principatelor.

Prin un asemenea act, Înălţimea Voastră aţi cîştigat un nou titlu la amorul şi recunoştinţa românilor.

În adevăr, chiar în ziua alegerei Înălţimei Voastre de domn al Moldovei, în 5 ianuarie 1859, Adunarea Electivă din Iaşi, reînnodînd dorinţele Adunărilor ad-hoc, rostite cu atîta unanimitate în zilele memorabile de 7 şi 9 octomvrie 1857, şi de îndată apoi proclamîndu-Vă domn al Moldovei, a arătat, într-un chip manifest, ce idee personifică în Înălţimea Voastră şi ce aştepta de la ocîrmuirea Înălţimei Voastre.

Adunarea Electivă din Bucureşti, cu un patriotism mai presus de toată lauda, dînd tot Înălţimei Voastre unanimitatea sufragiilor sale, şi aşa proclamîndu-Vă de domn aj Principatelor Unite, a arătat lumei că Valahia, întocmai ca şi Moldova, vede în Înălţimea Voastră bărbatul chemat de Providenţă pentru a întemeia în faptă şi deplin unirea ambelor ţări într-un singur stat, statul României!

Cuprinderea împărtăşirei ce despre acest mare act aţi făcut marilor Puteri ale Europei şi despre care ne-aţi dat cunoştinţă a convins pe Adunare că Înălţimea Voastră aţi ştiut a aprecia scopul actului naţional săvîrşit de ambele Adunări şi a atribui adevăratul caracter ce sufragiul unanim al ambelor ţări a voit a-i da.

Înălţimea Voastră, în faţa ţărei, aţi dovedit dar că înţelegeţi toată mărimea misiei ce Vă este încredinţată şi că sînteţi capabil de a o aduce la bun sfîrşit. Naţia va fi recunoscătoare de nobila iniţiativă ce aţi luat. Iar Adunarea Electivă, în deplina armonie şi înfrăţire ce întîlneşte în ţintirile Voastre şi ale ei, este mîndră că Vă găseşte precum V-a aşteptat. Ea are convicţia intimă că această norocită concordie se va păstra şi se va întări din mult în mai mult, pînă cînd se va putea realiza cu deplinătate marele dor al naţiei române.

Adunarea Electivă are dar deplină încredere în luminatul Vostru patriotism, în nestrămutata Voastră voinţă, în cunoscuta Voastră tărie de suflet. Ea sperează că guvernămîntul Vostru se va ridica la acea putere a energiei, singură proprie de a înlătura toate piedicile. Cît pentru Adunarea Electivă, întregul ei concurs este de mai înainte închezăşluit Înălţimei Voastre. Şi declarîndu-Vă că şi ţara este gata de a face toate sacrificiile cerute de o aşa mare trebuinţă, Camera este în tot dreptul de a se crede adevărata reprezentantă a simţirilor Moldovei.

Spre deliberaţia şi adoptarea măsurilor celor mai nimerite, pentru ca Unirea Principatelor să ajungă a fi un fact definitiv şi recunoscut de areopagul Europei, concursul ambelor Adunări din Principate este necesitatea de întîiul ordin. Noi venim dar respectuos a Vă cere convocarea la Focşani a Camerelor din ambele ţări.

Adunarea, întocmai ca Înălţimea Voastră, împărtăşeşte speranţa ce puneţi în înalta îngrijire a Marilor Puteri închezăşluitoare existenţei Principatelor Unite.

Ea are convicţia asigurătoare că ele nu ar voi a arunca naţia română în pericolul desnădăjduirii şi în o prăpastie de calamităţi, ci, din contră, prin un efect al înaltei lor dreptăţi, ele vor împlini cele mai legiuite ale ei dorinţe şi vor întemeia liniştea şi viitorul ei, consfinţind, prin un vot aprobativ, o situaţie căreia puterea lucrurilor i-a întipărit sigiliul destinului.

Iar Voi, o Doamne, chemat de Providenţă şi de naţie pentru a pune cea de pe urmă piatră la edificiul naţionalităţii române, la care de atîţi secoli lucrează generaţiile noastre, urmaţi pe calea de patriotism şi de abnegaţie ce aţi întreprins, şi plin de glorie şi binecuvîntat de toată gura şi de toată inima neamului nostru, Veţi fi pururea întîiul cetăţean şi binefăcător al României şi cinci milioane de români, de la Carpaţi pînă la Marea Neagră, nu vor conteni de a Vă ura cu acelaşi strigăt, cu care astăzi Vă aclamă ambele Principate.

Să trăiască Alexandru Ioan I".

În cadrul aceleiaşi şedinţe a luat cuvîntul deputatul A. Panu:

„Inima mea bate lovituri repezi, ca a fiecăruia român în momentele de faţă. Visul acel mare al naţiei române, ţinta tuturor suferinţelor, tuturor speranţelor atîtor generaţii, cari au căzut jertfă pentru cauza sfîntă, iat-o îndeplinită! Unirea Principatelor este făcută! România măreaţă şi plină de putere se avîntă către viitor! România merge de acum pe calea mîntuirei şi a destinului care o aşteaptă între celelalte naţii civilizate ale Europei! O! să salte! Să salte de bucurie bătrîni şi tineri! Dumnezeu s-a arătat cu o protecţie învederată pentru naţia română! Nu mai poate fi îndoeală, nu mai poate fi frică în inima nimănui: Dumnezeu, Dumnezeu ne protege! Edificiul nostru social se clătina pînă în temelie; duşmani numeroşi şi puternici ne ameninţau de pretutindeni; acel puţini cu credinţă păreau că văd pieirea apropiată, cînd deodată alegerea Adunării proclamă domn un bărbat cu inimă şi suflet mare. Ţara se bucură şi sperează, şi iată că fraţii noştri munteni zic domnitorului să personifice ideea naţională. Fii dar alesul naţiei române! Fii domnitorul a cinci milioane! Dumnezeu, Dumnezeu dar ne protege! Înainte dar, fraţilor, pe urmele patriotismului şi ale abnegării ce ne arată domnitorul nostru! Înainte pe calea datoriei, ori şi ce jertfă ar cere împrejurările!

În faţa dar a măreţului act săvîrşit de Adunarea din Bucureşti, noi să rămînem indiferenţi? Noi să stăm neclintiţi la locurile noastre? Dl. Catargiu, în îngrijirea patriotismului său, zice că nu trebuie să luăm asupră-ne răspunderea privitoare şi pe Adunarea din ţara soră? Nu!, dar trebuie să ne întîlnim cu acei fraţi de inimă mare, trebuie să ne închinăm lor ca unor mari patrioţi. Ei bine!, unde să ne întîlnim? Ei ne dau coroana a trei milioane, ei vin, un popul întreg, ca să se confunde cu noi, şi noi să stăm neclintiţi pe băncile acestea, să nu mergem măcar la margine să-i primim? O! inimile domniilor Voastre se exprimă foarte elocvent prin aclamaţiile unanime ce văd că se ridică la cuvintele mele: La Focşani dar, la Focşani!"

Mihail Kogălniceanu citeşte apoi a doua adresă către Adunarea din Valahia, care cuprinde următoarele:

Fraţilor! A trecut de abia un an, de cînd Adunarea ad-hoc din Bucureşti, glorioasa voastră predecesoare, a adresat Adunării ad-hoc din Iaşi aceste cuvinte adevărat proorocii: — Patria şi naţionalitatea sînt în inima fiecărui român. Unirea a devenit credinţa noastră. De acum, fie-ne soarta cît de contrară, Unirea este făcută pentru noi!

Şi cu toate piedicile ce aţi avut, votul vostru din 24 ianuarie a împlinit marea proorocire!

Chemînd voi la tronul Principatelor Unite pe alesul Moldovei, prin însuşi aceasta aţi pus în lucrare marea şi eterna dorinţă a naţiei noastre: Unirea ţărilor surori.

Glorie dar vouă, o demni fii ai României!

Unind sufragiile voastre cu sufragiile noastre şi ridicînd pe întrunitul tron al lui Ştefan cel Mare şi al lui Mihai Viteazul pe Alexandru Ioan I, voi aţi dat lumei o dovadă că antica virtute romană încă n-a pierit din inima coloniştilor lui Traian; voi v-aţi făcut gloria familiilor voastre; voi aţi îmbogăţit istoria modernă a românilor cu cea mai frumoasă a ei pagină. Adunarea Electivă a Moldovei, aplaudînd la actul vostru de patriotism şi la nobila iniţiativă ce domnul nostru şi al vostru a luat, cu hotărîre de a conduce la un bun sfîrşit marea lucrare, a votat alăturata adresă de felicitare.

Această adresă este însăşi profesia noastră de credinţă către voi. Precum pînă acum am fost strîns uniţi în aceleaşi idei, în aceleaşi dorinţe, în aceleaşi suferinţe şi în acelaşi scop, asemenea, fraţilor, nu ne îndoim că vom fi una şi în adoptarea aceloraşi mijloace, pentru a putea cît mai curînd pune cea de pe urmă piatră la edificiul naţionalităţii noastre.

Vă rugăm dar ca să vă uniţi şi voi cu cererea ce am adresat lui Alexandru Ioan I, ca aşa în curînd, povăţuiţi de marea idee şi sub steagul Unirei, să ne întîlnim la Focşani, unde puind mînă în mînă, să le legăm atît de strîns, încît chiar soarta cea mai rea să nu le mai poată despărţi.

Adunarea Electivă din Iaşi, delegînd din sînul ei pe deputaţii anume: M. Kogălniceanu, A. Panu, I. A. Cantacuzino, P. Rosetti şi A. Mavrocordat îi însărcinează ca să fie către Adunarea Electivă din Bucureşti interpreţii frăţeştei noastre iubiri. În îmbrăţişarea ce ei vă vor da, priviţi înşăşi îmbrăţişarea a două milioane de români din Moldavia. Ei vă vor rosti din viu grai toată admirarea ce simţim pentru nobila voastră purtare, pentru aprinsul vostru patriotism, pentru rarul curaj cu cari aţi ştiut a triumfa de piedicile din lăuntru şi de spiritul de partidă.

Aşadar, fraţilor, dispară dintre noi toată forma, toată deosebirea din afară! Chiar numele Milcovului conteneasc㠄 de a mai exista în limbajul românesc! Dumnezeu ne-a făcut un singur şi acelaşi popul. Acum a sosit timpul ca să şi lucrăm ca un singur şi acelaşi popul".

Apelul ministrului de Interne, Nicolae Golescu, către locuitorii Ţării Româneşti, din 25 ianuarie (6 februarie) 1859:

Onor. Obştească Adunare Electivă, constituită la 24 ale lui ianuarie curent, a şi ales, prin toate formele legale prevăzute de Convenţie, cu unanimitatea voturilor, de domn stăpînitor, al Ţărei Româneşti pe Înălţimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei. Această alegere a fost aclamată de naţiune şi de oştire.

Onor. Obştească Adunare comunicînd, îndată, prin depeşă telegrafică, votul ei Înălţimei Sale, Măria Sa a răspuns că primeşte cu mîndrie şi recunoştinţă a fi şeful românilor de dincoace de Milcov, precum este şi al fraţilor noştri de dincolo de Milcov.

Cu numirea dar a domnului stăpînitor, Căimăcămia, constituită de mai înainte pentru executarea operaţiilor electorale, încetînd din funcţii, Măria Sa Domnul a numit prezident al Consiliului Administrativ şi ministru Secretar de Stat al Departamentului Justiţiei pe d-l Ioan Al. Filipescu, iar pe subsemnatul ca ministru Secretar de Stat al Departamentului din Lăuntru, invitîndu-i totdeodată a lua cîrma guvernului şi a compune un minister provizoriu.

Acest înalt ordin îndeplinindu-se, Înălţimea Sa a şi întărit pe: d-l Barbu Catargiu ca ministru al Finanţelor; d-l general Barbu Vlădoianu ca şef al Miliţiei; d-l Ioan C. Cantacuzino ca ministru al Cultului şi Instrucţiei Publice; d-l Grigore Filipescu ca ministru al Controlului şi d-l Dimitrie Brătianu ca ministru din Afară.

Acesta este noul ordin de lucruri ce s-a aşezat în ţara noastră şi asupra căruia subscrisul se simte dator să arunce o căutătură de ochiu, ca înţelegîndu-i să putem păşi cu toţii întru îndeplinirea datoriilor noastre cu înţelepciune şi energie.

Românii dintr-aceste două ţări declarase, prin organul generalelor lor Adunări din anul 1857, că întrunirea acestor două Principate într-un singur stat, cu un şef dintr-o familie domnitoare din Europa, este condiţia principală ca să putem merge cu pas sigur pe drumul regenerării şi împuternicirii naţionale. Înaltele Puteri Garante nu găsiră mijloc, în Conferinţele de la Paris, a acorda cererea noastră în toată întregimea; ele însă ne deschiseră drumul ca noi înşine să putem ajunge la ţinta dorită. De aceea, deşi lasă o administraţie osebită pentru fiecare principat, însă le înseamnă legi identice, le dete instituţii comune, ba chiar şi de multe ori o acţie comună.

Onor. Obştească Adunare Electivă de astăzi, alegînd de domn stăpînitor al Ţărei Româneşti pe Înălţimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei, a făcut un pas înainte spre Unire, fără însă a călca nici litera, nici spiritul Convenţiei; căci unirea se face numai în persoana şefului statului, lucru ce nu este nici cum poprit de Convenţie, iar nu şi în administraţia din lăuntru a ţărilor, ce rămîne, conform Convenţiei, osebită.

Aşadar, onor. Adunarea Electivă, dîndu-ne de şef al statului pe alesul Modovei, a făcut mai mult decît a ne da un domn: ea a consfinţit un princip, care este înrădăcinat în inimile tuturor românilor, princip ce, în aplicarea sa, desleagă una din cele mai mari greutăţi ce înfăţişa Convenţia de la Paris, adică o acţie comună în amîndouă Principatele, executată de doi şefi. Mai putem adăoga, că, cu această alegere, am dat fraţilor noştri din Moldova cea mai vie şi cea mai mare dovadă de dragoste şi încredere.

Astfel, cu alegerea Măriei Sale Alexandru Ioan I nu numai am înfiinţat condiţia cea mai însemnătoare pentru întărirea politică a ţării, adunînd, în mod frăţesc, într-o singură mînă, puterea acestor două Principate, ci am întărit şi societatea noastră, căci, prin alegerea unanimă a Înălţimii Sale, unindu-se toate clasele într-un acelaşi sentiment, într-o aceeaşi idee, unitatea societăţii noastre, de acum înainte, este asigurată pentru totdeauna, de vom şti să o preţuim îndestul şi să ne aducem aminte că Unirea face Puterea, şi că slăbiciunea societăţii, în genere, este vătămătoare şi fatală tuturor claselor şi mai cu osebire celor avute.

Fiind dar învederat că această nouă situaţie este cea mai firească, cea mai legală şi totodată cea mai fericită şi cea mai frumoasă ce putem aştepta, sîntem încredinţaţi că toţi fără deosebire, atît cetăţeni, cît şi funcţionari, se vor pătrunde de misia şi de noăle îndatoriri ce ea impune tuturor cetăţenilor în genere, şi mai cu osebire acelora cărora este încredinţată aplicarea legilor. Onoarea, probitatea, patriotismul, activitatea, energia şi blîndeţea, trebuie să prezide de acum înainte la toate actele noastre publice şi particulare. Dar, fraţilor, cu cît o poziţie este mai înaltă, cu atît avantajele ei sînt mai mari, cu atît şi datoriile trebuiesc îndeplinite cu mai multă cumpătate şi sfinţenie. Să ne silim dar, să ne punem toate puterile, ca să ne arătăm demni de poziţia ce am dobîndit cu ajutorul Europei, care ne urmează astăzi cu ò privire îngrijită şi plină de amor, în toate actele noastre naţionale. Să ne arătăm cum sîntem din natura noastră, iar nu cum tristele condiţii, ce ne apăsară aşa de greu şi într-un timp aşa de îndelungat, ne făcuse să fim. Să dovedim, prin sacrificiile noastre de toate zilele pentru binele comun, prin respectul nostru pentru legile nouă, că, într-adevăr, amorul patriei ne-a sanctificat şi ne-a ridicat la o înălţime unde interesele egoiste nu pot să ne atingă.

Noi, mai cu osebire, cari sîntem funcţionari publici, să facem pe toţi cetăţenii să crează că de astăzi înainte au o patrie liberă, unde legea este dreaptă şi ocrotitoare.

Dumnezeu este cu noi, fraţilor; să fim şi noi cu credinţa la dînsul şi România va fi tare şi ferice.

Să trăiască Principatele Unite! Să trăiască Înălţimea Sa Alexandru Ioan I, domnul Moldovei şi al Ţării Româneşti!

Ministru din Lăuntru (subscris),
Nicolae Golescu

„APROAPE TOŢI IAU ARMELE“

(Urmare din p. 8)

activitatea comercianţilor fusese serios stînjenită. Într-o altă ştire, provenită tot din Bucureşti, se relata că armata lui Tudor care pătrunsese în Capitală avea în dotare şi tunuri: „pe 22 aprilie, Tudor a încercat cele şapte tunuri, dintre care trei suedeze [...]“.

La 7 iunie, ziarul amintit scria: „Primele mişcări sînt cele ale lui Tudor Vladimirescu, muntean. În Mica Muntenie, ele erau îndreptate împotriva [...] fanarioţilor care sînt mari familii greceşti, bogate, care locuiesc la Constantinopol, în Fanar, şi dintre care se obişnuia să fie aleşi domnitorii celor două Principate, dragomanii Porţii şi alte funcţii importante încredinţate de guvern grecilor. Între daci [adică munteni şi moldoveni], care sînt chiar descendenţii vechilor romani şi grecii originari există o mare diferenţă şi aceasta e şi mai mare între ei şi sîrbi şi bulgarii de origine slavă [...]. Cele două Principate care ajung la Dunăre se bucură de largi privilegii şi o independenţă aproape deplină faţă de Poartă; musulmanii nu au dreptul de a-şi stabili sedii fixe în acele provincii. Şi de aceea, protestele acelor popoare nu sînt îndreptate împotriva turcilor, ci împotriva principilor greci care guvernează ţara cu putere absolută şi care o împovărează şi care impun biruri după plăcerea lor şi pentru a-şi satisface aviditatea lor şi pe cea a clienţilor lor“.

Spre sfîrşitul lunii iunie, **Gazzetta Piemontese,** citînd surse din Augsburg, insista, printre altele, asupra caracterului social al mişcării, subliniind faptul că „în Mica Valahie aproape toţi iau armele pentru a fi eliberaţi de impozite“.

Sfîrşitul tragic al lui Tudor Vladimirescu este relatat în acest fel de **Gazzetta Piemontese:** „Cunoscutul conducător [...] Tudor Vladimirescu care, aşa cum afirmasem deja fusese surprins în Piteşti, a fost dus din ordinul lui Ipsilanti ca prizonier la Tîrgovişte [...] şi condamnat la moarte“.

La rîndul său, ziarul **L'Osservatore Triestino** scria că revoluţia „a apărut în Muntenia, pornită de Tudor“, menţionînd apoi că „revoluţia se extinde asupra întregii Valahii, a Moldovei şi Bulgariei. Mulţi turci au fugit în munţi de-a lungul frontierelor; o parte au fost prinşi şi executaţi de către arnăuţi, o mică parte se află în lazareturile austriece“.

Ocupîndu-se de caracterul şi scopul mişcării, **L'Osservatore Triestino** preciza: „Puţin timp după moartea domnitorului Alexandru Şutzu, în Valahia izbucnise o revoltă, în fruntea căreia se afla unul numit Tudor, care în anii trecuţi fusese în armata rusă ca voluntar, promovat la gradul de ofiţer şi care de atunci îşi luase numele de Vladimirescu. Această revoltă, la care nu au luat parte decît panduri şi arnăuţi şi care, de altfel, conform propriilor declaraţii şi publicaţii ale acelui conducător, nu trebuia să fie îndreptată împotriva Porţii, ci doar împotriva boierilor şi funcţionarilor publici ai ţării, crescu întratît în timpul trecerii la noua domnie, încît Tudor putu să străbată nepedepsit o considerabilă parte a ţării, aşa-numita Mica Valahie (ţinutul Craiovei), progresele sale ulterioare devenind îngrijorătoare [pentru asupritori — **n.r.**]“.

Ziarul **Giornale del Regno delle Due Sicilie,** menţionînd că se bazează pe o scrisoare a unui comerciant din Bucureşti, datată 6 aprilie 1821, scria: „După moartea ultimului principe, Tudor Vladimirescu a provocat o revoluţie a pandurilor şi a ţăranilor din Mica Valahie, ceea ce trebuie să-i fi reuşit cu atît mai uşor, prin împrejurarea că, în ultimul război i-a condus pe acei panduri uniţi într-un corp liber privilegiat. Revoluţia a izbucnit şi din zi în zi se mărea afluenţa nemulţumiţilor“.

File din lupta antifasciștilor români

DOSARUL P.I./644

MIHAI DOGARU

Brașov, 6 noiembrie 1936. La ora 3 dimineața, doi agenți de poliție se prezintă în strada Regele Carol nr. 56-58, unde se află locuința avocatului Radu Olteanu, pătrund în casă și efectuează o minuțioasă percheziție. În procesul-verbal de constatare, încheiat „la fața locului", se menționează că au fost găsite următoarele: 32 exemplare dintr-un volum de poezii revoluționare, intitulat Clocotul muncii, **imprimat la tipografia „Victoria" din Piatra Neamț; 36 gravuri editate de Liga Contra Prejudecăților, conținînd și un apel al acestei organizații de masă (creată în februarie 1935 și dizolvată de autorități în iunie același an) care activa sub conducerea comuniștilor; 69 exemplare din manifestul intitulat** Apărarea culturii, **ce populariza lucrările Congresului scriitorilor antifasciști ținut în iunie 1935 la Paris, cu participarea unor delegați din numeroase țări ale lumii; un manuscris de 22 pagini intitulat** Adevărata față și adevăratele soluții ale crizei — **autor, Radu Olteanu; broșura** Les héros de la Roumanie antifasciste **(„Eroii României antifasciste"); două scrisori trimise lui Radu Olteanu de către deținuții politici din închisorile Brașov și Doftana.**

Glasul celor întemnițați

Documentele găsite vor constitui piese ale dosarului în procesul penal pe care autoritățile îl vor intenta avocatului Radu Olteanu. Indeosebi cele două scrisori vor fi invocate ca argumente forte ale acuzării, cîntărind greu în formularea sentinței. Cît timp va dura procesul, cu prilejul fiecărei ședințe se va insista în termeni categorici asupra faptului că *„s-a găsit la inculpat o scrisoare primită de la deținuții politici din închisoarea Brașov, arestați pentru propagandă comunistă, precum și o scrisoare primită de învinuit de la deținuții comuniști de la închisoarea Doftana"*.

Să ne oprim mai pe larg asupra celor două documente menționate, pentru că ele constituie emoționante mărturii ale luptei comuniștilor și antifasciștilor români în deceniul patru al secolului nostru. Ele relevă încă odată faptul că, în condiții neînchipuit de grele, înfruntînd regimul de distrugere fizică și morală din închisori, deținuții politici, comuniștii în primul rînd, au dat o strălucită pildă de fermitate și consecvență revoluționară.

Astfel, în scrisoarea deținuților politici din Brașov, în fruntea cărora se afla tînărul comunist Nicolae Ceaușescu, sînt redate numeroase exemple privind modul inuman în care autoritățile încercau să înfrîngă dîrzenia comuniștilor arestați. *„În afară de bătaie* — scriau ei — *spre a sili la declarații, jandarmii au adus pe părinți, soții, amenințînd și bătînd în fața lor pe cei închiși"*. În finalul documentului citim: *„Deoarece dl. avocat dr. R. Olteanu se integrează mișcării democratice pentru apărarea deținuților politici, ar fi cazul ca să se facă în așa fel ca să dispară aceste lipsuri care produc suferințe mai mici sau mai mari printre noi și care pot fi cu totul înlăturate, organizînd o apărare mai intensă. Deoarece dl. avocat R. Olteanu, apărător al deținuților politici, se încadrează în mișcarea pentru apărarea libertăților democratice și a apărării regimului politic în închisori, ar fi cazul ca să vie mai des și regulat pe la închisoare (care nu e departe de Tribunal și de locuința d-sale) pentru a vedea cum stau aceștia nu numai sub raportul juridic, dar și sub raportul regimului politic și material. D-lui ar putea să ne ajute pentru:*

a) căpătarea diferitelor ziare și publicații;

b) dreptul de a sta ziua în curte (așa nu stăm decît 2 ore cu ocazia plimbării);

c) pături, paturi, gaz;

d) mărirea rației de mîncare, care e de 3 lei pe zi.

Ar trebui analizată posibilitatea formării, afară, a unui comitet pentru apărarea deț [inuților] pol [itici] Brașov pentru ajutorarea materială: alimente, mîncare gătită, bani etc.

În așteptarea întrevederii cît mai curînde cu d-voastră, d-le doctor R. Olteanu, vă transmitem căldurosul și frățescul nostru salut pentru ceea ce ați făcut pînă în prezent pentru ușurarea traiului destul de greu la care sîntem condamnați de regimul de azi.

Deținuții politici — Brașov".

Despre asprul regim la care erau supuși deținuții politici ne vorbește și cea de-a doua scrisoare adresată avocatului Radu Olteanu: *„Deși forțele democratice din Occident se impun pe zi ce trece, deși partidele mari și însuși guvernul se declară pentru democrație, el înțelege totuși să proteguiască în închisoarea Doftana un regim de distrugere și exterminare prin căile cele mai barbare pentru deținuții politici. Să nu-și închipuie nimeni că în urma bătăilor grozave, cînd deținuții politici au fost ținuți la secțiile întunecoase D, E, F și G [...], s-au luat măsuri de îmbunătățire a situației*

lor. În ciuda tuturor campaniilor care s-au dus în ziare în acest timp, Direcția Generală a Închisorilor a înțeles să dea mandat liber, în opera de exterminare, călăului director Săvinescu. Și, într-adevăr, deținuții politici au suferit mai departe următorul tratament: celor care veneau la Doftana li se cerea să dea declarații de renunțare la ideile lor politice și apoi sînt bătuți la poartă de către gardieni, pe urmă sînt izolați în celule întunecoase, fără plimbare și zilnic bătuți timp de 3-4 săptămîni.

Pînă la 14 februarie 1936, deținuții politici au avut 1/2 oră plimbare; alimentele care veneau de la rudele lor erau parte confiscate și parte nu se dau deținutului, ci se țin în magazie; din aceste alimente, o parte fură gardianul și din rest se dau cîte 100 grame pe zi deținutului. De citit nu se acordă nimic. Bătăile individuale continuă sub această formă: deținutul este chemat la cancelarie, dar fiind dus [odată plecat — n.a.] se schimbă destinația și e băgat într-o cameră a deținuților de drept comun și acolo bătut de cîțiva deținuți de drept comun, agenți ai administrației. Poșta care este expediată de către deținuții politici este oprită și la telegramele venite de la rude răspunde însuși directorul că «deținutul se simte bine». Vorbitorul nu se acordă decît 2-3 minute și dacă deținutul vorbește ceva de regimul la care este supus, este bătut crud apoi. Directorul Săvinescu, la inspecție, dacă i se raportează de către deținut, care cere încetarea bătăilor, încetarea teroarei, răspunde cu sarcasm și cinism diabolic că acestea nu vor înceta niciodată.

Sub acest regim de continuă teroare și cu o hrană de cea mai proastă calitate posibilă, care constă dintr-o bucată de mălai amar și rînced de 400 grame și apă acrișoară, care poartă numele de ciorbă, și într-o completă izolare au stat deținuții politici pînă la 14 februarie, cînd directorul călău a găsit că o duc prea bine. Între 14 februarie și 7 martie au fost ținuți 40 deținuți la întuneric, dintre ei au fost bătuți grav 21 [...] În 14 februarie, s-a răpit și plimbarea de 1/2 oră, așa că deținuții politici sînt obligați să stea tot timpul în celulă; nici măcar la fereastră nu au voie să stea, sub pretextul că fac semne [...]. Pentru a duce la disperare și completa demoralizare pe deținuți, bolnavi toți de plămîni și inimă în urma bătăilor primite, [directorul] cheamă la cancelarie în dimineața zilei de 19 martie pe [mai mulți] deținuți [...]. Aceștia, în loc să fie duși la cancelarie, sînt duși în pivnița directorului, cîte doi, și bătuți cu sape și hîrlețe de 3 gardieni și 4 deținuți de drept comun, în chip atît de groaznic, timp de 2 ore, încît au leșinat fiecare de cîte 2-3 ori. Apoi sînt duși într-un coridor lîngă cantină și lăsați 3 ore; fiecare a lăsat cîte un lac de sînge pe locul așezat. După masă sînt din nou duși în pivniță și din nou la fel bătuți; în timpul leșinului li s-au furat tot ce au avut la ei; celor care purtau ochelari li s-au furat pînă și ochelarii. A doua zi, vineri 20 martie, sînt chemați alți 8 deținuți politici la cancelarie; sînt scoși din celulă cu forța și li se aplică același tratament ca și celor cu o zi înainte. Gardienii bătăuși au declarat că directorul le-a spus că pot chiar să-i omoare, căci se va putea pretexta acum că au murit de tifos.

În ziua de 21 martie, vine dl. inspector Glod și constată aceste crime săvîrșite de călăul Săvinescu și este atît de impresionat de aceste acte de banditism încît dezaprobă vehement pe director și ia declarații celor bătuți. În urmă, sînt concediați 6 gardieni bătăuși și apoi reprimiți. Deși dl. inspector Glod a constatat ilegalitatea și crimele săvîrșite, teroarea continuă cu furie și mai mare, 42 deținuți sînt mutați la secțiile întunecoase: D, E, F, G, și H și bătăile continuă cu mai multă furie, țipetele celor bătuți fac zilnic o larmă îngrozitoare în întreaga închisoare. În ziua de 11 aprilie vine un procuror din Prahova și, în loc să ancheteze, trage un chef cu directorul și seara trece prin secția A fără a se interesa de situația deținuților [...]. Acum, din cei 102 deținuți politici din Doftana, 42 sînt la secțiile întunecoase D, E, F, G și H și restul de 60 sînt împrăștiați la secțiile A, B și C, toți fiind ținuți în continuă teroare, cu bătăi zilnice, fără alimente, făcînd greva foamei cîte 3-4 zile în fiecare săptămînă, cu toții îmbolnăviți în urma foamei, frigului și bătăilor.

Strigătele de ajutor ale deținuților politici din Doftana se îndreaptă către întreaga suflare democratică a acestei țări și cere ancheta d-lui procuror general, cere darea în judecată a călăului asasin Săvinescu, cere legalitate și regim politic pentru deținuții politici din Doftana, prin deschiderea celulelor, încetarea bătăilor, hrană mai bună, predarea coletelor în celulă, acordarea [dreptului] lecturii, admiterea saltelelor și darea înapoi a atelierelor și uneltelor răpite de administrație".

Procesul avocatului

Pe baza documentelor confiscate în urma percheziției din dimineața zilei de 6 noiembrie 1936, autoritățile l-au acuzat pe avocatul Radu Olteanu de „uneltire împotriva ordinei și siguranței publice", întocmindu-i dosarul penal cu numărul P.I. 644/1937, care însumează (fără anexe) 247 file.

Intelectual de prestigiu, publicist și jurist democrat, Radu Olteanu (1901-1969) se remarcase, în perioada de după 1930, ca o figură activă pe tărîmul luptei antifasciste, împotriva tendințelor expansioniste ale hitlerismului, pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a independenței și suveranității țării. Ca jurist, a luat apărarea multor comuniști și antifasciști chemați în fața instanțelor de către autorități. În calitate de șef al organizației Brașov a Partidului Radical-Țărănesc, el a militat pentru colaborare cu partidul comunist, situîndu-se în rîndul intelectualilor progresiști care au înțeles sensul profund patriotic și democratic al liniei politice a P.C.R. Este perioada în care s-a întărit

(Continuare în p. 16)

Comisarul IOAN ȘULEA

Lt. col. MIHAI GROZAVU

Ioan Șulea.
Un nume devenit familiar bucureștenilor
mai cu seamă datorită bulevardului
care străbate
unul dintre cele mai noi cartiere
ale Capitalei — Titan.
Cîți însă cunosc biografia acestui luptător,
faptele care au determinat
acordarea numelui său
unei importante artere a Bucureștilor?

Născut în Transilvania, pe meleaguri făgărășene, în satul Părău, Ioan Șulea abia împlinise vîrsta de 13 ani cînd a suportat una dintre cele mai grele lovituri ale vieții: moartea atît a tatălui cît și a fratelui său mai mare, pe front, în Italia, în timpul primului război mondial, înrolați în armata Imperiului austro-ungar. Împreună cu mama sa, Ioan a trecut clandestin în vechiul regat. Faptul s-a petrecut cu puțin înainte de îndeplinirea vechiului și marelui vis al tuturor românilor — desăvîrșirea unității statale, la 1 decembrie 1918. Semnificația acestui eveniment, pe care toți din jurul său îl comentau cu însuflețire, copilul Ioan Șulea avea s-o înțeleagă treptat, odată cu trecerea anilor, cu maturizarea.

Atras încă din primii ani ai tinereții de mișcarea revoluționară, tînărul muncitor tîmplar Ioan Șulea a participat activ la acțiunile sindicale, unde a transmis cuvîntul partidului comunist — scos în afara legii de autoritățile vremii. Împreună cu soția sa, Sara, și ea participantă la lupta revoluționară, a acordat găzduire unor activiști ilegaliști, locuința sa devenind, în acei ani de grea luptă împotriva nedreptății, loc conspirativ de întîlnire. „Aveam doar 5-6 ani — relatează fiul cel mare, Alexandru, astăzi ofițer superior în Ministerul de Interne — dar țin foarte bine minte cum, atunci cînd a început războiul, în casa noastră din Ferentari, au început să vină pe la noi tot mai mulți prieteni de-ai tatei. Unii plecau repede, alții rămîneau zile și chiar săptămîni și stăteau ascunși, în pivniță, ori în atelierul de tîmplărie. Nu-mi dădeam seama de ce mă trimiteau pe mine să văd dacă este vreun gardian pe stradă cînd voiau să plece. Mi-a explicat mama, ceva mai tîrziu, prin 1942, cînd am însoțit-o la Școala de jandarmi unde tata se afla arestat. După ce tata a fost condamnat pentru activitate ilegală, mama a plecat cu noi, cu mine și cu fratele mai mic, Andrei, la bunica, lîngă Făgăraș. Dar n-a trecut mult și a fost și ea arestată și trimisă din post în post pînă la București..."

După victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, Ioan Șulea și-a continuat activitatea revoluționară în Capitală. El a participat cu

entuziasm la aplicarea măsurilor luate de partid — în ansamblul marilor transformări pe care le cunoștea istoria patriei — pentru democratizarea aparatului de stat, pentru transformarea acestuia într-un apărător ferm al cuceririlor revoluționare. Printre cei dintîi reprezentanți ai P.C.R., încadrați în aparatul Ministerului de Interne s-a numărat și Ioan Șulea, numit comisar șef la Prefectura Poliției Capitalei.

În noua funcție, în care a fost trimis de partid, Ioan Șulea a luat parte activă la înființarea Sindicatului lucrătorilor din poliție, a atragerii elementelor cinstite la acțiunile favorabile mișcării revoluționare. Ioan Șulea veghea la apărarea intereselor cauzei pentru care luptase din tinerețe, acționa ferm pentru demascarea elementelor reacționare, pentru lărgirea și mobilizarea nucleului de cadre din poliție devotate poporului, apropiate partidului comunist. „Comisarul-șef Ioan Șulea era suprasolicitat și, totuși, nu pregeta să-și asume noi obligații, să se afle printre primii atunci

cînd se cereau a fi îndeplinite misiuni grele și periculoase" — își amintește, în legătură cu acei ani, maiorul de miliție în rezervă Romeo Grossu.

În ziua de 8 noiembrie 1945, Prefectura Poliției a fost informată că în Piața Palatului se adunaseră cîteva grupuri de huligani care, începuseră să atace echipele de muncitori ce asigurau alături de polițiști, paza instituțiilor centrale și sediile unor organizații politice. Era una din acele acțiuni la care recurgeau cercurile reacționare pentru a intimida populația ce se unea tot mai strîns în jurul Partidului Comunist Român. Fără a mai aștepta dispoziții, toți polițiștii comuniști de la Prefectura Capitalei au plecat imediat în Piața Palatului ca să asigure securitatea sediilor centrale și ordinea publică.

Comisarului-șef Ioan Șulea, i-a revenit misiunea ca, împreună cu alți polițiști — între care ajutorul de comisar, Dumitru Ciacanica, în prezent colonel de miliție în rezervă — și muncitori, să apere clădirea Confederației Generale a Muncii. În piață tocmai sosise un autocamion cu muncitori, în sprijinul celor care făceau de pază ori demonstrau pașnic prin fața instituțiilor centrale. Grupul de huligani au atacat autocamionul, l-au răsturnat și incendiat. Cînd muncitorii și polițiștii au alergat pentru a-i salva pe cei prinși sub mașină, huliganii au deschis focul. Printre cei care și-au pierdut viața s-a numărat și Ioan Șulea — vrednic apărător al noii ordini populare din patria noastră.

Zece ani mai tîrziu, drept recunoștință pentru jertfa supremă, i s-a conferit postmortem „Ordinul apărarea patriei", clasa I.

DOSARUL P. I. /644

(Urmare din p. 14)

colaborarea P.C.R. cu celelalte forțe democratice, antifasciste din țară, inclusiv cu personalități și cercuri politice burgheze nefasciste receptive la linia politică promovată de comuniști.

Din rechizitoriul prezentat la 8 noiembrie 1936 în fața completului de judecată, de către prim-procurorul Parchetului Tribunalului Brașov, rezulta că inculpatul „cu știință, depășind atribuțiile sale de avocat și apărător al celor implicați și traduși în fața instanțelor de judecată, s-a identificat, încadrîndu-se în mișcarea pentru așa-zisa apărare a libertăților democratice și a apărării regimului politic în închisori [...], luînd parte la procesele comuniștilor Constantinescu-Iași, la Chișinău; Bugnariu Teodor din Cluj; C.F.R. Grivița și Ana Pauker la Craiova și la aproape toate procesele de la instanțele militare și civile din Brașov, întreținînd legături și primind scrisori de la comuniștii de prin închisori și de la Comitetul mondial contra războiului și fascismului din Paris".

Formulînd și alte „dovezi de vinovăție", rechizitoriul conchidea: „Înaintăm și pe individul dr. Radu Olteanu cu concluziuni de arestare, faptele fiind extrem de grave, în interesul special al instrucției și al siguranței publice".

Prin ordonanța judecătorului de instrucție din 9 noiembrie 1936 s-a emis mandatul de arestare preventivă, iar pentru ziua de 18 ale aceleiași luni au fost citați numeroși martori, între care amintim pe profesorul comunist Ilie Cristea, avocatul Grigore Iunian ș.a.

De cîteva ori, procesul s-a amînat din cauza unor „erori de procedură". În tot acest timp, Poliția și Siguranța au trimis mai multe note informative prim-procurorului pentru a-i furniza elemente acuzatoare suplimentare. Într-una din acestea se preciza că acuzatul figura în scripte „ca unul ce activează în mișcarea comunistă, fiind conducătorul organizației antifasciste din localitate, organizație comunistă camuflată". Din modul în care erau formulate acuzațiile, din repetarea obsedantă a termenului „comunist", reiese limpede adevăratul substrat al procesului. El exprima, ca și alte procese din acei ani, teama autorităților față de amploarea mișcării comuniste din România; prin poziția adoptată în probleme esențiale ale prezentului și viitorului țării, Partidul Comunist Român se situa în fruntea luptei maselor populare pentru drepturi și libertăți politice și sociale, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei.

Cum era și firesc, procesul intentat a stîrnit indignarea forțelor democratice. 15 avocați de prestigiu, în frunte cu Grigore Iunian — președintele Partidului Radical-Țărănesc — s-au prezentat ca apărători, demonstrînd netemeinicia acuzațiilor, cerînd stingerea procesului și scoaterea lui Radu Olteanu de sub acuzare. La 4 februarie 1937, apelul împotriva ordonanței definitive pronunțate de judecătorul de instrucție al Tribunalului Brașov a fost respins, procesul fiind reluat cu „ușile închise". În ședințele din 31 martie, 9 și 15 aprilie 1937 și în ciuda energicelor intervenții ale avocaților apărării, acuzatul a fost condamnat la 6 luni închisoare corecțională, 1000 lei amendă și 500 lei cheltuieli de judecată.

Procesul fusese înscenat de autorități cu scopul evident de a intimida forțele democratice, antifasciste, de a limita influența mereu crescîndă a comuniștilor în viața politică a țării. În final, însă, el a reprezentat un succes al comuniștilor și antifasciștilor români, căci la 8 iulie 1937, în urma unui nou recurs înaintat Curții de Apel, avocatul Radu Olteanu a fost în sfîrșit, achitat și pus în libertate.

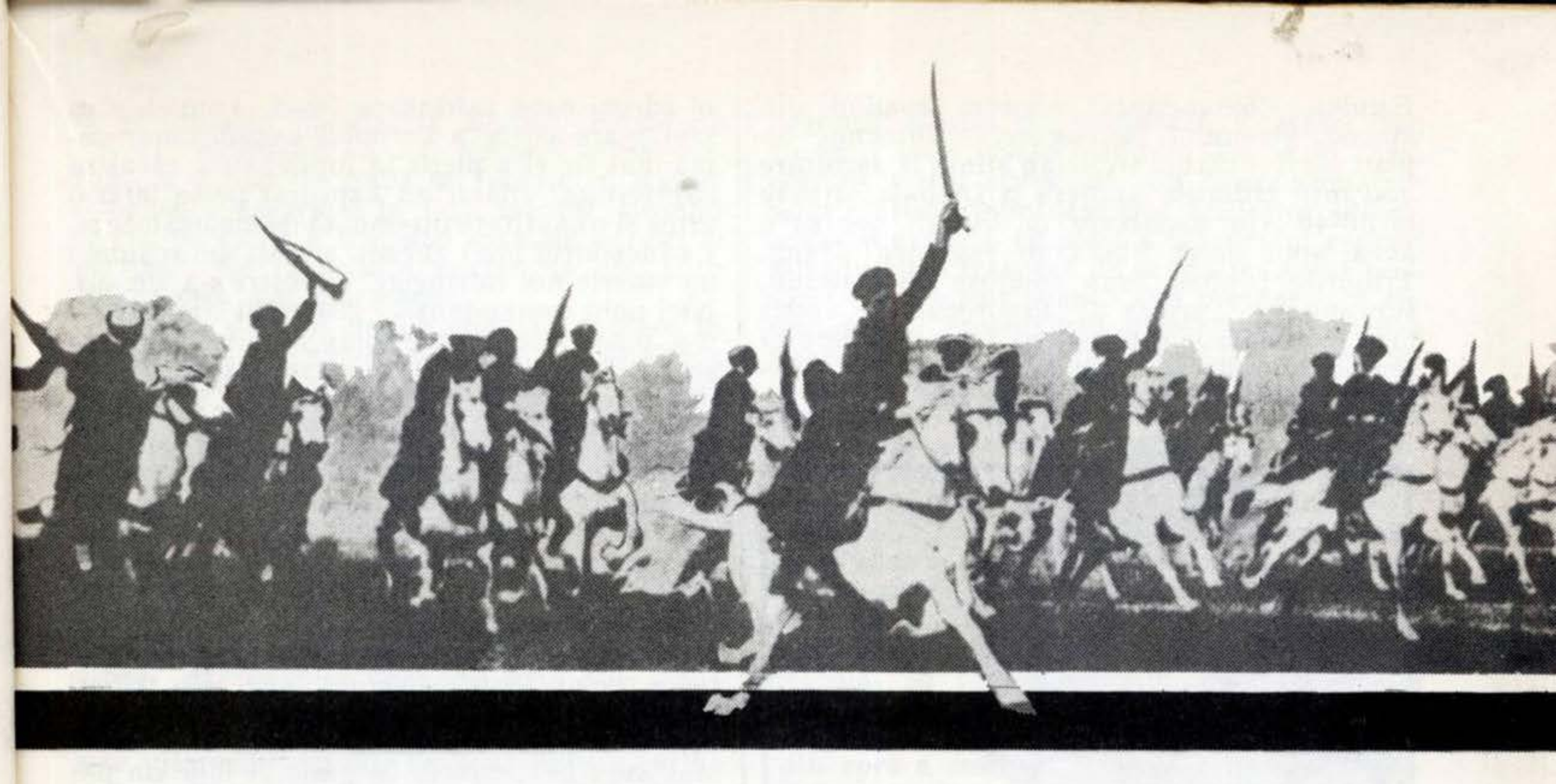

VITEJII LUI ABD el-KRIM

CONSTANTIN BOTORAN

Bucureşti, sfîrşitul lunii aprilie 1931. Grupuri de oameni cu feţe arămii şi vorbind o limbă semănînd cu cea turcească, în care se amestecau multe cuvinte franţuzeşti, dar cu o pronunţare specială, se vedeau pe unele străzi ale oraşului.

Aşa începea un reportaj intitulat Strănepoţii lui Abd el-Krim în Capitală **şi apărut în** Realitatea ilustrată **din 16 aprilie 1931. Aceşti musafiri ai cetăţii lui Bucur, preciza autorul reportajului, erau membrii unui trib din regiunea Rifului (Maroc), alungaţi din locurile natale de nevoi şi de persecuţiile la care fuseseră supuşi de către autorităţile coloniale. După ani de viaţă nomadă, petrecuţi printr-o serie de ţări ale Europei, cele 40 familii rifane se instalau la marginea lacului Herăstrău. Sperau că Legaţia franceză din Bucureşti le va înlesni drumul spre Riful lor natal, regiune ale cărei plaiuri fuseseră pîrjolite de un crîncen război purtat ani în şir de populaţia de aici împotriva armatelor coloniale.**

Profesorul infringe generalii

Timp de peste patru secole, începînd cu 1497 cînd spaniolii s-au instalat la Melilla, eforturile lor de a cuceri Marocul se soldaseră doar cu ocuparea cîtorva puncte de sprijin pe malul mării Mediterane (Ceuta, Alhucemas, Vèlez de la Gomora); dincolo de perimetrul acestor oraşe se întindeau pămînturile triburilor rifane libere.

Începutul veacului nostru a găsit marile puteri europene angajate într-o aprigă dispută pentru cucerirea Marocului. Rivalitatea anglo-franceză pentru supremaţie în Maroc a adăugat motivelor de ordin economic şi considerente strategice. Ea a sfîrşit în anul 1904 cînd cele două puteri au ajuns la o înţelegere, potrivit căreia Franţa se angaja „să nu împiedice acţiunea Angliei în Egipt", iar aceasta la rîndul ei, acorda partenerului său mînă liberă în Maroc. Intervenţia Germaniei a făcut ca evenimentele care s-au petrecut în primul deceniu al sec. XX în acest colţişor din nord-vestul Africii să ameninţe serios pacea lumii[1]. În cele din urmă, prin Tratatul franco-spaniol din 27 noiembrie 1912, teritoriul Marocului a fost împărţit în două protectorate — francez şi spaniol — şi o zonă internaţională, care îngloba portul Tanger şi împrejurimile sale. Datorită izbucnirii primului război mondial, teritorii întinse din cele două protectorate au rămas în afara controlului administraţiei coloniale. Era vorba de regiunile muntoase ale Atlasului Mijlociu şi Atlasului Superior, greu accesibile, brăzdate de defilee adînci şi sălbatice. Cea mai întinsă regiune liberă, devenită un simbol al rezistenţei marocane în faţa colonialiştilor, se întindea pe platourile rifane în zona spaniolă. Populaţia Rifului era formată din triburi berbere, care, de-a lungul istoriei, nu cunoscuseră dominaţia străină. Ele rezistaseră cu succes atît cuceritorilor romani, cît şi sultanilor turci.

Imediat după terminarea primului război mondial, guvernul spaniol s-a grăbit să treacă la „pacificarea" întregii zone ce-i fusese repartizată prin Tratatul din 1912, inclusiv cea a

[1] Vezi articolul **Ocuparea Marocului, Magazin istoric,** nr. 3/1968.

Rifului. Comandantul suprem spaniol din Maroc, generalul Berenguer, a întocmit un plan porivit căruia trebuiau aduse la ascultare mai întîi triburile Andjera și Djebala, situate la 30-40 km depărtare de litoral, pentru a avea apoi mînă liberă în regiunea rifană. Triburile Djebala erau conduse de Raissuli, supranumit „urmaș al Proorocului", vestit prin incursiunile sale asupra zonei Tangerului și a posesiunilor spaniole de pe litoral. La începutul războiului mondial, pentru a stăvili re-

Abd el-Krim

În p. 17:
șarjă a cavaleriei rifane

petatele atacuri ale lui Raissuli, guvernul spaniol încheiase cu acesta o înțelegere, recunoscîndu-l ca „guvernator suprem al regiunii muntoase". În timpul războiului, însă, Raissuli a fost subvenționat și de germani, interesați în crearea unei stări de spirit antifranceze și antispaniole în această zonă. Acum, Raissuli trebuia pedepsit pentru duplicitatea din timpul războiului, iar „banda" sa zdrobită. Așa suna ordinul de atac adresat trupelor spaniole de către generalul Berenguer la începutul lunii aprilie 1921.

Ofensiva spaniolă împotriva triburilor Djebala s-a desfășurat cu succes și „guvernatorul suprem al munților" se afla în pragul înfrîngerii. Dar, deodată, mersul evenimentelor din regiunea Rifului s-a schimbat. Triburile berbere de aici, organizate și conduse de Mohamed Ould Abd el-Krim el Khettabi, cunoscut sub numele de Abd el-Krim[1], cum se numise și tatăl său, s-au ridicat hotărîte la luptă.

Comandantul trupelor spaniole din regiunea Rifului, generalul Silvestre, în fruntea unei armate de 24 000 soldați, a încercat să pătrundă în interiorul acestei zone, dar a suferit o zdrobitoare înfrîngere lîngă Annual. Cea mai mare parte a corpului expediționar comandat de el a pierit în luptă sau a căzut în captivitate; rifanii au capturat peste 29 000 arme și o cantitate însemnată de medicamente. La începutul lunii august, același an, spaniolii au suferit noi înfrîngeri. Silvestre s-a sinucis. Nici noul comandant — generalul Navarra — n-a putut rezista presiunii rifanilor. Armata spaniolă a trebuit să se retragă spre țărmul mării, iar guvernul de la Madrid a început intense pregătiri pentru a-și menține măcar vechile poziții de pe coasta marocană.

O insulă a libertății: Republica Rif

La numai o lună după victoria asupra trupelor colonialiste spaniole, cele 12 triburi rifane s-au unit și au proclamat, la 19 septembrie 1921, Republica liberă a Rifului. Noul stat avea un teritoriu de peste 20 000 km pătrați și o jumătate milion de locuitori. Proclamarea republicii s-a făcut în cadrul primei ședințe, solemne, a Adunării naționale, alcătuită din conducătorii aleși ai rifanilor. Conform Constituției, puterea legislativă și executivă aparținea Adunării naționale, al cărei președinte — Abd el-Krim — era, în același timp, și președinte al republicii. Puterea executivă era încredințată guvernului constituțional **(Makhzen),** format din președintele republicii, consilierul acestuia, care avea funcția de prim-ministru, și alți cinci miniștri. Unitatea administrativă a noului stat o constituia tribul, condus de un **caid,** care, la rîndul său, își alegea un sfat ce purta denumirea de **Djamaa.** Mai multe triburi la un loc alcătuiau o gintă, conducătorul acesteia purtînd denumirea de **șeic.**

Republica Rif reprezenta la acea dată o adevărată insulă a libertății în Marocul subjugat de puterile coloniale. Într-una din proclamațiile către popor, Abd el-Krim expunea planul de reconstrucție și modernizare a țării.

N-a avut însă răgazul pentru a-l pune în practică. Toate măsurile economice luate de guvern (construirea de drumuri, de linii telefonice etc.) erau subordonate nevoilor reclamate de ducerea unui război permanent de apărare împotriva colonialiștilor. În acest scop, tînăra republică și-a creat o armată regulată; în afară de aceasta, toți cetățenii valizi erau considerați soldați ai republicii și formau corpuri de partizani comandate de caizii triburilor respective.

În scurt timp, cele 12 triburi au creat un stat bine organizat politicește. Triburile Djebala, conduse pînă odinioară de Raissuli, au recunoscut și ele autoritatea lui Abd el-Krim.

Înfrîngerile suferite pe frontul rifan au creat panică în rîndul cercurilor conducătoare de la Madrid. Catastrofa de la Annual i-a silit pe regele Alfonso XIII și pe generalul Primo de Rivera[2] aflați într-o călătorie prin țară,

---

[1] Își făcuse studiile la Melilla și apoi la Fès, unde funcționase o perioadă de timp ca profesor la școala musulmană. Întors la Melilla, a ocupat o vreme funcția de magistrat. Încă din acea perioadă, Abd el-Krim îndemnase poporul — prin intermediul unor publicații, multe tipărite de el — la luptă pentru alungarea cotropitorilor. Arestat în 1915 și întemnițat de către autoritățile coloniale spaniole, a reușit să evadeze, retrăgîndu-se în zonele muntoase din Rif. S-a ocupat intens de organizarea și conducerea celor 12 triburi rifane, pregătind lupta de rezistență împotriva colonialiștilor.

[2] Om politic spaniol. În septembrie 1923, printr-o lovitură de stat, instaurează dictatura militară, care ia sfîrșit în ianuarie 1928.

să se întoarcă imediat la Madrid. Primo de Rivera, împreună cu alți membri ai cabinetului, a plecat de grabă la Tetuan, în Maroc. Concluziile desprinse la fața locului, privind starea de spirit a trupelor spaniole de aici și perspectivele războiului purtat de ele, erau dintre cele mai alarmante.

Înainte de a fi numit comisar suprem în Maroc (1921), Primo de Rivera trecea drept un adversar al „aventurii marocane" un partizan al părăsirii „zonei de influență" din această țară. Luînd conducerea guvernului într-un moment în care poporul spaniol era extenuat de „coșmarul marocan" — o prăpastie fără fund, în care se aruncau fără încetare oameni și bani — opinia publică spaniolă aștepta ca „aventura marocană" să înceteze. Primo de Rivera — venit la putere printr-o lovitură de stat — și-a schimbat, însă, complet atitudinea. „Marile insuccese din Maroc — scria un ziar francez — pun cabinetul [spaniol — **n.r.**] într-o situație și mai grea, deoarece el este vlăstarul loviturii de stat și se menține numai prin dictatură. Pentru a-și justifica existența, cabinetul are nevoie de un succes; este clar pentru toată lumea că generalul Primo de Rivera își joacă ultima carte la Tetuan".

Într-adevăr, acesta a sperat ca printr-o lovitură puternică și rapidă să lichideze statul liber al rifanilor. Ofensiva declanșată la sfîrșitul lunii septembrie 1925 contra Republicii Rif avea ca puncte de plecare orașele Tetuan și Larache. Dar chiar din primele zile, frontul spaniol și-a pierdut coeziunea, fărîmițîndu-se într-un șir de lupte întîmplătoare. Înaintarea a fost oprită de rezistența înverșunată a rifanilor. Ziarul **Le Temps,** purtătorul de cuvînt al Ministerului Afacerilor Străine al Franței, aprecia că „rezistența îndîrjită a marocanilor în fața defileului Dar-Red, care este calea de acces spre înălțimile Beni-Hassan, a silit pe spanioli să bată în retragere". Situația colonialiștilor era extrem de grea, fiind amenințați cu aruncarea în mare. Rifanii ajunseseră în apropierea zidurilor Tetuanului, iar calea ferată Ceuta-Tetuan și liniile telegrafice și telefonice fuseseră întrerupte. Pierderile suferite de trupele spaniole în retragere se ridicau la peste 20 000 morți, răniți sau dispăruți și 7 000 prizonieri. În aceste condiții, Primo de Rivera i-a solicitat lui Abd el-Krim să înceapă tratative de pace. Condițiile puse de rifani erau: evacuarea Tetuanului, recunoașterea independenței absolute a statului lor, compensarea pagubelor de război provocate în ultimii 12 ani, răscumpărarea prizonierilor de război spanioli și altele. Șeful guvernului spaniol le-a respins, declarînd că este hotărît să continue războiul pînă la înfrîngerea rifanilor.

Hotărîrea sa avea să se lovească însă de un nou și neprevăzut rival.

Cu tunul și intriga

Înfrîngerile suferite de armata spaniolă l-au determinat pe comandantul suprem al zonei franceze, mareșalul Lyautey, să se pregătească de intervenție pentru a pune în practică planul de pacificare a Marocului. În anul 1923 fusese lichidată Tache de Taza, regiune puțin accesibilă din cauza numeroaselor platouri muntoase și a defileelor adînci; era o adevărată citadelă a Marocului central aflat în zona franceză de ocupație. Acest teritoriu liber a fost ocupat sub pretextul că reprezenta o amenințare directă pentru calea ferată Fès-Taza-Oudja-Oran-Alger, care făcea legătura între Maroc și Algeria. Un an mai tîrziu, Lyautey a plecat la Paris pentru a convinge guvernul de inevitabilitatea războiului cu rifanii și de necesitatea întăririi imediate a armatei franceze de ocupație.

Abd el-Krim făcuse cîteva încercări de stabilire a unor relații de pace și bună vecinătate cu autoritățile din Marocul Francez și cu guvernul de la Paris. În 1923, el trimisese un reprezentant în capitala franceză pentru a negocia. În toamna anului 1924, mareșalul Lyautey a făcut o declarație din care reieșea că Franța intenționase să efectueze „unele operații spre a curăți... fîșia de teritoriu învecinată cu zona spaniolă". Abd el-Krim și-a exprimat regretul că trebuie să aibă divergențe teritoriale cu protectoratul francez. „Fîșia de teritoriu", era, de fapt, regiunea Ouerga — grînarul Republicii Rif — și, ca atare, pretențiile teritoriale franceze erau de neadmis. Intrarea trupelor franceze în valea rîului Ouerga și construirea unei linii fortificate în acest raion însemna, în fapt, declanșarea războiului.

Ca răspuns la această provocare, în aprilie 1925, armata rifană a trecut la ofensivă. Obiective principale: ocuparea orașului Fès și a importantului punct strategic Taza. Linia fortificațiilor franceze a fost ruptă și, în luna iunie 1925, trupele rifane au ajuns la 20-30 km de Fès. Teritoriul aflat în litigiu fusese recucerit, armatele lui Abd el-Krim îndreptîndu-se spre interiorul zonei de ocupație franceze. Forța armatei rifane sporea prin ocuparea fiecărui nou raion și prin infuzia de luptători proveniți din aceste teritorii. Mobilitatea, arta mascării, cunoașterea terenului, rezistența fizică, vitejia fără margini, iată în ce consta forța infanteriei rifane. La sfîrșitul anului 1925, efectivele sale atingeau 50 000 luptători. Victoriile rifanilor au fost favorizate și de răscoalele spontane ale triburilor marocane din interiorul țării aflat sub ocupație franceză. Unificarea a două dintre cele mai puternice triburi — Tsul și Branes — care locuiau teritoriul cuprins între Fès și Taza — și trecerea lor de partea lui Abd el-Krim, au permis armatei rifane să se îndrepte spre Taza. Linia frontului franco-rifan se întindea de la Oceanul Atlantic pînă la frontiera cu Algeria, pe o lungime de 300 km. „Avem de-a face cu un adevărat război și cu un conducător [Abd el-Krim — **n.r.**] hotărît și capabil, al cărui prestigiu și putere au crescut enorm în ultimele șase luni", scria **Le Temps,** din 23 mai 1925. Alarmat de mersul operațiilor, șeful cabinetului francez, Painlevé, a plecat în grabă la Rabat, hotărînd aducerea de noi trupe. Prin rechemarea trupelor din Germania, care între ianuarie 1923-

(Continuare în p. 21)

La Patriarhia ecumenică din Constantinopol

Șase secole de relații cu românii

La distanță de trei ani și jumătate[1], iată-ne pentru a doua oară la Patriarhia ecumenică din Constantinopol[2]. În mai 1972, avusesem tristul privilegiu de a fi ultimii trimiși ai unei publicații de peste hotarele Turciei, cu care s-a întreținut patriarhul ecumenic Athenagoras, la foarte puțină vreme înainte de prematurul său sfîrșit. Acum ne este gazdă urmașul lui, patriarhul ecumenic Demetrios. Alt chip, altă privire, altă voce, altă statură. Și totuși, deosebirile de înfățișare a persoanelor pălesc în fața unor incontestabile permanențe spirituale la care nu poți rămîne insensibil: aceeași lărgime de orizont în abordarea problemelor, aceeași putere de cuprindere a unui vast registru de activități, aceeași diversitate de preocupări intelectuale, aceeași atmosferă cu totul aparte pe care o respiră, la fel de viguros, respectul față de o tradiție aproape bimilenară, ca și necurmata strădanie de înțelegere a tot ce este mereu nou în omenire. O prețioasă contribuție la convorbire aduce mitropolitul de Philadelphia[3], Bartholomaios Archondonis, de o uimitoare erudiție pentru o vîrstă abia trecută de pragul primelor trei decenii.

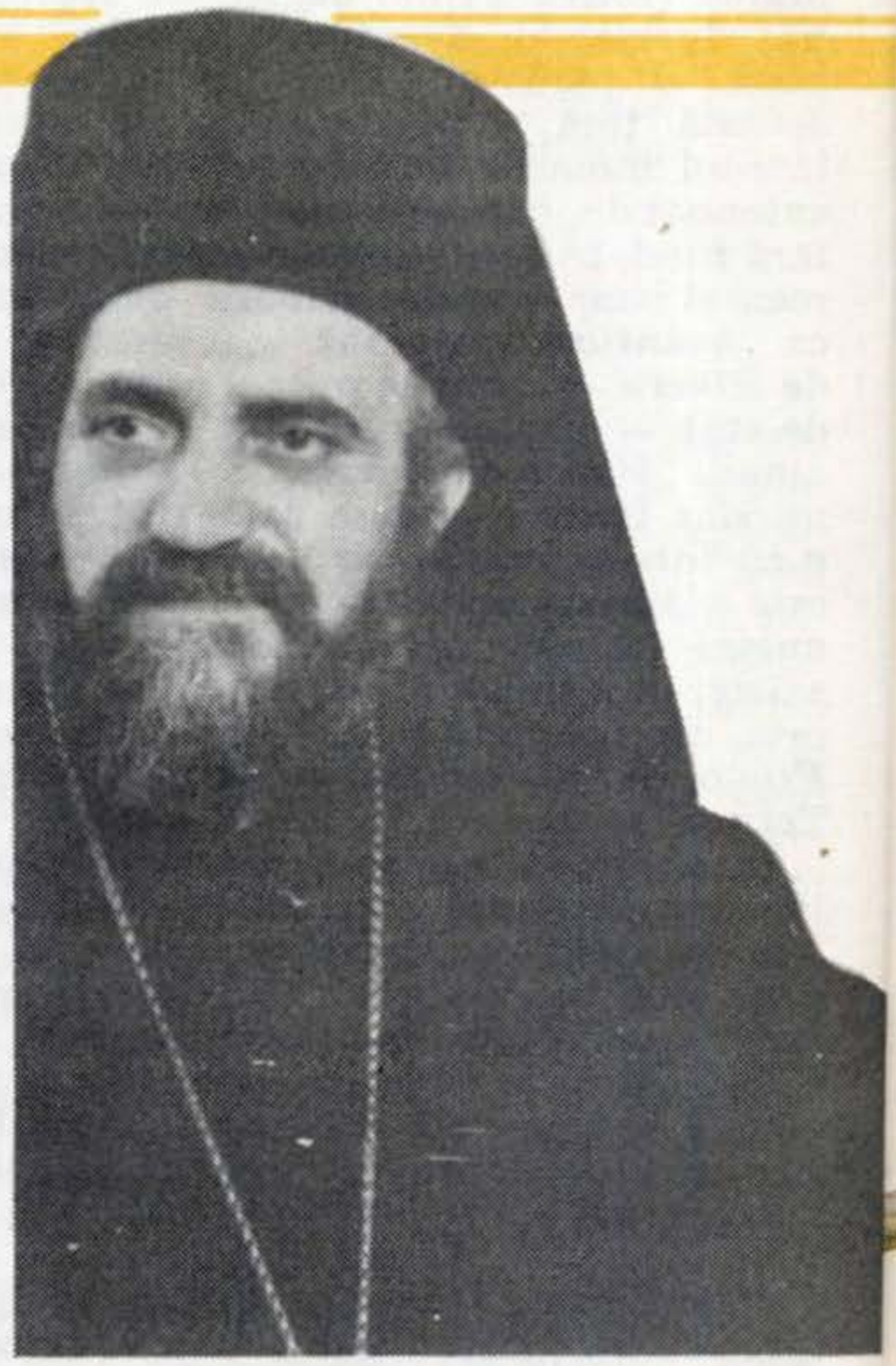

— Aș începe prin a solicita, în numele cititorilor noștri, o succintă prezentare istorică a Patriarhiei ecumenice.

Patriarhia ecumenică a fost înființată de Sfîntul Apostol Andrei[4]. După ce Constantinopolul a devenit capitala Imperiului roman, în anul 330 e.n., episcopul orașului a dobîndit un loc de frunte în ierarhia bisericească. Ulterior, al doilea Consiliu ecumenic l-a învestit cu un „privilegiu de onoare", care, departe de a fi doar onorific, îi conferea o autoritate efectivă. Al patrulea Consiliu ecumenic de la Chalkedon (451) a confirmat privilegiile și drepturile Episcopiei de Constantinopol, extinzîndu-i jurisdicția mult dincolo de hotarele Imperiului roman de răsărit.

Începînd din sec. VI, patriarhul Constantinopolului a căpătat titlul oficial de patriarh ecumenic. De-a lungul evului mediu, Patriarhia de aici s-a achitat de numeroasele sale îndatoriri pe tărîm nu numai pur religios, ci și umanitar, cultural, filantropic etc.

După căderea orașului, în 1453, sultanul Mahomed II Cuceritorul a acordat patriarhului Gennadios Sholarios titlul de etnarh al tuturor populațiilor de rit ortodox din cuprinsul Imperiului otoman, învestindu-l totodată cu autoritate administrativă și juridică asupra lor.

— Ce ne puteți spune despre trecutul relațiilor dintre Patriarhia ecumenică și Principatele Române?

— Patriarhia din Constantinopol a stabilit primele contacte cu Țara Românească în sec. XIV, iar cu Moldova în veacul următor. Tot în sec. XV s-au creat diocezele celor două

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1972.

[2] Titulatura oficială păstrează vechiul nume al orașului Istanbul. Sub autoritatea Patriarhiei ecumenice se află bisericile ortodoxe din Turcia, Creta, Dodecanez și ale emigranților în diferite părți ale lumii.

[3] Este vorba de străvechiul oraș Philadelphia (actualmente Alașehr, în Turcia) din regatul antic al Lydiei, în Anatolia, la poalele muntelui Tmolus, unde și-a avut sediul una dintre cele șapte biserici timpurii.

[4] Același care a propovăduit creștinismul în Sciția — Dobrogea de astăzi.

Principate[1], deși acolo creștinismul prinsese rădăcini cu mult timp înainte[2]. Legăturile au avut un caracter stabil și cordial, iar la sfîrșitul sec. XIX, în 1885, Biserica statului român a devenit autocefală.

— Dar în momentul de față, cum ați caracteriza aceste relații?

— Drept pline de afecțiune și respect reciproc. Un singur exemplu, de dată foarte recentă: în noiembrie 1975, dubla aniversare a Bisericii Ortodoxe Române — 50 ani de la înființarea Patriarhiei române[3] și 90 ani de autocefalie[4] — a furnizat Patriarhiei ecumenice din Constantinopol un dublu prilej de bucurie. În primul rînd, prin căldura cu care reprezentanții săi la măreața sărbătorire au fost întîmpinați de clerul român, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în al doilea rînd, prin posibilitatea oferită acestor reprezentanți de a cunoaște viața spirituală pe care poporul român o trăiește astăzi la un nivel de civilizație impresionant.

Nicolae MINEI

---

[1] Bucurîndu-se încă de la început de independență administrativă internă și de autonomie deplină, Biserica Ortodoxă Română nu a recunoscut altă autoritate decît jurisdicția canonică a Patriarhiei ecumenice din Constantinopol. De asemenea, din primele timpuri mitropolitul Țării Românești purta și titlul de „exarh al plaiurilor", fiind împuternicitul Patriarhiei ecumenice pentru creștinii de la nord de Carpați.

[2] În legătură cu originile romane și pătrunderea foarte timpurie a creștinismului pe teritoriile locuite de români, vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.

[3] Recunoscută de patriarhul ecumenic Vasile din Constantinopol prin **Tomosul** emis la 30 iulie 1925.

[4] **Tomosul** respectiv a fost emis de patriarhul ecumenic Ioachim IV și de Sinodul din jurul său, în aprilie 1885.

Sigiliul Tomosului dat de patriarhul ecumenic din Constantinopol pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române

VITEJII LUI ABD el-KRIM

(Urmare din p. 19)

iulie 1925 participaseră la ocuparea Ruhrului, Franța a putut să-și sporească efectivele din Maroc la 200 000 oameni. Comanda acestei armate, înzestrată cu tancuri, artilerie grea și aviație, a fost încredințată mareșalului Pétain, care-l înlocuise pe Lyautey.

Nici după aceste măsuri, însă, înaintarea rifanilor n-a putut fi oprită și guvernul francez, în ciuda neînțelegerilor cu spaniolii, i-a chemat în ajutor. În iulie 1925, la Conferința de la Madrid, s-a căzut de acord asupra desfășurării unor acțiuni coordonate, trecîndu-se în același timp la instituirea unei blocade comune a Rifului. Rifanii au fost încercuiți din toate părțile.

Paralel cu operațiile militare, au fost speculate cu abilitate diferendele religioase și tribale din rîndul populației locale. Prin coruperea unor caizi și șeici, colonialiștii francezi au reușit să ațîțe vrajba în sînul populației autohtone. Ei au atras de partea lor numeroase elemente din rîndul fostei armate marocane, desființată în anul 1912, o dată cu instituirea protectoratului. Lupta a devenit inegală. Abd el-Krim a făcut o ultimă încercare de a salva libertatea rifanilor propunînd Spaniei și Franței un acord prin care a cerut ca statul rifan să fie recunoscut și garantat de Liga Națiunilor. În același timp, el s-a adresat poporului francez printr-o proclamație în care a expus încă o dată dorința de pace a Republicii Rif. Cele două guverne au respins propunerile lui Abd el-Krim cerînd dezarmarea triburilor rifane și supunerea Republicii Rif autorității sultanului marocan, aflat sub control francez. Armatele franco-spaniole și-au continuat ofensiva, reușind ca în toamna anului 1925 și în primăvara lui 1926 să înainteze adînc în teritoriile controlate de trupele rifane. La 25 mai 1926, Abd el-Krim a dat ordin trupelor sale să înceteze rezistența, iar cîteva zile mai tîrziu, după ce încercase să asigure condiții de capitulare onorabile, s-a predat comandamentului armatei franceze, împreună cu fratele său și ceilalți miniștri. La 27 mai 1926. viteazul comandant rifan, devenit simbol al luptei marocanilor pentru independență națională, a fost dus la Paris și de aici exilat pe insula Réunion. Ultimele rezistențe rifane au fost definitiv înfrînte abia în anii 1933-1934.

ÎNȚELEAPTA ȘI ENIGMATICA REGINĂ A SUEDIEI

DUMITRU ALMAȘ

Biografia reginei Christina-Augusta a Suediei e plină de fapte remarcabile, de contradicții, de enigme. Unele reale. Altele născocite. A fost, fără îndoială, un copil precoce, iar mai apoi o tînără foarte instruită, într-o vreme cînd cultura era greu accesibilă femeilor. Și-a început domnia în chip strălucit. Dar apoi! De ce a părăsit tronul? Și de ce a refuzat, cu îndîrjire, să se mărite! Răspunsuri la aceste întrebări s-au dat multe. Dar adevărul întreg nu se cunoaște nici azi. Totuși viața și domnia ei reprezintă un capitol foarte interesant din istoria Suediei. Un capitol în care adevărul istoric se conjugă cu legenda.

Pentru a înțelege domnia reginei Christina (1632-1654), cu tot cortegiul ei de contradicții, sînt necesare cîteva date anterioare. În zorii istoriei moderne, Suedia se ridica la rangul de mare putere în istoria Europei. La jumătatea veacului XVII, avea aproximativ un milion de locuitori, la care se mai adăugau circa două milioane în posesiunile de peste Baltica și în Finlanda. Cu un veac în urmă, în anul 1523, Gustav Eriksson-Vasa scotea Suedia din Uniunea de la Kalmar, care, încă din 1397, înmănunchease în mîinile Margaretei de Danemarca, fiica lui Waldemar IV, regatele danez, norvegian și suedez. Apoi, încetul cu încetul, Suedia s-a emancipat de tutela economică a Hansei[1]. În 1544, Gustav I Vasa săvîrșea, pentru istoria poporului suedez, trei fapte memorabile: inițiia procesul de centralizare a statului, obținea recunoașterea dinastiei Vasa ca ereditară în monarhia suedeză și introducea reforma luterană. Centralizarea statului, organizarea unei bune armate de țărani, ambițiile expansioniste ale feudalității suedeze, în frunte cu dinastia Vasa, îmbrățișarea reformei religioase, permiteau regelui

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1975.

Gustav II Adolf (1611-1632) să poarte războiul cu Danemarca, zis și războiul de la Kalmar, să cucerească, printr-un război cu Rusia, nordul Estoniei, Carelia și Ingermanland și, mai ales, să se amestece în războiul de 30 ani[1], care asigura Suediei faima europeană.

Un părinte genial

Incontestabil, Gustav Adolf, părintele reginei Christina a fost o figură reprezentativă în istoria Suediei și a Europei. Și-a petrecut toată viața în tabere și în războaie, fără a fi, însă, un simplu soldat. Studiase teologia și latina, aritmetica, geometria, politica, retorica și istoria, dreptul și limbile moderne. I-a plăcut, însă, cel mai mult „arta războiului". Aceasta l-a ajutat să fie unul dintre cei mai de seamă organizatori și comandanți militari ai vremii, ilustrați mai ales în acel mult comentat război de 30 ani (1618-1648). Concepția lui tactică era ofensiva. Îi plăcea să spună: „Trebuie să transportăm sediul războiului în afara Suediei, căci nicăieri nu sîntem mai slabi ca în Suedia". Iar Adunarea stărilor din Suedia îl seconda: e mai bine „să transporți războiul într-o țară dușmană", deoarece costă mai ieftin. În administrarea țării a avut un ajutor de mare preț: Axel Gustafsson Oxenstierna. Om cult, abil diplomat, bun organizator, membru în Consiliul de regență în timpul minoratului lui Gustav Adolf, apoi, din 1612, cancelar al regatului, Oxenstierna a desfășurat o activitate multiplă în slujba monarhiei, comparabilă cu a contemporanilor săi, Richelieu sau Mazarin. Regent cînd regele se afla plecat în războiul cu Rusia, administrator al armatei în războiul cu Polonia, guvernator al Prusiei, Axel Oxenstierna a fost sfetnicul și mîna dreaptă a regelui pînă la moarte.

Economia Suediei nu permitea regelui să înroleze o armată mare de mercenari, așa cum se practica în epocă. Pe cheltuiala lor, feudalii suedezi puteau alcătui doar o cavalerie de cîteva mii de oameni. Infanteria, însă, o forma țărănimea, soldații cei mai modești și mai de nădejde ai epocii moderne. Reformele militare ale lui Gustav Adolf s-au referit și la armament: el a pus să se facă muschete mai scurte și a suprimat furca, utilizată în sprijinirea armei la deschiderea focului, instrument greu și foarte incomod în marș. Pentru portul cartușelor a introdus tolba. Gustav Adolf a sporit numărul soldaților de la 13 000 la 40 000, din care 30 000 pedeștri. Cu acești ostași simpli dar viteji, fideli față de rege, iuți în mișcări și fanatizați de reforma luterană, Gustav Adolf s-a angajat să combată catolicismul pe continent. În acei primi ani, pedestrașii suedezi nu duceau un război de jaf; modești soldați-țărani ascultau cu pietate sfaturile preoților lor. Regele le interzicea, cu desăvîrșire, prădarea satelor și a orașelor. Hrana le-o procura el. Și, spre deosebire de alți soldați, puteau duce războiul și iarna.

Cu această armată, a cărei organizare va servi lui Cromwell în formarea armatei „Noului Model", Gustav Adolf a cîștigat victorii răsunătoare, începînd cu cea de la Breitenfeld (1631), împotriva generalului Tilly, unul dintre cei mai de seamă generali din lagărul imperial și catolic, urmată de bătălia de pe Lech și continuată cu cea de la Lutzen (16 noiembrie 1632). Aici, avîndu-l ca adversar pe celebrul Wallenstein, Gustav Adolf s-a avîntat hazardat în luptă și a fost ucis. Furioși că le-au omorît comandantul, soldații au luptat pînă au pus dușmanul pe fugă. „Leul Nordului", rege iscusit și genial comandant militar, dispărea din istorie, în plină glorie și bărbăție: avea doar 38 ani. Consiliul de stat a hotărît ca la înmormîntare să nu fie invitat nici un străin, ca nu cumva să vadă cît de sărace erau curtea și țara celui mai mare general al protestanților în războiul de 30 ani.

Gustav Adolf nu lăsa alt moștenitor decît o fată: Christina-Augusta. Născută în 1626, avea, deci, șase ani cînd și-a început domnia. Răspunderea conducerii cădea în seama unui consiliu, alcătuit din cinci mari demnitari, în care Axel Oxenstierna avea să joace rolul principal. Christina fusese recunoscută moștenitoare încă de cînd avea un an. Regele a ținut să-i dea o educație corespunzătoare. Și, pentru că și el și regina erau mereu plecați pe cîmpurile de bătălie, suveranul a lăsat-o în seama sorei sale, Caterina. Educația primită a fost, într-adevăr, excepțională: educație de prinț moștenitor și nu de prințesă. Teologul Johannes Matthiae i-a transmis bogate cunoștințe de teologie, greacă și latină, literatură clasică, limbi moderne. A învățat singură italiana și spaniola. Apoi, după ce a devenit regină, pregătirea politică i-a făcut-o cancelarul și locțiitorul principal al regelui, același Axel Oxenstierna. Natura o înzestrase cu deosebite calități intelectuale și cu o mare sensibilitate. Îi plăcea să afle, să cerceteze, să știe. „A fost una dintre primele femei din Suedia care a primit o formație pur intelectuală", scrie istoricul suedez Ingvar Andersson. Christina însăși se caracteriza: „Aveam în mine o nesătulă dorință de a ști tot". Într-un consiliu, Axel Oxenstierna a declarat: „Numai Dumnezeu știe cît de fericit sînt să constat că Maiestatea Sa nu este ca alte femei, că are curaj și bun simț și că, dacă n-o va corupe ceva, ea făgăduiește cele mai mari speranțe".

După moartea lui Gustav Adolf, Oxenstierna a rămas în Germania, să ducă războiul mai departe, pentru protestantism și pentru interesele Suediei, în numele copilei-regină. Treburile politice le rezolva Consiliul de regență, adică vîrfurile feudalității suedeze. Dar, în 1634, armata suedeză a fost distrusă la Nordlindgen. Totuși, cu o neobișnuită dibăcie diplomatică, Oxenstierna a izbutit să încheie o alianță cu Franța catolică, la acea dată sub autoritatea unui cardinal celebru, Richelieu. A găsit și un general: Bernard de Saxa-Weimar, care a retras resturile armatei suedeze în Alsacia și, contra sumei de 400 000 livre, a primit cazare și subzistență din Franța. Apoi, peste 11 ani, cînd toată lumea era sătulă

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1974.

de războiul fără sfîrșit, armatele franceze și suedeze distrugeau, tot la Nordlingen (1645), armata împăratului german. Urmărind resturile acestei oștiri, suedezii năvăleau în Boemia, ajungeau pînă la Viena, impunînd începutul discuțiilor pentru ceea ce avea să fie Pacea din Westfalia (1648). Realitățile acelei vremi, nevoia de a se bate cu oricine numai să extindă teritoriile și să sporească puterea Suediei i-au molipsit și pe sobrii soldați scandinavi de năravul jefuirii teritoriilor ocupate. În Boemia, generalul suedez Koenigsmarck a cuprins o parte din Praga, reședința imperială de la Hradčany și alte palate, din care a ridicat o pradă enormă, printre care numeroase statui care azi împodobesc parcul castelului regal de la Drottningholm, ca și manuscrisul **Noului testament** în limba gotică, numit **Codex argenteus,** aflat acum în Biblioteca universitară din Uppsala.

La încheierea Păcii din Westfalia, Suedia primea importante teritorii din spațiul german: Ducatele Bremen, Verden, Rügen, Wismar, Marea Baltică devenind un lac suedez.

Pacea din Westfalia consacra, totodată, patriei lui Odin[1] faima de putere europeană.

Încă din 1640, tînăra regină Christina se interesa de treburile politice, de mersul războiului dus de armata țării sale. Primea ambasadori și, de la vîrsta de 16 ani, începea să asiste la ședințele Consiliului de regență. La 17 decembrie 1644, Christina se proclama majoră și lua, în propriile-i mîini, frînele conducerii. Începutul părea de bun augur. Războiul cu Danemarca (1643-1645), pe care armata suedeză a înfrînt-o, aducea Suediei, prin Pacea de la Brömsebro, Gotlandul, Öselul și alte insule, precum și dreptul ca navele suedeze să aibă trecere liberă prin strîmtoarea Sund. Dar, mai ales, victoriile în războiul de 30 ani, Pacea din Westfalia, sporirea forței și expansiunea Suediei vorbeau despre o domnie glorioasă. Țara însăși se transformase mult. Nu mai era cea din vremea lui Gustav Adolf. Teritoriul se îmbogățise cu noi construcții moderne, artistice, luxoase. Orașele se înfrumusețaseră, meseriile se dezvoltaseră. Din teritoriile de peste mare începeau să curgă averi. Din războaie pradă: de la alimente și îmbrăcăminte, la aur și opere de artă. Dacă în veacul XVI, Suedia număra doar fortărețele și castelele familiei Vasa din Stockholm, Uppsala sau Kalmar, acum, zeci de nobili își construiau case și palate bogate, dovadă a creșterii economice, teritoriale și culturale a Suediei. Familii ca Wrangel, de la Gardie, Oxenstierna, Brahe, prin bogăția și strălucirea lor, țineau să imite prinții și marii aristocrați de pe continent.

6 iunie 1654: abdicarea

Regina Christina s-a debarasat, fără regret de moravurile austere ale înaintașilor; a părăsit curtea sobră, modestă, săracă a genialului său părinte și a căutat să ducă o viață nouă, încărcată de strălucire. Iubitoare de opere de artă și le-a procurat pe orice cale. Zeci de artiști, pictori, sculptori, arhitecți, muzicieni au fost chemați la Stockholm. Regina a înlocuit pe sobrii și severii sfetnici ai tatălui său cu alții: filozofi, savanți, poeți, oameni de lume, tineri și extravaganți. La curtea ei a venit și René Descartes, cel mai ilustru filozof al vremii; au fost invitați Hugo Grotius, jurist, istoric și diplomat olandez, Vossius, Chanut, ilustrul diplomat francez și mulți alții. La Curtea ei a trăit și S. Stiernhielm, primul scriitor suedez renascentist, autorul poemului **Hercule între viciu și virtute.** Dar mai ales la curtea regală aveau intrare și mare trecere favoriții reginei: medicul francez Bourdelot, cavalerul Magnus Gabriel de la Gardie, ambasadorul Spaniei A. Pimental, frumoasa doamnă Ebba Sparre și tînărul Klas Tott. Toți aceștia au desfășurat o viață liberală și un lux necunoscut în viața severilor nordici. Liberalismul și luxul fără îndoială că scandalizau pe unii membri ai curții. Pe seama reginei au început să circule, așa cum se întîmplă, fel de fel de zvonuri, care, pe de-o parte, i-au sporit faima în istorie, iar, pe de alta, au dus-o la abandonarea puterii. Trăia în veacul în care monarhii se luptau cu vîrfurile aristocrației pentru întărirea absolutismului regal. În Franța, regalitatea Bourbonilor, bine sprijinită de slujitori abili și fideli ca Richelieu și Mazarin, înfrîngea răzmerița „frondelor" și așeza temelia guvernării lui Ludovic XIV, prototipul monarhului absolut. În Anglia, însă, Carol I, în luptă cu Parlamentul, pentru apărarea acelorași principii absolutiste, cădea înfrînt în lungul război civil (1642-1649), cu caracter de revoluție burgheză, și urca pe eșafod.

Ca în întreaga Europă, nobilimea suedeză se bucura de privilegii fiscale și economice, precum și de dreptul exclusiv de a ocupa înalte demnități de stat. Întărirea puterii regale, cu ajutorul lui **Oxenstierna, nu convenea Rich**sag-ului — Adunarea reprezentanților tuturor stărilor, adică și a țăranilor care lucrau pe pămînturile statului și ale coroanei. Pe țărani îi împovărau mult și impozitele, prin care guvernul căuta să rezolve crizele financiare provocate de războaie, de luxul și risipa de la curte. Mișcările țărănești au izbucnit chiar în 1650, anul încoronării reginei Christina, și au continuat în anii următori, pînă în 1655. Reprimările au fost sîngeroase. Un contemporan spune că, în 1635, în timpul răscoalei țărănești din Smoland, la Stockholm toate spînzurătorile erau „supraîncărcate".

A guverna nu era de fel ușor, mai ales pentru o femeie. Și a mai apărut încă un impediment, unul de netrecut: succesiunea la tron. Aristocrația, care voia să asigure continuitatea stăpînirii în mîna dinastiei Vasa, stăruia ca regina să se mărite. Pretendenți erau destui: mai întîi vărul Christinei, Carol-Gustav, cu care a fost bună prietenă și căruia i-a făcut promisiuni de căsătorie; apoi Frederic Wilhelm de Brandenburg, viitorul mare elector al Prusiei;

[1] În mitologia popoarelor scandinave, cel mai important dintre zei.

regele polon Vladislav, doi fii ai regelui Danemarcei Christian IV. Dar Christina refuza mereu. Viaţa de curte, preocupările mondene, serbările şi balurile, extravaganţele alternau cu studiile serioase de teologie şi de filozofie antică. Aceeaşi femeie care căuta să imite curţile strălucitoare din Europa, întreţinea relaţii epistolare cu Descartes şi arăta interes pentru cele mai arzătoare probleme militare şi politice ale vremii nu se arăta preocupată de ce va urma după domnia ei. Totul o interesa, afară de o căsătorie încheiată din raţiuni de stat. Mîndră şi bănuitoare, irascibilă, îşi consuma afecţiunea în afara matrimoniului. Dar pentru că Adunarea stărilor o presa să se mărite şi să asigure succesiunea la tron, a izbutit, împotriva sfaturilor lui Oxenstierna, să-l numească pe Carol-Gustav comandantul suprem al armatei suedeze, iar în anul următor a convins Dieta să-l accepte succesor prezumtiv (1649).

Totuşi acest succes în faţa aristocraţiei n-a făcut-o să uite gîndul abdicării. Încă din 1651, Christina era hotărîtă să lase tronul vărului său, bărbat nu prea arătos, dar capabil, energic, plin de ambiţie şi de pofta măririlor. Dar nici a abdica nu era uşor. Se opuneau din răsputeri Axel Oxenstierna, mulţi aristocraţi, familia regală, favoriţii. De aceea şi-a pus în practică acest plan abia peste trei ani, la 6 iunie 1654, în cadrul unei ceremonii fastuoase. Curînd după abdicarea suveranei, a murit şi Axel Oxenstierna. Dieta întrunită la Stockholm îi lăsa reginei, în deplină stăpînire, insulele Çotland, Öland, Ösel, oraşele Norrköping, Wollgast, Wismar şi numeroase moşii în teritoriile anexate din Germania. Plecînd spre sud, ducea cu ea şi numeroase obiecte de artă, poate ca să-i „aline melancolia...“

Printre papi, martiri şi sfinţi

Abdicarea reginei Christina a fost şi va rămîne una din enigmele şi problemele controversate ale istoriei Suediei şi ale istoriei monarhiilor în general. S-au discutat mult cauzele nemăritişului, abdicării şi peregrinărilor prin lume, pînă la moarte. Cei mai mulţi cred că-i vorba de o criză de conştiinţă, de care a suferit regina, între 20 şi 30 ani. Alţii că a suferit de o instabilitate psihică, manifestată de timpuriu şi agravată cu vîrsta.

După abdicare, Christina a plecat la Bruxelles. Aici, în secret, s-a convertit la catolicism. Fiica şefului militar al protestanţilor în războiul de 30 ani a abjurat de la credinţa paternă. Se pare că, în afară de idiosincrasia faţă de religia moştenită şi practicată de nişte pastori cam sărăcuţi cu duhul, n-au fost străine de această convertire tainică nici conversaţiile pe teme religioase cu Descartes şi Chanut. Peste un an, în 1655, la Innsbruck, a oficiat public catolicizarea, spre uimirea şi scandalizarea multora. Într-un fel, contemporanii suedezi s-au încredinţat că aceasta era şi cauza esenţială a părăsirii tronului: o regină catolică nu putea conduce o ţară protestantă. Încercase aceasta Carol I Stuart al Angliei şi i se făcuse cinstea de a fi urcat pe eşafod. De la Innsbruck, sub regia preoţilor catolici, a făcut o călătorie triumfală pînă la Roma. Aici a fost primită, cu mare pompă, de papa Alexandru. În cinstea lui şi-a mai adăugat un nume: Christina-Augusta-Alexandra.

Dar fie că şi-a dat seama de falsitatea oficialităţii catolice, fie că s-a săturat de solicitările băneşti ale Curţii papale, Christina-Augusta-Alexandra se sfădeşte cu prietenii italieni şi spanioli şi pleacă în Franţa. Şi aici e primită ca o regină în funcţiune, nu ca o expatriată voluntară. De altfel, călătorea cu o întreagă curte, însoţită de faima fie a unei martire a catolicismului, fie de cea a unei generoase iubitoare de ştiinţă, artă, cultură, fie a unei neurastenice care nu-şi află nicăieri alinarea şi liniştea morală. Cea mai de seamă ispravă săvîrşită în Franţa a fost executarea, în castelul de la Fontainebleau, a marelui său scutier Monaldeschi (10 noiembrie 1657), învinuit de trădare. Se pare că n-a fost decît un amant puţin cam infidel. Fapta a scandalizat curtea regală franceză, care se vede că nu-şi mai amintea că acolo trăise, cu mai puţin de un veac înainte, Maria de Medici.

În timpul acesta, Carol-Gustav, aliat cu electorul de Brandenburg, ducea războiul cu Polonia, Danemarca şi Rusia şi cîştiga noi teritorii prin Pacea de la Oliva (1660). Murind, în acelaşi an, pe Carol-Gustav îl urma Carol XI, care a domnit pînă în 1697 şi a consolidat monarhia absolută suedeză, creînd premisele pentru aventurile de epopee militară şi politică săvîrşite de Carol XII. După moartea vărului Carol-Gustav, Christina-Augusta-Alexandra a făcut cîteva încercări zadarnice de a ocupa iar tronul Suediei şi de a ajunge regină a Poloniei, după moartea lui Ian Casimir (1668). Numai în două rînduri i s-a permis — în 1661 şi 1667 — să petreacă iarna în ţara natală. I s-a spus „regina nomadă“, pentru cursele şi peregrinările-i prin Europa. Dar, după tentativele neizbutite de a redeveni regină, a stat mai mult la Roma, înconjurată de oameni de cultură, unde a fondat Academia Clementini (1674). Şi-a petrecut vremea cu filozofia şi artele, şi-a scris memoriile, şi-a notat maximele şi reflecţiile istorice. A lăsat pe cardinalul Azzolino ca legatar universal al bunurilor de care dispunea, între care şi o foarte bogată bibliotecă de manuscrise, conservate în „Fondul reginei Suediei“. A murit la 63 ani, cuminţită şi înţeleaptă întru resemnare. Papalitatea i-a rămas recunoscătoare pentru gestul convertirii la catolicism, pentru lovitura pe care credea că a dat-o protestantismului. Şi, desigur, pentru bunurile lăsate Bisericii. I-a aşezat corpul la odihnă veşnică chiar în Catedrala Sfîntul Petru din Roma, printre papi, martiri şi sfinţi.

„Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal".

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

Dicţionarul de faţă îşi propune, aşa cum arătam şi în introducerea publicată în nr. 1/1976, să contribuie la formarea unei imagini cît mai cuprinzătoare asupra populaţiilor tracice, care timp de milenii au jucat un rol de prim ordin în istorie. Încercăm, astfel, să punem la îndemîna publicului larg o informaţie sistematizată şi adusă la zi despre marele număr de neamuri şi triburi ale lumii tracice, în cadrul cărora un rol important l-a avut ramura nordică a acestora, geto-dacii (despre care dicţionarul nostru a scris în nr. 1/1976), care au locuit în zona carpato-danubiană şi din contopirea cărora cu romanii s-a născut poporul român.

În cadrul dicţionarului ne oprim, în acest număr, asupra a încă trei triburi ale complexei lumi tracice.

Bessii

Bessii au fost unul dintre cele mai puternice şi războinice triburi ale tracilor. În perioada secolelor V-I î.e.n., ei erau aşezaţi pe cursul mijlociu, mai ales, şi pe cel superior al fluviului Hebrus, precum şi în unele zone din munţii Rhodope şi Haemus. Geograful şi istoricul grec Strabon[1] ne-a transmis ştirea că bessii ocupau cea mai mare parte a munţilor Haemus şi trăiau în colibe. În epoca romană ei s-au extins, ocupînd o regiune vastă ce se întindea spre vest pînă la teritoriul dardanilor şi al autariaţilor iliri (pînă spre valea rîului Margus — Morava de azi), iar spre sud-vest pînă la munţii Rhodope.

Prima menţiune referitoare la bessi o găsim la Herodot, (c. 484-425 î.e.n.) care-i consideră ca făcînd parte din neamul satrilor. Centrul tribal al acestei populaţii se numea Bessapara şi se afla pe teritoriul actualei localităţi Sinitovo din judeţul Pazardjic, din sudul Bulgariei, la cca 22 km de Philippopolis (Plovdivul de azi).

Pe la începutul sec. II î.e.n., bessii au început să se remarce printre triburile trace, rolul lor fiind deţinut anterior de către tribul odrizilor. De înverşunata lor rezistenţă s-au izbit, rînd pe rînd, armatele greceşti, precum şi cele romane. Pentru a înfrînge pe aceşti munteni, ce îşi apărau independenţa cu o vitejie care a stîrnit deseori admiraţia duşmanilor, armatelor romane le-a trebuit mai bine de un secol şi jumătate. Generali romani vestiţi au fost obligaţi să se retragă sau au fost înfrînţi în ciocnirile pe care le-au avut cu bessii. În anul 72 î.e.n., generalul roman Lucullus[2] i-a învins, iar marele lor centru Uscudava în apropiere de Edirne, (fostul Adrianopol) a fost cucerit. Totuşi, bessii au continuat luptele în tot cursul sec. I î.e.n. Abia în secolul următor, în anul 46, împăratul roman Claudiu I[3] va reuşi să transforme această regiune într-o provincie romană cu numele de Tracia.

Dîrzenia şi vitejia bessilor în războaie au fost bine apreciate de romani, care au recrutat în armata lor de uscat, cît şi în flotă, numeroase corpuri de trupă din rîndul lor. Unul dintre acestea a avut garnizoana în Dacia Inferior purtînd denumirea de Cohors II Flavia Bessorum. Ca marinari, pe bessi îi găsim făcînd parte din efectivele celor două flote romane, de la Ravenna şi Misenum, iar unele inscripţii păstrate ni-i atestă şi drept componenţi ai gărzii pretoriene a împăratului.

Bessii sînt menţionaţi în unele inscripţii ca prezenţi în cîteva sate romane din Dobrogea, cum sînt cele de la Ulmetum şi vicus Quintionis. Ei apar ca un fel de colonişti cu o situaţie specială („consistentes"), datorată, cum atestă cercetări recente, ocupaţiei lor predilecte, mineritul, pentru care au şi fost colonizaţi în Dobrogea.

Burii (buridavensii)

Populaţie dacică, avînd centrul economic, politic, şi religios la Buridava. Este menţionată de către Claudiu Ptolemeu, geograful, astronomul şi matematicianul alexandrin din sec. II e.n. Multă vreme învăţaţii au avut păreri divergente, atît în ceea ce priveşte caracterul etnic al acestei populaţii, cît şi localizarea ei. Săpăturile arheologice întreprinse în anii din urmă de către profesorul D. Berciu la Ocniţa-Cosota, pe teritoriul oraşului Ocnele Mari, jud. Vîlcea, au dus la descoperirea unei cetăţi dacice. În cadrul ei au fost dezvelite fundaţiile unui imens edificiu, poate un palat, poate un templu, săpate adînc în stîncă vie. Edificiul era de lemn, cu etaje şi avea pereţii tencuiţi. Un puternic incendiu a mistuit întreaga construcţie. Acest edificiu a fost, probabil, reşedinţa unui şef de uniuni tribale dacice. Pe un fragment dintr-un mare vas de provizii, descoperit în cursul săpăturilor, ni s-a păstrat scris numele unui astfel de şef local, MARKO[S], care purta titlul de Basileus (rege, conducător). Pe alte două fragmente ceramice, găsite în acelaşi palat, se poate citi clar, scris cu litere mari, BUR. Legătura cu burii şi Buridava dacică este evidentă. Alte fragmente ceramice au scrijelite cuvîntul REB, care are strînse legături cu unele denumiri dacice.

Populaţia dacică ce intra în componenţa acestei uniuni ocupa regiunea subcarpatică a actualelor judeţe Vîlcea şi Argeş. Şefii de trib care o conduceau dispuneau, printre altele. de imensele mine de sare de la Ocnele Mari, sarea fiind un vital articol de export pentru populaţiile sud-dunărene. Din punct de vedere militar, ei stăpîneau şi comandau căile de acces spre Dacia transilvană.

---

[1] A trăit între c. 63 î.e.n. - c. 19 e.n. Originar din Pont, el este autor al celei mai importante opere geografice a antichităţii, **Geografia,** semnificativ izvor referitor la teritoriile locuite de strămoşii noştri.

[2] Lucullus Lucius Licinius (c. 106-57 î.e.n.) a înfrînt pe Mitridate VI, regele Pontului şi pe Tigran, regele Armeniei. Celebru prin luxul ostentativ al banchetelor sale din Roma.

[3] Este vorba despre Tiberius Claudius Nero Drusus Germanicus, împărat între anii 41 - 54 e.n.

brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
celagesi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi (odrysi)
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani
agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (prianti?)
brigi

Apulii

Este numele unei populații dacice așezate în jurul orașului Apulum, Alba Iulia de astăzi. La populația dacică din aceste regiuni face aluzie un text antic, cunoscut sub titlul **Consolatio ad Liviam,** care relatează un eveniment din anul 20 î.e.n. și în care se face mențiunea: „...dacius Apulus, cel îndepărtat de lume...". Figura de stil „îndepărtat de lume" se referă, desigur, la faptul că formația tribală a apulilor se afla undeva departe de lumea mediteraneană, de Italia, unde locuia autorul textului citat

Centrul acestui trib, pentru etapa independentă a Daciei, a fost, probabil, cetatea dacică de la Piatra Craivii, situată lîngă Alba Iulia. Cercetările desfășurate de către arheologii de la Muzeul din Alba Iulia au dus la descoperirea și dezvelirea, în bună parte, a acestei puternice cetăți dacice. Ea este întru totul asemănătoare cu cele de la Grădiștea Muncelului, Căpîlna, Tilișca, din Transilvania sau altele din Moldova.

Bucur MITREA

Un vast domeniu de cercetare

Dr. ALEXANDRU VULPE
cercetător științific principal la Institutul de arheologie

Cînd, în a doua jumătate a sec. XVII, contele Luigi Marsigli întreprindea o călătorie pe Dunăre, pornind de la Viena, pentru umaniștii europeni popoarele trace nu erau decît o noțiune vagă, alcătuită din puținele știri transmise de istoricii și geografii greci și romani. În lucrarea pe care Marsigli a scris-o în urma acestei călătorii se găsesc primele descrieri ale unor monumente ale civilizației tracice de pe malul drept al Dunării. Relatările lui reprezentau o revelație pentru lumea erudită a Apusului. Nu mult timp după călătoria lui Marsigli ca un ecou al investigațiilor eruditului italian, apărea o lucrare a savantului francez M. Cary (1752) despre regii traci și despre Bosforul cimerian[1].

În tot cursul sec. XVIII și apoi în sec. XIX, interesul pentru istoria și civilizația tracilor a fost, în genere, subordonat celui arătat culturii grecești. Pentru mulți autori, tracii nu erau decît barbarii, vecinii primitivi dinspre miază-noapte ai grecilor, care au preluat de la ei unele elemente de artă sau religie, cum ar fi cultul lui Dionysos, ori un anumit stil muzical. Datorită acestor concepții, importanța formațiilor politice ale tracilor a fost subestimată, iar relațiile dintre greci, macedo-

[1] Numele antic al Peninsulei Kerci.

Lumea romană la începuturile sale și cea tracică (sec. VIII î.e.n.), așa cum sînt dăltuite în marmură pe o hartă din **Via dei Fori Imperiali** *din capitala Italiei. Imagine realizată de F. Allinari*

neni și traci au fost privite într-o lumină favorabilă mereu primilor. Pe astfel de poziții se situau încă cercetători de vază ca Arnold Schaefer sau Eduard Meyer.

Dar, treptat, pe baza intensificării cercetărilor viziunea despre marea lume și civilizație a tracilor și rolul pe care l-au avut în istorie s-a schimbat. Un important pas înainte a fost făcut de filologi, preocupați inițial tot de probleme ale limbii grecești sau de cele ale indoeuropenilor în general. În a doua jumătate a sec. XIX, germanul A. Fick a identificat, primul în mod corect, limba tracă drept o limbă a indoeuropenilor din Europa. Curînd după aceea, cercetători din școala vieneză, între care W. Tomascheck și P. Kretschmer, s-au dedicat unui studiu amănunțit și sistematic al istoriei, limbii și culturii tracilor. P. Kretschmer a fost primul care a sistematizat în mod convingător fonetica, morfologia și lexicul limbilor trace, soluțiile lui păstrîndu-și pînă astăzi, în mare măsură, valabilitatea. Produs al aceleiași școli, vienezul C. Patsch a rămas celebru pentru lucrările lui de mici proporții, dar de o deosebită însemnătate și erudiție privind populațiile din sud-estul european. După el, tracii au stăpînit, în epoca bronzului, tot nordul Peninsulei Balcanice, de la Marea Neagră pînă la Adriatica, fiind mai vechi decît ilirii. Germanul A. von Gutschmid a susținut, încă de mai multă vreme (1858), că tracii au dezvoltat în timpuri străvechi o cultură avansată, din care s-au păstrat, în sec. VI și V î. e. n., doar resturi, ca, de pildă, credința în nemurirea sufletului la geți.

Evoluția și perfecționarea metodelor de cercetare — istorice, epigrafice, arheologice, lingvistice și etnologice — au dus deci la o „reconsiderare" a importanței neamurilor tracice în istoria antică. Totuși, relativa sărăcie a izvoarelor scrise despre istoria tracilor în general și despre ramura lor din nord — geto-dacii — în special, reprezenta principala îngrădire a dezvoltării cunoștințelor. Ajutorul hotărîtor trebuia să vină de la arheologie, singura în măsură să producă noi și suficiente date pentru reconstituirea istoriei și culturii vechilor traci. Și arheologia și-a spus cuvîntul, îndeosebi prin intermediul cercetătorilor români și bulgari, cei mai interesați în aprofundarea problemei.

Școala românească se mîndrește în primul rînd cu numele lui Gr. Tocilescu, care, în 1880, a schițat o prezentare a Daciei înainte de romani, mai ales pe baza izvoarelor scrise istorice și epigrafice, dar luînd în seamă și puținele date arheologice de care putea dispune la vremea lui.

Prima sinteză istorică și arheologică de mari proporții privind ramura nordică a tracilor a fost scrisă de Vasile Pârvan în a sa **Getică,** apărută în 1926 și precedată de o serie de lucrări de proporții mai mici. Pe lîngă faptul de a fi sistematizat tot materialul istoric, epigrafic și lingvistic privitor la Dacia, Pârvan a purces la o examinare a materialului arheologic, începînd cu sfîrșitul epocii bronzului. Istoria tracilor nordici începe, după el, odată cu înfloritoarea cultură a bronzului final (sec. XIII-VIII î.e.n.). Supusă invaziilor cimerienilor și sciților, această cultură a renăscut sub impulsul civilizației celților, în sec. III î.e.n., atingînd punctul culminant în vremea lui Burebista și Decebal. În ultima sa lucrare, **Dacia,** adresată unui public larg, marele istoric și arheolog și-a expus sintetic părerile sale în problemele menționate, subliniind rolul fundamental al ele-

mentului nord-tracic în direcția pe care a imprimat-o procesului de romanizare în Dacia. „Aici [în Dacia] — scrie el — spre deosebire de Pannonia, avem la venirea romanilor un singur mare neam, pe traci, dintre care cei de la sud de Balcani foarte pătrunși de cultura elenistică, pe cînd daco-geții din Moesia și din Dacia erau cîștigați mai ales pentru cultura de tip occidental adusă aci de către celți" (ed. V-a, 1972, p. 144). Iar puțin mai departe: „Mai întîi Dacia era un mare regat cu bază etnică perfect omogenă, cu tradiții istorice seculare, cu structură socială și economică bine definită, cu o cultură înaintată de forme influențate de către civilizația celtică, apoi, timp de aproape două veacuri înainte de Traian, de civilizația romană. Aici nu era vorba ca în Dalmația, Tracia, Pannonia ori în Moesia pur și simplu de un număr oarecare de triburi barbare cu o populație mai mult ori mai puțin numeroasă locuind un teritoriu destul de întins [...], ci de o națiune conștientă de ea însăși". Și ca o concluzie: „Romanismul actual la Dunăre nu purcede nici de la păstorii și lucrătorii de mine iliri, nici de la păstorii și lucrătorii de mine traci. El descinde de-a dreptul de la plugarii danubieni [...]. Romanismul actual, păstrat mai bine tocmai în Dacia lui Decebal și tocmai în frontierele ei, n-ar putea să fie de origină balcanică, pentru bunul motiv că Balcanii nu au fost romanizați. El este esențial și exclusiv danubian".

Din marele număr de idei și soluții propuse de Pârvan, multe își păstrează valabilitatea. De fapt putem afirma că singurele părți inconsistente ale tabloului istoric al lumii nordtracice prezentat de el sînt cele ce s-au sprijinit pe documentația arheologică, extrem de lacunară în al treilea deceniu al secolului nostru. Din această cauză, Pârvan a exagerat, de exemplu, rolul cimerienilor și sciților.

Eforturile lui Pârvan, din al cărui îndemn au început cercetările sistematice în davaele geto-dace, au fost continuate de către elevii săi, din ale căror rînduri ne mîndrim a fi și noi, cei de astăzi, cercetători ca, G. Mateescu, R. Vulpe, V. Dumitrescu, D. Popescu, Gh. Ștefan, I. Nestor și alții. Pînă acum au fost făcute săpături pentru punerea în valoare a cetăților geto-dace în toate regiunile țării: Tinosu (Prahova), Poiana pe Siret (Galați), în munții Orăștiei — Sarmizegetusa Regia, capitala lui Decebal, Popești pe Argeș (Ilfov), Covasna și Jigodin în Transilvania răsăriteană, Pecica în cea apuseană, Polovragi, Cetățeni-Argeș, Ocnița-Vîlcea în Subcarpații meridionali și altele. Multe din aceste cetăți au fost pomenite de Ptolemeu. Materialul arheologic este imens și numai în parte valorificat. El a permis și va permite lucrări de sinteză, care să completeze lacunele existente în cunoașterea istoriei și culturii geto-dacilor. În acest sens, progresele esențiale obținute pentru cunoașterea istoriei mileniilor III și II și a primei jumătăți a mileniului I î.e.n. se înscriu printre principalele realizări ale arheologiei din ultimii 20 ani. Azi putem vorbi în mod direct de geto-daci încă din sec. VII-VI î.e.n.

În ceea ce privește școala românească a cercetării tracologice, trebuie să amintim și pe colaboratorii lui Pârvan, D. M. Teodorescu și I. Andrieșescu, care au desfășurat la rîndul lor, o vie activitate în acest domeniu, primul prin cercetările din munții Orăștiei, al doilea în domeniul preistoriei spațiului carpato-dunărean[1]. Trebuie să amintim, de asemenea, pe C. Daicoviciu, personalitate proeminentă în cercetarea istoriei Daciei preromane și romane. Este cel ce a definit trăsăturile statului geto-dac sub Burebista și Decebal. Elevul și colaboratorul lui, I. I. Russu s-a evidențiat prin studiile asupra religiei dacice și asupra limbii traco-dacice.

Cercetarea bulgară nu a stat nici ea mai prejos în această perioadă. Un dascăl de mare erudiție a fost Gabriel Kazarov, ale cărui lucrări, ca **Istoria culturii tracilor** (1916) sau aceea despre cavalerul trac (1932), au devenit clasice. Se cuvin menționate și numele unor arheologi ca B. Filov, J. Velkov și V. Mikov și al unor lingviști ca S. Mladenov și D. Decev. Și vecinii noștri de la sud de Dunăre au obținut succese importante cu ajutorul săpăturilor arheologice. Amintim aici dezvelirea orașului odris din sec. IV-III î. e. n. Seuthopolis, investigarea a numeroase movile funerare, printre care mormintele princiare de la Duvanli sau mormîntul cu cameră funerară decorată cu fresce realizate în cea mai bună tradiție elenistică, de la Kazanlâk[2]. Din perioada mai recentă se cuvine menționat numele lui Chr. Danov, autor al unei sinteze istorice asupra Traciei balcanice, al arheologului D. P. Dimitrov, descoperitorul orașului Seuthopolis, ale epigrafiștilor G. Mihailov și V. Besevliev sau al lingvistului Vl. Georgiev.

Desigur, nu trebuie trecute cu vederea nici contribuțiile aduse în domeniul tracologiei de unii oameni de știință din alte țări. Amintim lucrările lui S. Casson (1926), L. Rey (1921 și 1932) și W. Heurtley (1939) și mai recent, ale lui N. I. Derjavin despre aria sud-tracică și în special despre Macedonia.

În ultimii ani, cercetările arheologice au luat o largă dezvoltare. Ele au fost reliefate și cu prilejul organizării, la Sofia, în 1972, a primului Congres internațional de tracologie. În septembrie 1976 va avea loc la București al doilea congres internațional, multidisciplinar, consacrat aceleiași civilizații. Acesta va fi un prilej pentru cercetătorii români de a releva cu noi date rolul important jucat în istorie de ramura nordică a popoarelor trace, de geto-daci.

Noțiunea de tracologie se confundă, de fapt, cu cercetarea istorică, arheologică, etnologică și lingvistică a spațiului carpato-dunărean și balcanic din mileniul III î.e.n. pînă la cucerirea romană. Pentru noi românii, tracologia reprezintă o parte integrantă a istoriei patriei, deoarece elementul trac a avut un rol primordial în etnogeneza poporului român.

[1] I. Andrieșescu a subliniat în lucrările sale caracterul unitar tracic al culturilor din spațiul menționat. Elev al lui Andrieșescu, D. Berciu s-a remarcat prin valorificarea unui cuprinzător material din preistoria României și prin articole și lucrări de sinteză, din care remarcăm cele despre apartenența geților (1957) sau despre arta traco-getică (1970).

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7-8/1968.

Bimilenarul Pantheon din Roma

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Pantheonul, „Templul tuturor zeilor", este cea mai mare clădire antică din „Cetatea Eternă", păstrată intactă pînă în zilele noastre. Prin vastitatea liniilor sale arhitecturale, construcția este considerată cea mai strălucită și îndrăzneață realizare a tehnicii de zidărie romană. Ea se compune dintr-un portic și o uriașă rotondă, acoperită de cea mai vastă boltă ce s-a construit în lumea antică. Arhitecții de azi o consideră ca punte de trecere între cupola ascuțită (tholos) a „tezaurului lui Atreu" de la Micene și cupola bisericii „Sf. Sofia" din Bizanțul lui Justinian. Numeroși istorici romani și greci vorbesc cu admirație de acest templu, a cărui cupolă, după expresia lui Cassius Dio, „seamănă cu a cerului". Grație unor refaceri și consolidări efectuate de-a lungul secolelor, solida construcție a înfruntat calamitățile naturale: cutremure, incendii, ca și vicisitudinile provocate de războaie și jafuri timp de două milenii.

Porticul de la intrare, care avea cinci trepte, îndeplinea funcția de pronaos al templului. Cu unele modificări, se pare că porticul și-a păstrat aspectul de pe timpul constructorului templului, Agrippa. Această intrare monumentală, cu o lățime de 33 m și o deschidere în adîncime de 13 m este alcătuită din 16 coloane monolite de granit, frumos lustruit. Ele măsoară 14 m înălțime și au baze și capiteluri corintice, toate sculptate în marmură albă; sînt considerate printre cele mai frumoase transpuneri în arta romană a stilului corintic. Pe culme și la colțurile laterale ale fațadei porticului se presupune că existau statuile unor zei, probabil ale triadei capitoline (Jupiter, Juno și Minerva). În spatele și deasupra actualului portic, pe peretele rotondei, se vede începutul unui alt portic, mai vechi, care nu a mai fost executat în prima fază a construcției, fiind considerat prea ascuțit. La mijlocul lui, între coloane, a fost lăsat un coridor care conduce direct în spațiul rotondei (naosul), pardosită cu plăci de marmură multicoloră, aranjate în forme geometrice patrulatere și circulare. Sondajele făcute în exteriorul rotondei au identificat la baza ei o temelie inelară, din beton, groasă de 7,30 m și înaltă de 4,50 m.

Diametrul rotondei este de 43,20 m și tot atîta măsoară și înălțimea ei de la pavimentul de marmură pînă la ochiul marei ferestre de la cupolă, un fel de luminator, cu diametrul de 8,92. m. Fascicolul de lumină naturală pătrunde prin fereastră pe întinsul paviment al rotondei și atenuează armonios contrastele de culori ale diferitelor elemente arhitecturale, sculpturale și picturale.

Marea cupolă se reazemă pe cilindrul de zidărie al rotondei care are o grosime de 6 m și o înălțime de 21,60 m. El a fost prevăzut pe întreaga înălțime cu opt arce-piloni, așezate la distanțe egale între ele, constituind puternice reazeme pentru stabilitatea cupolei.

Metamorfoze

Pantheonul a fost construit în anii 27-25 î.e.n. de către Marcus Vipsanius Agrippa, colaboratorul și ginerele împăratului Augustus. Pe arhitrava de sub frontul de la intrare se păstrează gravată cu litere mari inscripția: „Marcus Agrippa, fiul lui Lucius, de trei ori consul, a înălțat (clădirea)". Pantheonul a împodobit „Cîmpul lui Marte", situat în afara zidurilor ridicate de regele Servius Tullius, strălucind printre alte numeroase construcții cu caracter civico-religios. Pînă atunci, pe această cîmpie a existat un singur templu de seamă, închinat zeului războiului, în jurul căruia se făceau exerciții militare.

Nu se cunoaşte numele arhitectului folosit de Agrippa, ci numai al sculptorului, Diogene din Athena. Acesta a decorat Pantheonul între altele, şi cu cîteva cariatide, după modelul pridvorului Erechteionului, de pe acropola oraşului său natal. Mai ştim, de asemenea, că, pe atunci, „Templul tuturor zeilor" a posedat o cupolă conică, de proporţii mult mai modeste decît cea de azi. La un an după ce Vezuviul a acoperit cu cenuşă, noroi vulcanic şi lavă oraşele Pompei şi Herculanum, un incendiu puternic a distrus şi acoperişul Pantheonului lui Agrippa (80 e.n.). Împăratul Domiţian (81-96) s-a grăbit să-l refacă, dar în anul 110 acoperişul clădirii a fost mistuit de incendiul provocat de un fulger.

Împăratul Hadrian (117-138), el însuşi un priceput arhitect, a refăcut fundamental această construcţie, în forma ce s-a păstrat pînă azi. Clădirea, reprezentînd cea de-a doua fază importantă din istoria Pantheonului, ne este atestată de către o serie de ştampile aplicate pe cărămizi datate din anii 125-127. Nu este cunoscut arhitectul noului Pantheon. El nu putea fi Apollodor din Damasc, cel mai de seamă dintre constructorii vremii; la acea dată era exilat, poate chiar ucis, din cauza unor conflicte avute cu Hadrian.

Inscripţii păstrate pe peretele interior al frontului porticului amintesc unele lucrări de restaurare ulterior făcute prin grija împăraţilor Septimius Severus şi Caracalla, între anii 193-217. Consolidările au fost necesare din cauza fisurilor produse în zidărie de către cutremure.

Triumful creştinismului a dus la deposedarea Pantheonului de operele sale de artă păgînă. În anul 609 din ordinul împăratului bizantin Phocas, „Templul tuturor zeilor" a fost transformat în biserica „Sfînta Maria a martirilor". Cu această ocazie, interiorul său a pierdut tot ce avea mai preţios în domeniul reprezentărilor sculpturale religioase păgîne.

Zeii „expropriaţi"

Pe peretele interior al intrării în templu existau mai multe nişe. Pe registrul inferior al peretelui, în nişa cea mai mare, se afla statuia lui Jupiter, părintele tuturor zeilor. În nişele din jur se rînduiau, strict ierarhic, ceilalţi zei capitolini şi olimpici, în stînga şi în dreapta lui Jupiter fiind locurile Junonei şi al Minervei. Jupiter simboliza Roma şi pe împărat, iar restul divinităţilor pe supuşii acestora. Imaginile zeilor din marmură sau bronz aurit, slab luminate, produceau o puternică impresie asupra credincioşilor păgîni. Lumina odihnitoare şi calmul din rotondă sînt admirate şi azi de către numeroşii vizitatori ai Pantheonului.

Proprietarii păgîni al Pantheonului roman au fost expropriaţi după anul 609 de către sfinţii creştini şi de către unii muritori de seamă. În locul nişei unde era statuia lui Jupiter a fost amenajată capela pentru oficierea liturghiei. În prima nişă din dreapta altarului capelei se vede frumoasa frescă a „Bunei Vestiri", pictată de către Melazzo de Forli (1438-1494), ale cărui celebre tablouri se păstrează în mare număr la Muzeul Vaticanului. Nişa următoare este ocupată de sarcofagul lui Victor Emanuel II (primul rege al Italiei unificate, decedat la 9 ianuarie 1878 şi alte sarcofage regale. Ele sînt încadrate de către două statui alegorice: **Dărnicia,** în dreapta, operă a sculptorului Zocchi, şi **Bunătatea,** în stînga, realizată de către Maccagnani.

În stînga capelei se remarcă mai întîi o statuie de bronz a „Fecioarei cu Isus în braţe", creaţie a sculptorului Ambrogio Lorenzetto, mort în 1348. În nişele următoare se află mormintele unor artişti de seamă din Renaştere: Raffaello Sanzio, Annibale Carraci, Pierin della Vaga, Giovanni da Udine.

În schimb, transformarea templului în biserică creştină a dus la salvarea construcţiei, ferind-o de o ruinare treptată sau de o demolare, soartă nefericită pe care au avut-o mai toate templele romane din imperiu.

Jefuirea fostului templu s-a încheiat în vremea papei Urban VIII (1623-1644), din neamul florentin al Barberinilor. Papa a dat dispoziţii ca acoperişul de bronz aurit de pe porticul Pantheonului (fixat acolo de pe timpul lui Hadrian) să fie desfăcut şi refolosit pe cupola bisericii „Sf. Petru". Apoi, el şi cei trei nepoţi ai săi (cardinalii Francesco şi Antonio şi generalul Taddeo), cu toţii colecţionari şi „protectori" ai artelor, au despuiat străvechiul templu de ultimele sale sculpturi antice. Multe dintre lespezile şi plăcile de marmură policromă prinse pe pereţii Pantheonului au fost detaşate pentru a împodobi biserica „Sf. Petru" şi unele construcţii laice. Cei patru colecţionari au procedat la fel şi cu alte monumente romane. De atunci datează ironica zicală lansată de populaţia Romei: „Quod non fecerunt barbari, fecerunt Barberini" (Ceea ce n-au distrus barbarii, au distrus Barberinii).

Mulţi artişti ai Renaşterii, ca pictorul Raffaello Sanzio, arhitectul Sangallo, pictorul Dosio, arhitectul Palladio ş.a. au studiat atent elementele de artă antică oferite de Pantheon. De la ei ne-au rămas cîteva desene ale clădirii, în starea în care se afla atunci şi care atestă prezenţa a două clopotniţe, ridicate de către renumitul arhitect Bernini (1598-1680). În anul 1894, statul italian a întreprins importante renovări şi a reuşit să redea arhitecturii Pantheonului forma ei hadriană, pe care o admirăm şi azi în Piazza della Rotonda.

Imitaţii ale Pantheonului, de proporţii mult reduse şi inegalabile cu arhitectura armonioasă a „Templului tuturor zeilor", s-au încercat din antichitatea romană tîrzie pînă în epoca feudală. Vestibulul rotund al bisericii sfinţilor Cosma şi Damian din Forul Romei, de pildă, posedă şi el o fereastră-luminator; ea difuza, însă, o lumină atît de nesatisfăcătoare, încît a fost necesară lărgirea uşilor de la intrarea dinspre Via sacra. Nereuşit, apare, de asemenea, acest sistem de iluminare şi la Catedrala sfîntului Francisco da Paola din Napoli.

La Istanbul, pe urmele lui Dimitrie Cantemir

Din cei 50 ani cît a trăit, marele cărturar, enciclopedist şi om de stat român, Dimitrie Cantemir, aproape 22 ani, cu cîteva întreruperi, i-a petrecut la Istanbul[1].

Dimitrie a ajuns pentru prima oară în capitala Imperiului otoman la vîrsta de 15 ani (1688), cînd Constantin Cantemir, tatăl său şi domn al Moldovei (1685-1693) l-a trimis pentru a-l înlocui pe fratele său mai mare Antioh, care se afla acolo ca ostatec din 1685.

În timpul acestei prime şederi a lui Dimitrie în marele oraş s-a produs şi un incident amuzant: Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Româneşti, ale cărui relaţii cu familia Cantemirilor nu erau dintre cele mai bune, a insinuat la Poartă că tînărul trimis de domnul moldovean nu ar fi al doilea fiu al acestuia, ci un substitut. Dar asemănarea uimitoare dintre noul ostatec şi părintele său a fost un argument atotputernic şi tînărul Dimitrie a rămas în oraşul de pe malul Bosforului timp de aproape patru ani.

Aici a continuat asiduu instrucţia începută la curtea tatălui său: a învăţat limba turcă şi s-a preocupat cu pasiune de cunoaşterea muzicii turceşti.

În anul 1691, Cantemir s-a întors în Moldova, fiind înlocuit la Poartă de fratele său, Antioh. După doi ani, în 1693, a revenit, căci deşi la moartea tatălui său Divanul domnesc îl desemnase ca succesor la domnie. Poarta nu l-a confirmat.

Cu excepţia unei scurte întreruperi (1697), cînd a participat ca voluntar, la campania otomană împotriva austriecilor, ajungînd pînă la Zenta unde a avut loc bătălia care a decis insuccesul campaniei, Dimitrie Cantemir a rămas la Constantinopol timp de şapte ani. Înalta lui erudiţie şi calităţile sale au făcut ca să se bucure de încredere şi multă stimă la Curtea otomană, atît între marii dregători otomani cît şi în rîndul demnitarilor străini acreditaţi aici.

În 1700, Dimitrie Cantemir s-a întors pentru scurtă vreme la Iaşi, cu Antioh, noul domn şi a rămas la curtea domnească pînă la înlăturarea de la domnie, în acelaşi an, a fratelui său. În timpul acestei şederi în Moldova, el s-a căsătorit cu Casandra, fiica fostului domn al Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino. Apoi, împreună cu soţia şi prima sa fiică, Smaranda, precum şi cu Antioh, Dimitrie Cantemir a plecat din nou la Constantinopol, unde, de data aceasta a rămas zece ani. Este perioada în care a început să lucreze la opera sa capitală, Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului otoman *(pe care o va desăvîrşi în timpul şederii în Rusia) şi a scris* Istoria ieroglifică. *Tot în acea vreme s-a consacrat studiului sistematic al muzicii, compunînd numeroase cîntece şi creînd primul sistem otoman de notaţie muzicală. Lucrările sale în acest domeniu îl situează pe Cantemir printre clasicii muzicii turceşti în care este cunoscut sub numele de Kantemiroglu, unele dintre creaţiile sale fiind cîntate şi în zilele noastre.*

După propria sa mărturisire, în ultimii ani de şedere la Constantinopol, şi-a construit un palat în cartierul Fanar, pe o colină numită „Sancakdar Yokuşu". Terenul fusese cumpărat de socrul său, Şerban Cantacuzino, care începuse şi construcţia, dar, sub motiv că din clădirea respectivă se putea vedea palatul sultanului se interzisese continuarea lucrărilor. Graţie influenţei ce o avea la Poartă, Cantemir a obţinut aprobarea pentru continuarea construcţiei, pe care a terminat-o cu puţin înainte de a părăsi definitiv Istanbulul pentru a se urca, în 1710, pe tronul Moldovei.

Palatul ridicat de Cantemir nu se mai păstrează, pe locul unde s-a aflat fiind înălţată ulterior o nouă construcţie, din piatră şi cărămidă, care mai există şi astăzi însă în stare de paraginä. Din clădirile învecinate palatului lui Cantemir — Bogdan Saray la vest, iar alături de acesta biserica Adormirea Maicii Domnului şi la est Vlah Saray — se mai păstrează astăzi doar biserica, mistuită şi ea, la sfîrşitul anului 1974, de un incendiu.

Locul fostului palat al lui Cantemir şi împrejurimile lui nu figurează în nici unul din ghidurile şi hărţile turistice locale. Totuşi, mulţi dintre românii care ajung la Istanbul nu pierd prilejul să se oprească şi în aceste locuri, omagiind şi în acest fel pe primul enciclopedist pe care poporul român l-a dat culturii şi civilizaţiei universale.

Mircea ŞĂVAN

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 9/1973.

PLANŞELE NOASTRE

① Pe aceste locuri se ridica în urmă cu trei secole impunătorul palat construit de marele domn şi cărturar român **(La Istanbul, pe urmele lui Dimitrie Cantemir)**

② Francisc Rákóczi II — un înflăcărat luptător pentru eliberarea Transilvaniei de sub dominaţia habsburgică (în medalion). Tablou de Adam Manyoki. **Jos:** un grup de curuţi aşa cum sînt înfăţişaţi într-o pictură anonimă din secolul XVIII **(O viaţă închinată luptei pentru libertate,** p. 34**)**

③ Regina Suediei (în medalion) ascultînd o demonstraţie a lui Descartes. Tablou de L.M. Dumesnil. **Jos:** fastuoasa primire făcută fostei suverane la Roma **(Christina — înţeleapta şi enigmatica regină a Suediei,** p. 22**)**

④ Două mărturii ale unei vechi civilizaţii din oraşul marocan Fès: **a.** faţada monumentală a unei clădiri din secolul XIV (detaliu); **b.** portalul moscheei Qarawyyn, una din cele mai impozante din Africa de Nord; **c.** poarta şi turnul de pază, adăugate în sec. XVII zidului de incintă crenelat al cetăţii Udaios (sec. XII), din Rabat **(Vitejii lui Abd el-Krim,** p. 17**)**

Privelişte panoramică asupra Cornului de aur

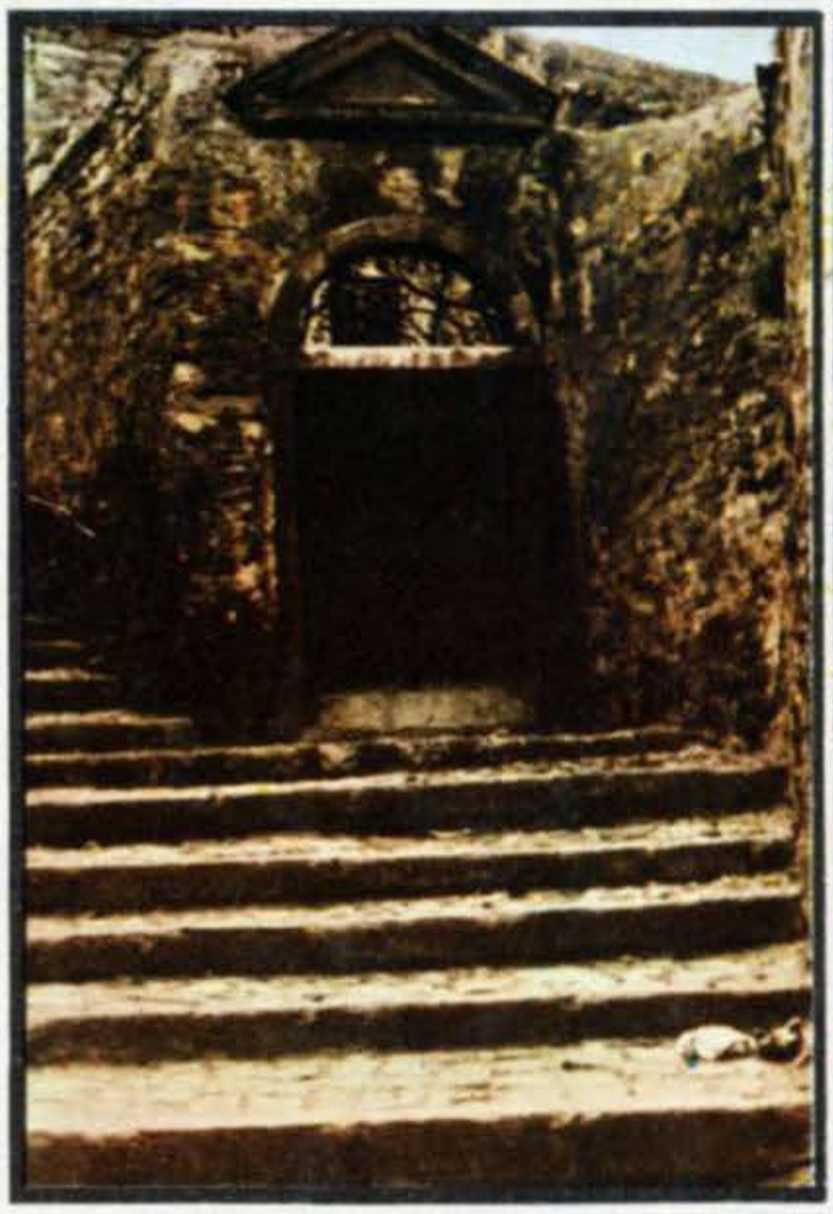

Poarta de acces

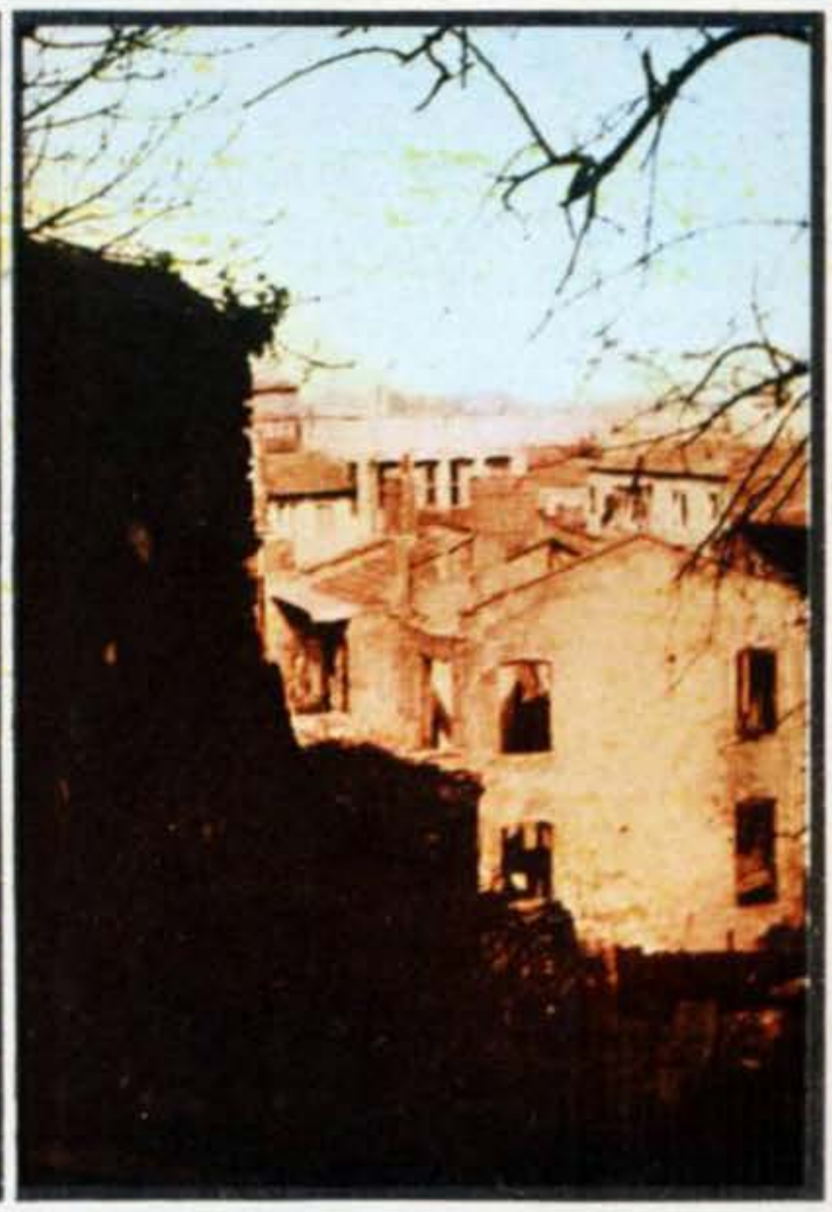

Porţiune din zidul care delimita spre est reşedinţa lui Dimitrie Cantemir

Intersecţia străzii Vudina cu Sancakdar Yokuşu unde era situat palatul

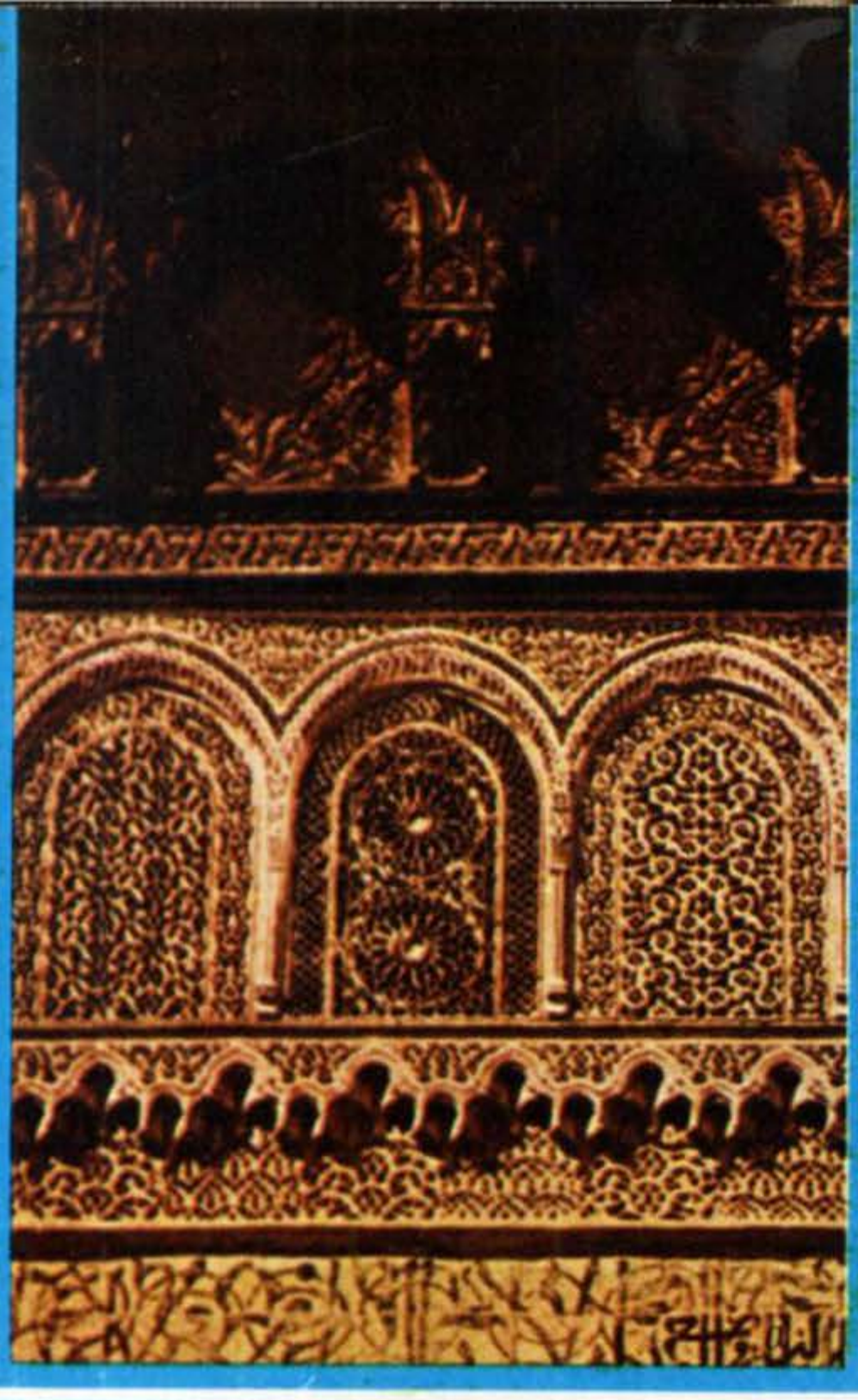

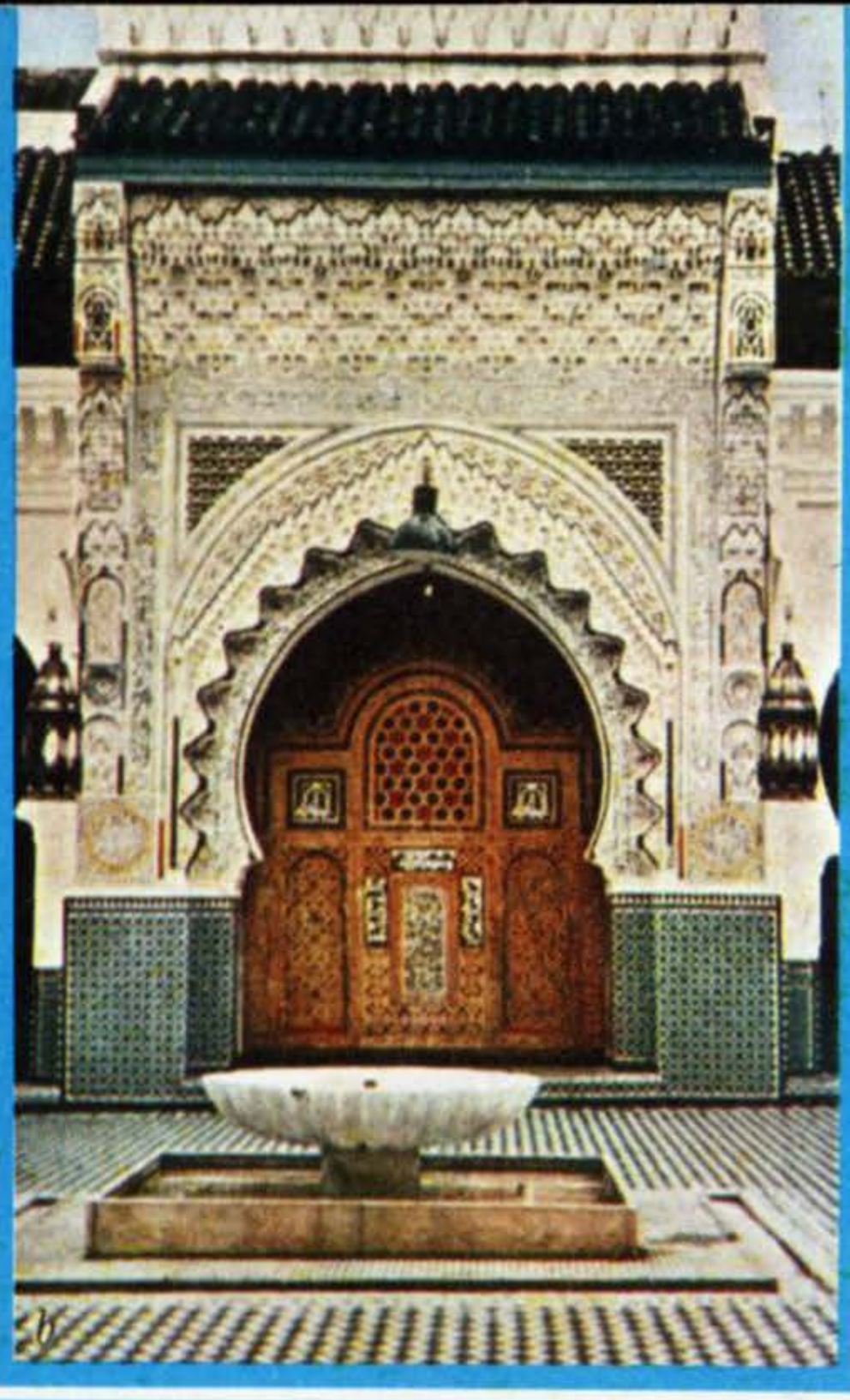

c

ALEXANDRU COCIU

comunardul

MIRCEA DUMITRIU

Printre românii ce au participat la Comuna din Paris[1], eveniment de la care se împlinesc 105 ani, s-a numărat și Alexandru Cociu. Născut la 14 aprilie 1845, la București, el s-a aflat, în anii 1870-1871, la Paris, unde urma cursurile Facultății de medicină. În aceste împrejurări, alături de alți români, a luat parte la evenimentele pe care le trăia Franța: războiul franco-prusac și mai apoi Comuna. Ca student medicinist, Cociu s-a înrolat, împreună cu un alt tînăr român, Mihail V. Georgescu, în Ambulanțele presei.

O *corespondență din Paris intitulată:* **Românii în resbelul franco-german,** *publicată în ziarul* **Românul,** *din 21 august 1871, consemna astfel participarea celor doi tineri la aceste evenimente: „Îndată ce ordinul fu anunțat, junii medici oferiră serviciile lor, decișî fiind a trece [a rămîne — n.a.] tot asediul în Paris; Ambulanțele presei, cele mai întinse și mai bine organizate, se grăbiră a le oferi fiecăruia, împreună cu gradul de locoteninte, un serviciu, în care mai tîrziu nu avură mai puțin de 5 sau 6 sute de răniți. Activitatea și inteligența cu care conduseseră serviciile ce dirigeau le atraseră în curînd simpatia și mulțumirile capilor acestor ambulanțe".*

Despre activitatea lui Alexandru Cociu și Mihail Georgescu, în ajutorul comunarzilor răniți, ziarul **Românul** *arată că „nimic nu egalează curajul ce dezvoltaseră în cele opt zile de agonie ale Comunei, adunînd răniți pe strade, protejați de un simplu drapel, care adesea nu era respectat de gloanțe". Și în* **Le Journal de Bucarest,** *nr. 111, din 7 septembrie 1871, meritele lui Alexandru Cociu au fost elogios subliniate: „Activitatea plină de abnegație depusă de Alexandru Cociu într-un punct în care s-au desfășurat lupte crîncene pentru apărarea Comunei în interiorul fortului de la Yssy a cucerit admirația, atît din partea luptătorilor comunarzi, cît și a colegilor de breaslă francezi sau de alte naționalități".*

Cinci documente inedite, care au intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România[2], aduc noi mărturii despre acei ani în care românul Cociu se afla alături de comunarzii din Paris. Într-o înștiințare nedatată, lui Cociu i se aducea la cunoștință „că pe baza propunerilor Ambulanțelor Presei Franceze este confirmat în calitate de ajutor secund de medic militar al ambulanței din strada Oudinot, cu titlu gratuit [voluntar — n.a.] al numitelor Ambulanțe anexate Ambulanțelor militare".

Alexandru Cociu a făcut parte, timp de două luni, de la 24 septembrie pînă la 24 noiembrie 1870 din Ambulanțele presei, fiind înrolat în Ambulanța Saint Maurice. La 24 noiembrie, printr-o adresă a Guvernului Apărării Naționale, se aprecia că „a îndeplinit în mod onorabil îndatoririle sale și nu a fost recompensat din cauza desființării numitei ambulanțe, ordonată prin aplicarea unei măsuri generale".

Spre sfîrșitul anului 1870, la 19 decembrie, el a primit din partea lui De la Grangerie, secretarul general al Comitetului Institutului Fraților din Școlile Creștine, cu sediul în strada Oudinot nr. 27, un permis de liberă trecere, necesar lui „Cociu Alexandru, ajutor de medic militar, locuind în strada Buci nr. 10, atașat al Ambulanțelor presei, anexe Ministerului de Război pentru a ridica rănițîi de pe cîmpul de luptă".

Revelatoare pentru contribuția sa este și scrisoarea de mulțumire din 17 martie 1871 și expediată de către Ministerul de Război: „Subsemnatul [Harzé, medicul în subordinea căruia se afla Cociu — n.a.], chirurg șef al serviciului Ambulanței Presei Franceze certific că domnul Cociu Alexandru a fost atașat în calitate de medic militar în serviciul meu din pavilioanele din Longchamps. Domnul Cociu a îndeplinit cu foarte mult zel funcțiunile cu care a fost însărcinat și eu sînt foarte mulțumit [...] atît de devotamentul, cît și de aptitudinile și cunoștințele serioase de care a dat dovadă".

La 2 iunie 1871, Consiliul Societății franceze de îngrijire a răniților și bolnavilor, însărcinat cu asistența voluntară pe cîmpurile de luptă în ambulanțe și spitale, l-a răsplătit pe tînărul român, acordîndu-i o diplomă și o cruce de bronz: „Armata terestră și marina oferă d-lui Cociu Alexandru o cruce de bronz, semn al operei sale, ca și prezenta diplomă, în amintirea serviciilor pe care le-a adus în timpul războiului, ca ajutor de medic militar al Ambulanței presei".

Reîntors, după anul 1875, în țară, a participat la campania armatei române la sud de Dunăre, în timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României, acordînd asistență medicală ostașilor răniți și bolnavi din Divizia 3; a primit diferite distincții, între care medaliile **Apărătorii Independenței, Trecerea Dunării** *și altele.*

S-a stins din viață, la vîrsta de 56 ani, în 1901.

[1] **Vezi Magazin istoric, nr. 8/1967 și 3/1971.**

[2] **Documentele au fost donate de nepoții medicului Alexandru Cociu: Silvia, Alexandru, Armand, Roger, René, Valentin Avramescu și Odette Jianu, născută Avramescu.**

1676—1976:

FRANCISC RÁKÓCZI II:

o viață închinată luptei pentru libertate

PAUL CERNOVODEANU

Prin Pacea de la Karlowitz (1699), Imperiul habsburgic — ieșit victorios din confruntarea militară cu Imperiul otoman — a anexat întreaga Ungarie (partea de nord a acesteia fusese ocupată încă din 1541) precum și principatul Transilvaniei. În teritoriile încorporate s-a instaurat un regim de cruntă opresiune politică și fiscală, la care s-a adăugat prigoana religioasă manifestată printr-o campanie de catolicizare forțată a populației.

Noua stăpînire — „jugul de fier" al Habsburgilor — a stîrnit profunde nemulțumiri, care au luat aspectul unui adevărat război popular de eliberare de sub dominația Casei de Austria, cunoscut în istorie sub numele de răscoala curuților (răsculații își spuneau astfel în amintirea „cruciaților" conduși de Gh. Doja). Izbucnită în Ungaria de nord, vîlvătaia răscoalei s-a întins și în Transilvania. Maghiari, secui, români, sași, ruteni, deopotrivă nemulțumiți de stăpînirea imperialilor, s-au ridicat cu însuflețire la luptă, sub conducerea principelui Francisc-Leopold Rákóczi II.

Marcu Hațeganu, Nichita Balica, Bucur Cîmpeanu, Vasile Negru, Ciurilă și în primul rînd Gligore Pintea, zis Pintea Viteazul[1] au fost cîțiva dintre românii ajunși conducători ai unor cete de răsculați care au săvîrșit fapte de vitejie în confruntările cu trupele imperiale.

Răscoala a avut un puternic ecou și dincolo de Carpați, fiind privită cu simpatie atît în Țara Românească, cît și în Moldova[2]. Domnitorii români au avut legături strînse cu Francisc Rákóczi II, izvorîte din încercarea lor de a-l sprijini în lupta lui împotriva dominației străine.

Nobilul rebel

Francisc-Leopold, cel care a devenit căpetenia răsculaților curuți împotriva împilărilor și ocupanților habsburgici și a rămas cunoscut în istorie mai ales sub numele de Francisc Rákóczi II, s-a născut la Castelul Borsi, lîngă Patak (Ungaria), în ziua de 27 martie 1676. Era fiul lui Francisc Rákóczi I, principe „de jure", al Transilvaniei și al Ilonei Zrinyi, fiica eroului Peter Zrinyi, executat la 30 aprilie 1674 pentru participarea sa la o conspirație împotriva Casei de Austria. Pierzîndu-și tatăl din fragedă pruncie, Francisc-Leopold și sora sa Iuliana au fost crescuți de mama lor, care le-a insuflat simțul datoriei și dragostea pentru patria urgisită. Vremurile erau tulburi. O parte a nobilimii și orășenimii maghiare, nemulțumită de rînduielile introduse de Habsburgi în Ungaria de nord, s-a răsculat, avîndu-l în frunte pe Imre Thököly. Ilona Rákóczi și partizanii săi n-au întîrziat să se alăture răzvrătiților. De altfel, la 15 iunie 1682, Ilona s-a recăsătorit cu Thököly, cimentînd astfel și mai mult legăturile cu susținătorii luptei antihabsburgice.

La începutul anului 1688, tînărul Francisc-Leopold și sora sa Iuliana au fost duși la Viena și puși sub „ocrotirea" (de fapt sub paza) împăratului Leopold I, care l-a dat pe Francisc în grija cardinalului Leopold Kollonics, primatul Ungariei ocupate de Habsburgi și sprijinitor devotat al Casei de Austria. Acesta l-a trimis pe tînărul Rákóczi să studieze la Colegiul iezuit din Neuhaus, în Boemia, și apoi la Universitatea din Praga (1691-1692), încercînd să-i dea o educație conservatoare și să-l rupă de cercurile antihabsburgice din patria sa. Dar Francisc Rákóczi a reușit curînd să scuture inoportuna tutelă a lui Kollonics. Prin căsătoria cu principesa germană Charlotta Amalia de Hessen-Rheinfels-Wanfried, la 25 octombrie 1694, Rákóczi a reușit să-și consolideze prestigiul, îndepărtîndu-se și mai mult de tutela Curții din Viena, a cărei autoritate o suporta tot mai greu. Deși mare latifundiar și catolic, el s-a situat tot mai deschis de partea forțelor care luptau cu curaj împotriva Habsburgilor.

După 1699, nemulțumirile populației împotriva stăpînirii austriece au crescut în intensitate. Rákóczi a intrat în legătură cu contele Miklós Bercsényi (1665-1725), unul dintre nobilii maghiari cunoscut ca adversar al Casei de Austria și adept al luptei de eliberare de sub dominația acesteia. Atras tot mai mult de ideea înlăturării oprimării. străine, Rákóczi

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1969.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1973.

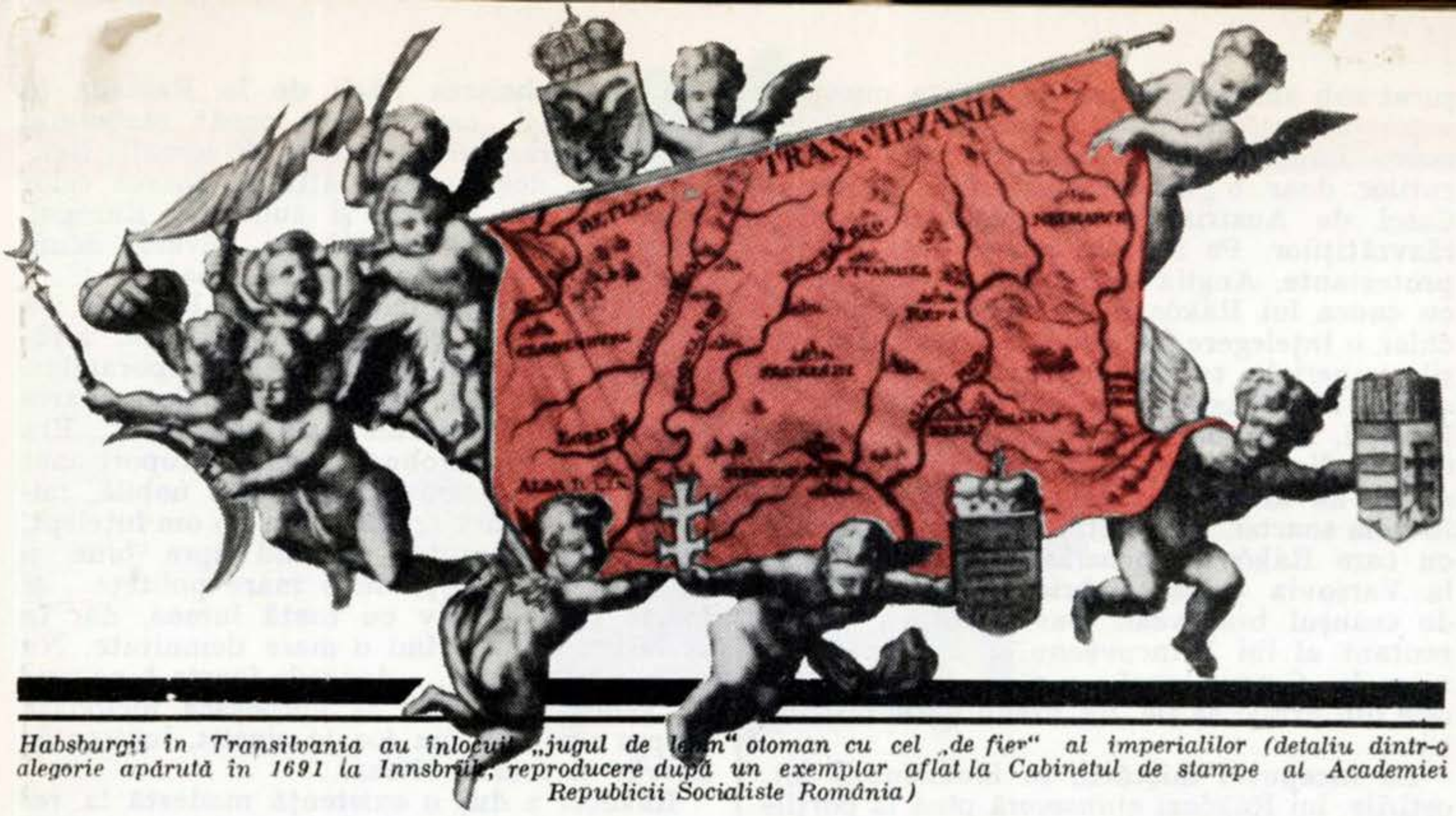

Habsburgii în Transilvania au înlocuit „jugul de lemn" otoman cu cel „de fier" al imperialilor (detaliu dintr-o alegorie apărută în 1691 la Innsbruck, reproducere după un exemplar aflat la Cabinetul de stampe al Academiei Republicii Socialiste România)

a trimis în două rînduri scrisori la Curtea Franței — țară cu care principii Transilvaniei și mai ales strămoșul său Gheorghe Rákóczi I, încheiaseră alianță împotriva Casei de Austria — arătînd fărădelegile ocupației habsburgice. Dar mesajele au fost interceptate de către autoritățile din Viena, care, la 18 aprilie 1701, au procedat la arestarea și întemnițarea lui Rákóczi, sub acuzația de înaltă trădare. Soarta ce-i fusese hărăzită nu constituia un secret pentru nimeni; urma să i se înscenеze un proces și apoi să fie condamnat la moarte. Dar la 7 noiembrie 1701, Rákóczi a izbutit să evadeze din închisoarea de la Wiener-Neustadt și s-a refugiat în Polonia. Cei care l-au ajutat să evadeze au plătit cu viața, iar soția sa și Iosif, nevîrstnicul fiu al lui Rákóczi, au fost reținuți sub pază în capitala habsburgică.

Între timp, pe plan internațional s-au produs importante mutații. Vacanța la succesiunea tronului spaniol a provocat o nouă conflagrație. În 1701, Franța lui Ludovic XIV a reînceput ostilitățile împotriva Imperiului habsburgic și a aliaților acestuia, Anglia și Olanda. În același timp, continua cu înverșunare „războiul nordic", între Suedia lui Carol XII și Rusia lui Petru cel Mare; Polonia era la rîndul ei divizată în două tabere care susținеau pe cei doi adversari. Pe acest fundal atît de complicat, contradicțiile economico-sociale, politice și confesionale din centrul și sud-estul Europei au ajuns la paroxism. În primăvara anului 1703, masele populare din Ungaria și Transilvania — supuse dublei exploatări a nobililor autohtoni și a ocupanților habsburgici — s-au ridicat la luptă. Răscoalele, izbucnite izolat, s-au împletit cu luptele haiducilor, fiind îndreptate atît împotriva proprietarilor de moșii, cît și împotriva autorităților austriece. Curînd mișcările s-au concentrat într-un torent unic și puternic împotriva dominației Casei de Austria.

Principe al Transilvaniei și căpetenie a răsculaților

În fruntea mișcării curuților s-a situat Francisc Rákóczi, desfășurînd larg steagul luptei de eliberare de sub dominația habsburgică. El avea în jur numeroși sprijinitori, între care contele Bercsényi, Pal Rádáy, János Pápai, Mihály și Ladislas Váy, Pal Okolicsany, István Sárosi, ca și mulți reprezentanți ai micii nobilimi și ai orășenimii. La 7 iunie 1703, conducătorul răscoalei a lansat faimosul său manifest adresat „Universis Orbis Christiani Principibus et Rebus publicis" (tuturor principilor și republicilor din lumea creștină), în care făcea cunoscute abuzurile, silniciile și împilările la care se dedase Imperiul habsburgic împotriva poporului maghiar, ale cărui privilegii politice, imunități fiscale și libertăți confesionale fuseseră încălcate și chiar suprimate de asupritori. Flăcările răscoalei s-au întins din nordul Ungariei către miază-zi și apus, cuprinzînd apoi și principatul Transilvaniei, unde răzvrătiților — iobagi, orășeni, mici nobili și chiar nemeși — li s-au alăturat și iobagii români, care sufereau de pe urma exploatării stăpînilor de moșii și a autorităților imperiale, ca și a presiunilor la care erau supuși pentru a-și părăsi credința strămoșească și a se uni cu Biserica catolică. Lupta de eliberare condusă de Rákóczi — pe care, la 8 iulie 1704, Dieta din Alba Iulia l-a proclamat principe sub numele de Francisc II — a stîrnit — cum am arătat — un ecou favorabil și în sud-estul Europei, bucurîndu-se de simpatia cercurilor influente din Țara Românească și Moldova. De altfel, chiar înainte de înăbușirea răscoalei, mulți dintre răzvrătiți și-au găsit refugiu peste Carpați, în Moldova și Țara Românească.

Din nefericire, pe plan politic și militar, răscoala condusă de Rákóczi nu s-a desfă-

șurat sub auspicii favorabile. Lupta curuților a fost ajutată de Franța, dar cu destule rezerve. Ludovic XIV vedea în răscoala curuților doar o „diversiune" utilă împotriva Casei de Austria, neîmpărtășind idealurile răzvrătiților. Pe de altă parte, deși puterile protestante, Anglia și Olanda, au simpatizat cu cauza lui Rákóczi, încercînd să medieze chiar o înțelegere între răzvrătiți și autoritățile imperiale, totuși, datorită poziției lor de aliate ale Austriei habsburgice împotriva Franței, n-au acționat pentru a determina Curtea din Viena să facă concesii și pînă la sfîrșit au abandonat pe răzvrătiți, lăsîndu-i în voia soartei. Nici Petru cel Mare al Rusiei, cu care Rákóczi încheiase chiar o alianță la Varșovia (4 septembrie 1707), negociată de ceaușul brașovean David Corbea, reprezentant al lui Brîncoveanu și al Cantacuzinilor la Curtea rusă, n-a putut, pînă în cele din urmă, să fie de vreun folos răsculaților.

La începutul mișcării, în incursiunile lor, oștirile lui Rákóczi ajunseseră pînă la porțile Vienei, iar în Transilvania imperialii nu mai stăpîneau decît cîteva orașe mai importante. Dar, din 1704, contraofensiva forțelor imperiale, numărînd efective mai numeroase și dotate cu armament greu, au reușit să echilibreze situația, recucerind provincia și respingîndu-l pe Rákóczi în Ungaria de nord. Răscoala curuților s-a transformat cu timpul într-un război îndelungat de uzură, purtat împotriva unui inamic superior ca număr și echipament militar.

La slăbirea mișcării a contribuit și compromisul pe care Rákóczi a trebuit să-l facă cu marea nobilime, în nădejdea că va primi ajutorul ei; el a sacrificat astfel în mare măsură interesele păturilor mijlocii și mai ales ale iobagilor, care, pînă la urmă, dezamăgiți de această alianță, l-au și părăsit. Rákóczi s-a deplasat în Transilvania — recucerită parțial — și a fost din nou recunoscut ca principe de către Dieta convocată la Tîrgu Mureș, la 5 aprilie 1707, dar acest act n-a mai avut ecou în mase și răscoala a intrat într-un iremediabil declin. Pînă la sfîrșit, spre a-și păstra privilegiile, marea nobilime maghiară a trădat cauza lui Rákóczi și părăsindu-l pe principe — care a luat iarăși drumul pribegiei în Polonia — a încheiat cu imperialii, prin intermediul contelui Sándor Károlyi, Pacea de la Satu Mare (26 aprilie 1711). În urma acesteia, Ungaria și Transilvania au reintrat sub autoritatea împăratului de la Viena. Habsburgii au reinstaurat, în provinciile recucerite, vechile rînduieli absolutiste.

În pribegie

Împreună cu o mînă de credincioși, în rîndurile cărora se număra și Bercsényi, Rákóczi a încercat să apere mai departe, pe plan diplomatic, justețea cauzei sale. În acest scop, la începutul anului 1713, s-a deplasat în Franța. El a insistat pe lîngă Ludovic XIV ca, în cadrul tratativelor de pace ce urmau a fi inițiate cu imperialii, să fie recunoscute și drepturile Ungariei și ale Transilvaniei. Dar la încheierea Păcii de la Rastadt (6 martie 1714), care a pus capăt războiului pentru succesiunea spaniolă, diplomații francezi s-au dezinteresat atît de soarta celor două țări din centrul și sud-estul Europei, cît și de aceea a lui Rákóczi, devenit acum un pribeag la Curtea Regelui „Soare".

În zilele amare ale exilului, Rákóczi s-a comportat însă cu multă demnitate, atrăgîndu-și respectul și stima contemporanilor. Saint Simon l-a zugrăvit în culori foarte frumoase în **Memoriile** sale celebre: „...Era înalt de statură, robust... foarte proporționat ... cu privirea semeață și foarte nobilă, impunător, dar fără trufie... Era un om înțelept, modest, măsurat..., năzuind spre bine și cu mult bun simț; de o mare politețe... și foarte comunicativ cu toată lumea, dar în același timp păstrînd o mare demnitate. Nu vorbea prea mult..., dar reda foarte bine ceea ce vedea fără însă să vorbească niciodată despre sine. Un om foarte cinstit, iubitor de adevăr și foarte viteaz..."

Rákóczi a dus o existență modestă la reședința sa de la Grosbois, unde a început redactarea **Memoriilor,** menite, în primul rînd, a justifica lupta răsculaților împotriva opresiunii Casei de Austria.

La 15 septembrie 1717, în urma declanșării unui nou război între imperiali și Poarta otomană, sperînd într-un ajutor otoman, Rákóczi, care trimisese la Poartă în calitate de emisar pe János Pápai spre a negocia cu marele vizir o alianță a dizidenților cu turcii, s-a hotărît să părăsească Franța, pentru a-și pleda personal cauza în fața sultanului. Sosit la Adrianopol, la 27 octombrie, el a fost primit de Ahmed III, la 4 ianuarie 1718, sultanul promițîndu-i protecția și ajutorul său. Dar turcii au suferit înfrîngeri pe cîmpurile de luptă din Serbia și Banat și la 21 iulie 1718, prin mediația anglo-olandeză, au fost nevoiți să încheie, cu imperialii, Pacea de la Passarowitz, prin ale cărei grele condiții se număra și îndepărtarea refugiaților curuți din capitala Imperiului otoman. Ultimele nădejdi ale lui Rákóczi și ale tovarășilor săi de luptă s-au spulberat; la insistențele internunțiului austriac la Poartă, contele de Virmont, Rákóczi — condamnat și proscris de imperiali — a fost exilat, cu o mică suită, la Rodosto, pe țărmurile Mării de Marmara. Începînd de la 16 aprilie 1720, principele pribeag a trăit în acest loc de surghiun vreme de 15 ani, ducînd o existență foarte modestă și retrasă, dedicată scrisului și meditației. Aici și-a încheiat el **Memoriile** asupra marii răscoale din 1703-1711, tipărite la Haga, în 1739, ca anexă la **Histoire des révolutions de Hongrie,** vol. II, aparținînd abatelui Brenner.

A închis ochii la 8 aprilie 1735, departe de țara sa, despărțit de familie, numai în mijlocul puținilor credincioși care rămăseseră pe lîngă dînsul. Posteritatea i-a făcut dreptate. A fost reabilitat post-mortem de Dieta ungară în 1906 și recunoscut ca erou național al poporului maghiar. Cu asentimentul autorităților din Viena, osemintele sale au fost aduse din Turcia și reînhumate în pămîntul îndrăgit al patriei.

AȘA S-AU NĂSCUT STATELE UNITE ALE AMERICII

WINSTON CHURCHILL

„Pentru americani, istoria țării lor începe cu George Washington și cu războiul purtat de el împotriva englezilor“[1]. Iată o afirmație de natură să surprindă pe cititorii cronicii lui Winston Churchill. Așa cum o dovedește și capitolul de față, consacrat în exclusivitate unor evenimente militare și unde revine din ce în ce mai insistent numele lui Washington, personalitatea acestuia se păstrează în limite austere, fără a căpăta proporții demiurgice. Și, totuși, dincolo de ocean, mulți istorici și încă și mai mulți laici contestă certificatul de naștere oficial al S.U.A. Pentru ei, anul I al independenței începe cu peste douăsprezece luni mai devreme, nu la 4 iulie 1776, cînd la Philadelphia s-a adoptat celebra Declarație, ci la mijlocul lui iunie 1775, cînd Congresul a ales Comandantul oștirii revoluționare[2].

Pe ce se întemeiază această opinie? În parte pe tînăra și exuberanta mitologie a tinerei și exuberantei națiuni, căreia un Olimp propriu îi era cu atît mai necesar cu cît îi lipseau rădăcinile profunde ale istoriei vechi și medii. În lăcașul zeilor, construit cu o ingeniozitate tehnologică tipic americană, tronul lui Jupiter Transatlanticus nu putea fi ocupat decît de George Washington (1732-1799). Norii de tămîie apologetică i-au învăluit treptat chipul, ascunzîndu-i nu numai imperfecțiunile inerente unui anume profil social-istoric, ci și autentica noblețe a multora dintre trăsăturile sale. La sfîrșitul anului 1975, Biblioteca Publică Centrală din New York deținea 2 997 lucrări consacrate lui Washington, în covîrșitoarea majoritate cu caracter hagiografic.

Dar există și argumente mai convingătoare în sprijinul „ereziei cronologice“ de care ne ocupăm. În iunie 1775, cele 13 colonii s-au unit nu declarînd formal război Angliei, nu afirmîndu-și propria entitate națională, nu proclamîndu-și independența, ci doar hotărînd, așa cum arată stenograma respectivei ședințe a Congresului, „să numească un general la conducerea tuturor forțelor continentale mobilizate sau mobilizabile în apărarea libertății americanilor“. Ceea ce înseamnă că atunci, la început, comandantul suprem nu numai că a întruchipat cauza independenței americane, ci a fost singura și via ei întruchipare.

Alegerea părea destul de curioasă ținînd seama de limitata și nu tocmai fericita experiență a lui Washington, despre care revista noastră a mai avut prilejul să vorbească[3]. Să amintim un singur episod care s-a petrecut cu exact 22 ani înainte de a se adopta Declarația de independență: la 4 iulie 1754, colonelul George Washington, din miliția Virginiei,

[1] Michael Davie: **Washington — the Truth behind the Legend** („Washington — adevărul din spatele legendei“), în **Observer Magazine** din 3 august 1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1976.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1971.

s-a predat cu toată garnizoana de la Fort Necessity, în fața unei forțe compuse din francezi și indieni. Astfel, „lui George Washington i s-a datorat prima vărsare de sînge din [...] războiul de 7 ani, care a costat viața a 853 000 militari și a sute de mii de civili, furnizînd, totodată, și o cauză fundamentală a revoluției americane“[1].

În ciuda unor asemenea precedente, însă, Washington nu a dezamăgit pe cei ce-și puseseră încrederea într-însul. În lungul și sîngerosul conflict — care a fost nu numai un război de independență, ci, într-un sens, și unul civil, împotriva americanilor rămași fideli metropolei — dîrzenia de neclintit a comandantului suprem a jucat un rol esențial. Bogatul latifundiar a împărtășit toate greutățile și vicisitudinile ostașilor săi, trăind cot la cot cu ei și suferind în aceeași măsură de pe urma climatului necruțător, a deficiențelor de asigurare tehnico-materială, a panicii unora dintre trupe sau a trădării unora dintre ofițeri, a brutalității unui inamic deprins cu înăbușirea răzmeriților coloniale. Cei mai perfizi dintre vrăjmași se aflau în propriile rînduri: profitorii de război. Într-o conferință ținută în ianuarie a.c. la București, profesorul Jack Green, de la Universitatea John Hopkins din Baltimore, menționa pe proprietarii unor întinse ferme din Pennsylvania care și-au vîndut grînele englezilor, lăsînd pradă foametei mii de voluntari americani. Washington nutrea o profundă și întemeiată ură față de aceasta lipsă de scrupule: „Aș vrea din toată inima ca unul dintre cei mai crînceni [speculanți] să atîrne de spînzurătoare [...] în fiecare stat. După părerea mea, nici o pedeapsă nu e prea grea pentru individul care își clădește măreția pe ruinele patriei“.

Pentru a-l parafraza, putem spune că el însuși și-a clădit măreția pe măreția țării sale. Concludent în acest sens este refuzul lui categoric de a primi vreun salariu pentru funcția pe care i-o încredința Congresul. Așa cum demn de semnalat este și faptul că, spre deosebire de apologeții săi, Washington nu a fost deloc convins că se va dovedi la înălțimea misiunii sale. La început, se îndoia de sine însuși — scrie prof. Richard Morris, de la Columbia University — dar nu în legătură cu dreptatea cauzei, pe care a îmbrățișat-o cu un zel arzător, mai întîi ca pe o luptă pentru supraviețuire, iar apoi ca pe un război pentru independență. Mai degrabă punea la îndoială propria sa capacitate de a realiza miracolele care se așteptau de la el“[2].

Așa cum vom vedea și în capitolele următoare, temerile sale născute din modestie au fost strălucit infirmate de istorie. Grație, fără doar și poate, incontestabilelor calități ale lui Washington. Grație, neîndoielnic, meritelor unora dintre cei ce l-au secondat și pe care îi vom reîntîlni. Grație, mai presus de toate, hotărîrii poporului american de a-și dobîndi libertatea și neatîrnarea.

Nicolae MINEI

George Washington contra Howe

Încartiruiți la Halifax[3], britanicii așteptau întăriri din Anglia și chibzuiau ce strategie să adopte. Pentru a reuși în acțiunile lor militare trebuiau să dobîndească controlul asupra văii fluviului Hudson: dacă ar fi putut-o cuceri și păstra, împreună cu forturile care o protejau, ei ar fi rupt Noua Anglie de coloniile din centru și sud, unde se concentrau două treimi din populație, majoritatea resurselor alimentare și celelalte avuții. Primul pas îl reprezenta ocuparea New Yorkului, la vărsarea fluviului în ocean, apoi Howe putea să înainteze spre nord, făcînd joncțiunea cu forțele din Canada. În sfîrșit cu ajutorul flotei, englezii urmau să zdrobească sudul, unde așezările se înșirau pe malul apelor.

Planul arăta promițător, deoarece coloniștii nu dispuneau de o marină militară și Marea Britanie părea capabilă să instituie o blocadă a țărmului atlantic. În realitate, însă, flota de război a lui George III nu mai avea deosebita eficiență cu care o înzestraseră amiralii lui Chatham[4]. Ea a putut aduce întăriri peste Atlantic, dar corsarii din Noua Anglie au pus mari piedici operațiilor militare de pe coastă și au hărțuit navele care transportau trupe și materiale.

New Yorkul asediat

În iunie 1776, Howe s-a îndreptat spre New York, pe care a început să-l asedieze, iar în iulie fratele său, amiralul Howe, a adus întăriri la bordul unei flote totalizînd peste 500 pînze. Generalul Howe avea acum sub comanda sa vreo 25 000 oameni — cea mai puternică forță armată aflată cîndva în Lumea Nouă. Dar Washington, gata de luptă, și-a concentrat în jurul orașului oștirea, cu efectivele reduse în urma dezertărilor și a variolei la aproximativ 20 000 oameni. Din

[1] Lillian Miller: **In the Minds and Hearts of the People** („În mințile și inimile oamenilor“), New York, 1974, p. 13.

[2] Richard Morris: **Seven Who Shaped Our Destiny** („Șapte oameni care ne-au făurit destinul“), New York, 1973, p. 68.

[3] Capitală și cel mai mare port al provinciei Nova Scotia (Canada). Întemeiat în 1749, a servit drept bază navală britanică cu începere din 1758.

[4] William Pitt (bătrînul) lord de Chatham (1708-1778) — om de stat englez, șef al unor guverne în perioada 1756-1768, cînd Marea Britanie a învins Franța în India și Canada. A preconizat o politică de conciliere cu coloniștii americani, fără a admite însă independența S.U.A. Vezi nota din **Magazin istoric**, nr. 1/1976, p. 23.

tabăra britanică de pe Staten Island[1] se vedea, de partea cealaltă a golfului, dispozitivul american din Long Island[2] și de pe înălțimile Brooklynului[3], peste East River[4].

În august, Howe a declanșat atacul. Măcelul de la Bunker Hill fusese pentru el o lecție de prudență, așa că, de data aceasta, nu a mai întreprins un asalt frontal. După o diversiune împotriva tranșeelor din Long Island, el și-a aruncat grosul forțelor împotriva flancului stîng al americanilor, căzîndu-le în spate. Manevra a reușit și Washington s-a văzut nevoit să se retragă pe teritoriul propriu-zis al orașului New York. Stînjenită de vînturi potrivnice, flota britanică i-a permis să treacă, cu toate trupele sale, peste East River.

În fața acestui dezastru, Washington a adresat un apel Congresului [cerînd să i se încuviințeze retragerea — **n.r.**]. Îi era cu neputință să opună rezistență la New York, totuși se temea că abandonarea orașului ar fi demoralizat pe patrioți. Dar Congresul a aprobat evacuarea fără luptă a localității și, după cîteva ultime ciocniri mărunte pe dealurile Haarlemului[5], Washington s-a retras încet spre nord.

În clipa aceea, victoria se afla la îndemîna lui Howe, care cucerise New Yorkul și fluviul Hudson, pe 40 mile în amonte. Dacă l-ar fi urmărit pe Washington cu pricepere și energie, l-ar fi capturat împreună cu întreaga armată colonială. Dar, timp de aproape o lună, Washington a fost lăsat în pace. La sfîrșitul lui octombrie, el a suferit o nouă înfrîngere, după o înverșunată ciocnire la White Plains[6], dar, nici de data aceasta, englezii nu au făcut nici o tentativă de urmărire. Washington a așteptat, plin de îngrijorare, un atac al lui Howe pe cursul superior al Hudsonului sau, prin New Jersey, împotriva Philadelphiei.

Howe s-a decis să se îndrepte spre Philadelphia și a pornit spre sud, capturînd forturile din vecinătatea New Yorkului pe măsură ce înainta. Membrii Congresului au fugit din Philadelphia și mii de americani s-au alăturat britanicilor, afirmîndu-și loialitatea. Singura speranță pentru patrioți părea să fie o migrație în masă dincolo de munții Alleghe-

[1] Insulă cu o suprafață de 57 mile pătrate, situată în partea de sud-est a golfului New York. Din 1898, împreună cu alte cîteva insulițe din vecinătate formează sectorul Richmond al orașului New York.

[2] Insulă cu o lungime de 118 mile și o lățime de 12-20 mile, la nord-est de gura fluviului Hudson, separată de Staten Island printr-o strîmtoare a golfului New York. Actualmente cea mai mare parte din Long Island aparține orașului New York.

[3] Cătun întemeiat de imigranții valoni și flamanzi în jurul anului 1645 pe Long Island, la capătul de sud-vest al insulei. Actualmente face parte integrantă din orașul New York.

[4] Strîmtoare navigabilă, cu o lungime de 16 mile și cu un volum de apă sensibil crescut în timpul fluxului, între Long Island și extremitatea de nord a golfului New York.

[5] Așezare olandeză (Niewaw Haarlem), întemeiată în 1658 pe înălțimile insulei Manhattan, actualmente sector al orașului New York.

[6] Așezare la nord-est de New York, întemeiată pe la sfîrșitul sec. XVII. Cu puțin înainte de lupta amintită, aici fusese ratificată Declarația de independență.

ny[7], pe noi teritorii, așa cum aveau să facă burii, în sec. XIX, pentru a scăpa de dominația engleză[8]. Însuși Washington a avut în vedere o asemenea perspectivă: „Va trebui atunci [în cazul unei înfrîngeri — **n.a.**] să ne retragem în comitatul Augusta din Virginia. Mulți locuitori ni se vor alătura, pentru a se simți în siguranță și vom încerca să ducem un război de hărțuială. Dacă vom fi biruiți, va trebui să traversăm munții Allegheny". Între timp, el a trecut Hudsonul și s-a retras spre sud, pentru a apăra Philadelphia.

Britanicii, care îl urmăreau îndeaproape, au început să ocupe repede teritoriul statului New Jersey. Cauza patrioților părea definitiv pierdută. Dar Washington și-a păstrat calmul și hotărîrea, iar șansa l-a răsplătit. Cu o imprudență greu de înțeles și care avea să-și ia curînd pedeapsa, englezii și-au instalat neglijent garnizoane în diverse orașe din New Jersey. Washington a decis să atace aceste unități izolate, înainte ca Howe să treacă fluviul Delaware[9] și a ales ca obiectiv satul Trenton, ocupat de o unitate de mercenari proveniți din Hessa. În noaptea de Crăciun, patrioții au năvălit în satul prost apărat și, pierzînd doar doi ofițeri și doi soldați, au ucis sau rănit 106 hessieni. Supraviețuitorii au fost luați prizonieri și trimiși să defileze pe străzile Philadelphiei.

Efectul acțiunii a fost incalculabil mai mare decît importanța sa militară, constituind cel mai critic moment al războiului. La Princeton[10], lordul Cornwallis[11], un subaltern al lui Howe despre care vom mai auzi ulterior, a încercat să răzbune această înfrîngere, dar nu a reușit. Washington l-a atacat din spate, punîndu-i în primejdie liniile de comunicație. Astfel, la sfîrșitul anului, englezii încartiruiți în New Jersey trebuiau să rămînă la est de Delaware. Ofițerii lor au petrecut o iarnă plăcută în cercurile înaltei societăți din New York, pe cînd Benjamin Franklin și Silas Deane[12], primii diplomați americani, au traversat Atlanticul pentru a cere ajutor Franței.

Regele aprobă, dar comandantul nu știe

Posteritatea să nu se lase înșelată de impresia că războiul împotriva coloniilor ameri-

[7] Masiv apusean al munților Appalachian, străbătînd de la nord-est spre sud-vest statele Pennsylvania, Maryland, Virginia de Vest și Virginia.

[8] Aluzie la migrația fermierilor buri care, în 1835-1836, au părăsit teritoriul din preajma capului Bunei Speranțe, îndreptîndu-se spre nord, pentru a se sustrage dominației britanice.

[9] Are o lungime de 315 mile, izvorînd din partea de sud-est a statului New York și se varsă în golful Delaware din statul cu același nume.

[10] Așezare întemeiată în 1696 în partea de vest a statului New Jersey. Trupele britanice au fost încartiruite în cîteva clădiri ale prestigioasei universități create aici în 1746.

[11] Charles Cornwallis (1738-1805) — general englez pe care Washington avea să-l înfrîngă în două campanii. A devenit ulterior guvernator general al Indiei.

[12] Om politic american (1737-1789). În calitate de reprezentant diplomatic al S.U.A. în Franța, a obținut din partea acesteia ajutor economic și militar și a recrutat ofițeri străini pentru forțele revoluționare.

cane s-a bucurat de sprijinul unanim al poporului britanic. Oameni politici de mare prestigiu din Anglia au înfierat nu numai greşita conducere a operaţiilor militare şi navale, ci însăşi folosirea forţei împotriva coloniştilor. Dar regele considera pe toţi membrii opoziţiei drept trădători. Din ce în ce mai pornit şi mai încăpăţînat, George III nu a vrut să dea ascultare sfaturilor moderate, refuzînd să primească în guvern pe cei ce, ca şi mulţi loialişti americani, prevedeau şi condamnau dezastrele spre care îl împingea politica sa şi se îngrozeau de războiul civil iscat între patria-mumă şi coloniile ei. Nici măcar primul ministru, lordul North[1], nu acţiona din toată inima: numai fidelitatea faţă de rege şi convingerea sinceră, de modă veche — pe care o împărtăşeau mulţi politicieni ai vremii — că un ministru era dator să înfăptuiască dorinţele suveranului său l-au împiedicat să demisioneze mai repede.

Rareori au comis strategii britanici atît de multe greşeli, încălcînd sau trecînd cu vederea toate maximele şi principiile războiului. „Caută şi nimiceşte **inamicul**“ este o regulă sfîntă. „Concentrează-ţi **forţele**“ este o metodă corectă. „Urmăreşte-ţi **obiectivul**“ este o directivă plină de bun simţ. **Inamicul** era oştirea lui Washington. **Forţele** proprii constau din trupele lui Howe în New Jersey şi coloanele pe care Bourgoyne le organiza acum la Montreal. **Obiectivul** îl forma nimicirea oştirii americane şi uciderea sau capturarea lui Washington. Silindu-l pe acesta să primească lupta şi îndreptînd împotriva lui toate trupele şi toate tunurile, britanicii erau aproape siguri de victorie. Dar astfel de adevăruri evidente se înecau în confuzia şi debandada pe care le stîrneau nenumăratele opinii din tabăra engleză.

Howe era încă decis să ocupe Philadelphia, sediul Congresului revoluţionar şi sursa rezistenţei politice. Pe de altă parte, Bourgoyne ţinea morţiş să coboare din Canada spre porţile de jos ale văii Hudsonului şi să ocupe, cu sprijinul unei ofensive declanşate la New York porturile care dominau fluviul, în ideea că, luînd sub control marele curs de apă, izola Noua Anglie şi putea să o cucerească repede. Obţinînd o permisie şi plecînd la sfîrşitul toamnei 1776, în Anglia, Bourgoyne şi-a susţinut părerea în faţa guvernului de la Londra. George III i-a aprobat planul şi l-a parafat cu mîna sa. Bourgoyne urma să înainteze dinspre Montreal, prin pădurile de la graniţă şi să ocupe portul Ticonderoga, în

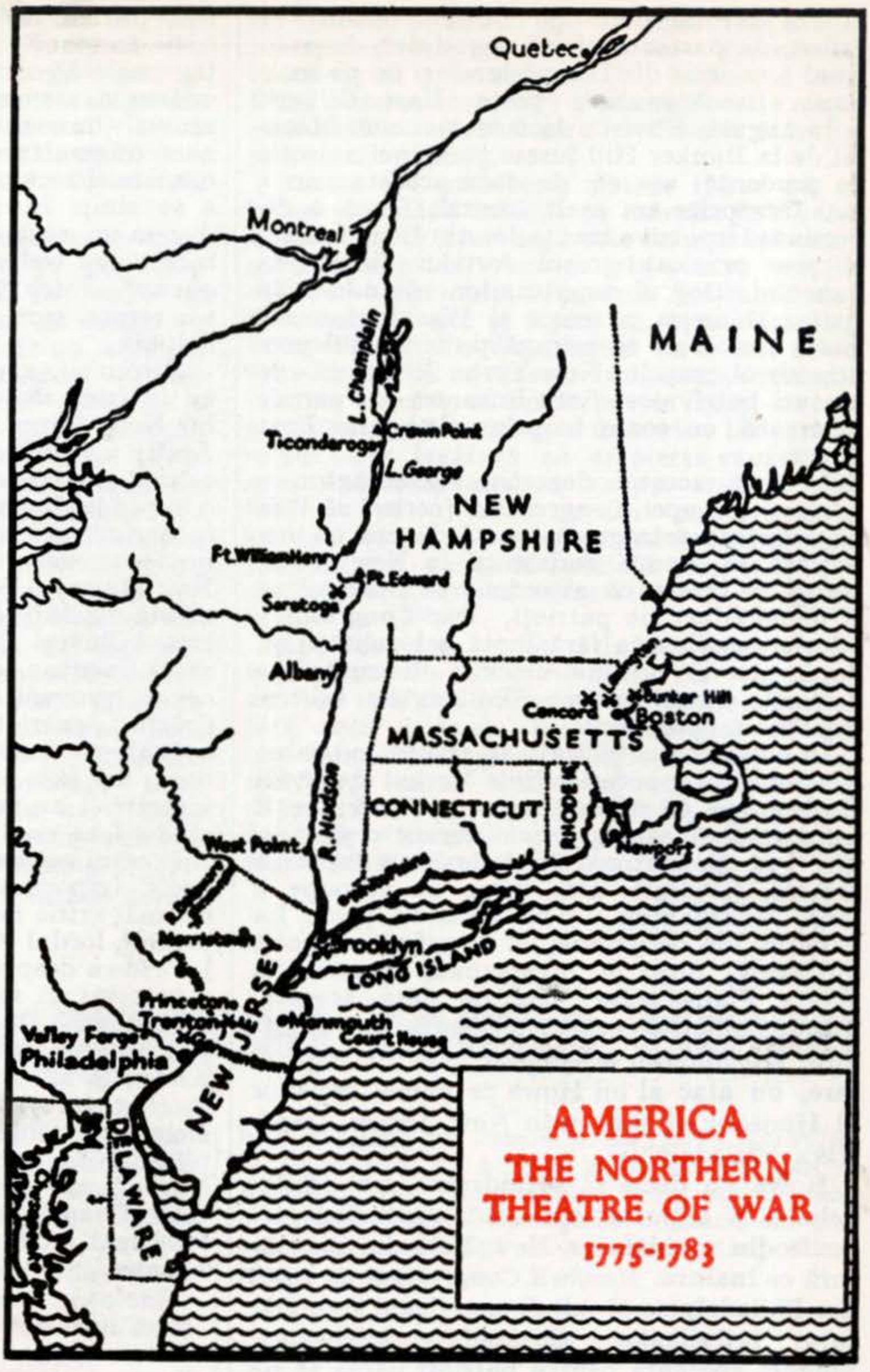

Teatrul nordic de operaţii (reprodus după A History of the English Speaking Peoples — *vol. III, New York, 1963)*

---

[1] Frederic North, lord de Guilford (1732-1792) — om de stat englez şi prim-ministru în perioada 1770-1782.

Cu prilejul primului centenar al naşterii S.U.A., în anul 1876, pictorul Archibald M. Willard a consacrat aniversării, tabloul intitulat „Spiritul lui '76". De remarcat că la acea epocă, drapelul număra 13 stele (corespunzătoare celor 13 state) dispuse în cerc

apropiere de capătul văii Hudson. Simultan, trupele din New York trebuiau să atace în direcţia nord, să captureze citadela de la West Point[1], recent întărită cu ajutorul geniştilor francezi şi să facă joncţiunea cu el la Albany[2].

În ultimă instanţă, însă, răspunderea de a coordona toate aceste acţiuni revenea lordului George Germain, ministrul de Război. Cariera sa militară se terminase catastrofal cu 20 ani mai înainte: refuzînd să comande o şarjă a cavaleriei în bătălia de la Minden[3], el fusese judecat de Curtea Marţială, care îl eliminase din armată. Dar, bucurîndu-se de favorurile lui George III, devenise om politic.

Guvernul britanic ştia că Howe intenţiona să se deplaseze în direcţie contrară celei preconizate de Bourgoyne pentru a ataca Philadelphia, dar nu a luat nici o măsură de prevenire, nu i-a dat ordin să facă joncţiunea la Albany şi nu i-a trimis întăriri. „S-a desfăşurat astfel un spectacol extraordinar scrie istoricul american F.W. Greene. Un general subaltern s-a dus la Londra şi a căpătat aprobarea regelui pentru un plan de campanie; ministrul de Război a trimis instrucţiuni amănunţite acestui general, dar nici un cuvînt celui care urma să coopereze cu dînsul; cel de-al doilea general şi-a întocmit propriul lui plan de campanie".

Totuşi, înapoiat în Canada, Bourgoyne a expediat lui Howe trei scrisori despre planul joncţiunii la Albany. Nefiind însă directive precise din Anglia, Howe nu a văzut de ce ar abandona proiectul său care viza Philadelphia şi i-a dat curs. Nereuşind să-l angajeze în luptă pe Washington, el a lăsat în New York o garnizoană de 8 000 oameni, sub comanda lui Sir Henry Clinton, şi a plecat pe mare, cu grosul forţelor sale, spre golful Chesapeake[4], în iulie 1777. În loc să-şi concentreze forţele, britanicii se dispuseseră acum pe o lungime de peste 500 mile, fiind împărţiţi în trei grupări — a lui Bourgoyne în Canada, a lui Howe în golful Chesapeake şi a lui Clinton în New York.

---

[1] Aşezare fortificată americană în statul New York, pe malul Hudsonului. Din 1802 a devenit sediul Academiei militare a trupelor de uscat din S.U.A.

[2] Oraş întemeiat de valoni în 1623 în partea de vest a statului New York, a cărui capitală a devenit în 1797.

[3] Bătălia de la Minden (oraş german din Westfalia) a fost susţinută la 1 august 1759 de trupele britanice şi aliaţii lor împotriva francezilor. Deşi învingători în luptele de infanterie, englezii nu au obţinut o victorie decisivă tocmai din cauza refuzului lordului Germain de a angaja cavaleria.

[4] Intrînd al Atlanticului, lung de 200 mile, la sud de golful Delaware, în statele Maryland şi Virginia, cu port principal Baltimore.

O importantă descoperire arheologică la Izvoru, Giurgiu

CONTINUITATE ROMÂNEASCĂ ÎN CÎMPIA DUNĂRII

BUCUR MITREA

**În marginea de apus
a satului Izvoru, din comuna Gogoşari,
judeţul Ilfov — localitate situată
în cîmpia mănoasă a Burnasului,
la circa 25 km nord-vest de Giurgiu
şi la aproximativ 15 km
nord de Dunăre
— lucrătorii care scoteau pămînt
pentru o cărămidărie
au descoperit, în anul 1962,
oseminte omeneşti
şi vase de lut
care făceau parte dintr-un vechi cimitir.
Împreună cu un colectiv
de cercetători de la
Muzeul de Istorie din Giurgiu,
am întreprins, între anii 1963 şi 1974,
săparea sistematică şi integrală
a necropolei, identificînd 442 morminte,
din care 342 de inhumaţie
şi 100 de incineraţie,
cu un bogat material documentar.
Necropola constituie —
fapt deosebit de important —
ceea ce arheologii numesc
un complex închis,
adică nederanjat pînă azi de nimeni,
ceea ce oferă posibilitatea
cunoaşterii culturii materiale
a acestei populaţii
în toată complexitatea ei.**

O primă concluzie care se impune din cercetările făcute pînă acum este că, indiferent de ritul de înmormîntare care a fost folosit — inhumaţie sau incineraţie — oamenii ale căror oseminte au fost găsite aici au aparţinut unei singure comunităţi social-economice. O dovedeşte inventarul material, comun ambelor categorii de morminte, ca şi faptul că, în timp, inhumaţia s-a generalizat.

Din materialul documentar descoperit în necropolă, îndeosebi obiecte de uz personal, un interes deosebit îl au cataramele, podoabele (cercei, inele, mărgele, brăţări), uneltele, precum şi — conform practicilor vremii — ofrandele care trebuiau să-i însoţească pe cealaltă lume, pe cei decedaţi. Şi dacă semnificaţia unora dintre obiecte — cum ar fi, de pildă, tuburile de os cu ac de fier, sau cuţitele de fier, aşezate sub podul palmei stîngi — se lasă, măcar pentru moment, mai greu descifrată, marea lor majoritate sînt relevante pentru stadiul economic şi social atins de membrii comunităţii respective. Astfel, socotim că prezenţa (în trei morminte) a secerilor de fier, ca şi faptul că printre ofrande au fost identificate cereale zdrobite, indică agricultura drept principală îndeletnicire. Alături de ea, un loc însemnat l-a reprezentat creşterea animalelor şi a păsărilor domestice, între ofrande fiind descoperite schelete de păsări şi chiar ouă.

O semnificaţie deosebită o capătă prezenţa, printre ofrande, a unor resturi de zgură, rezultată din reducerea minereului de fier, prezenţă ce ne atestă practicarea unor meşteşuguri. De altfel, podoabele — cerceii, de argint sau de bronz, cu toarta de formă ovală, împodobiţi cu bobiţe dispuse în ciorchine — relevă, la rîndul lor, existenţa unor meşteşugari. Dacă unele dintre aceste bijuterii sînt de provenienţă bizantină, vădind legături ale colectivităţii cu Imperiul bizantin, altele sînt, cu certitudine, opera unor localnici, mărturie a prelucrării creatoare a unora dintre modele.

În sfîrşit, studierea materialului arheologic din necropolă permite unele concluzii privind un început de diferenţiere socială. Ea se reflectă în prezenţa, în cîteva morminte, a unor cercei de aur, în frecvenţa sporită a unor podoabe din argint sau din aliaj de argint, în existenţa unor podoabe din bronz. Nu puţine sînt, însă, cazurile în care inventarul este sărăcăcios sau lipseşte cu desăvîrşire.

Materialul arheologic descoperit în necropolă prezintă un deosebit interes şi pentru datarea acesteia. Analiza comparată a diverselor obiecte de podoabă sau de uz personal conduce la concluzia că necropola datează de la sfîrşitul sec. VII pînă la începutul sec. IX.

Studiul materialului arheologic identificat sugerează şi cîteva indicii privind viaţa comunităţii care a locuit cîndva aceste meleaguri. Mai întîi, ea ne apare ca fiind **numeroasă**, cele 442 morminte dezvelite atestînd o intensă locuire. Altă caracteristică este **stabilitatea** ei. Documentele arheologice la care ne-am

referit mai sus ne indică faptul că ea a trăit de-a lungul a trei veacuri, de la sfîrșitul sec. VII, pînă la începutul sec. IX. **Deci nu poate fi vorba de o populație în migrație, ci de una temeinic așezată, ale cărei ocupații de căpetenie le formau agricultura și creșterea animalelor domestice. Comunitatea avea o cultură materială proprie, bine precizată și particularizată. Ea avea legături cu Imperiul bizantin, de la care primea unele bunuri din domeniul culturii materiale și spirituale, dar întreținea relații și cu populațiile învecinate. De asemenea, trebuie subliniat caracterul nerăzboinic al membrilor ei, caracter demonstrat de lipsa armamentului din morminte. Avînd în vedere toate acestea, socotim că ne aflăm în fața unui nucleu de populație românească.**

Multă vreme s-a crezut că leagănul de formare al poporului român trebuie căutat numai „la munte", unde localnicii ar fi găsit adăpost în fața populațiilor migratoare. Cu peste 40 ani în urmă, acad. C. C. Giurescu a atras atenția asupra rolului proteguitor pe care l-au avut și imensele păduri de la șes[1], precum și în cîmpie, unde populația românească a putut găsi adăpost. Necropola de la Izvoru confirmă arheologic justețea acestei teze, prin sesizarea unei populații românești în mănoasa cîmpie a Burnasului, populație care, pentru a se pune la adăpost de atacurile migratoare, a căutat apărare într-o zonă ferită natural de asemenea primejdii. Este semnificativ în această privință faptul că în partea de est zona respectivă era mărginită de unele porțiuni mlăștinoase, ce constituiau o apărare naturală împotriva unor eventuale primejdii.

Un alt argument care pledează pentru originea română a acestei comunități îl constituie ritualul creștin de înmormîntare. Se știe că, spre deosebire de alte populații din zonele învecinate, poporul român nu a fost creștinat la o anume dată, ci a primit noua religie ca pe un atribut al lumii romane[2]. Canoanele acestei religii impun o anume direcție de orientare a mormintelor și, în ele, ale corpurilor defuncților. Or, din acest punct de vedere, necropola de la Izvoru oferă cîteva elemente deosebit de concludente. Mai ales prin comparație cu practicile de cult caracteristice altor populații care aveau un rol important în acea vreme (sec. VIII) în regiunea dunăreano-balcanică: avarii, în Panonia și bulgarii, la sudul Dunării. Cimitirele, și ale unora și ale altora — amîndouă populații „păgîne" — sînt binecunoscute. Morții acestor populații de călăreți și cuceritori erau îngropați împreună cu armele și caii lor. În nici unul din cele 442 morminte de la Izvoru nu este întîlnit acest rit. În schimb, constatăm că marea majoritate a scheletelor de aici sînt orientate cu capul spre apus și picioarele spre răsărit (unele abateri, adică înhumarea cu capul spre nord-vest, uneori nord, sînt infime ca număr) ritual specific credinței creștine. La această constatare se mai adaugă încă un element. Este vorba de prezența, în patru morminte diferite, a unor monede romane imperiale de bronz (în unele cazuri așezate în pumn, învelite în pînză) — practică legată nu numai de ritualul creștin, ci și de o tradiție proprie romanității. Or, o astfel de practică nu putea să aparțină decît unei populații care păstra obiceiuri romane.

Unelte de os

În p. 42: *obiect de podoabă din necropola de la Izvoru, Giurgiu*

Existența, încă din sec. VI, a unei basilici romane la Celei, localitate aflată în apropiere, a cărei influență s-a menținut vreme îndelungată asupra zonelor din împrejurimi, precum și faptul că Izvoru este situat într-o regiune care a fost denumită chiar de către slavi Vlașca[3], adică Țara Românilor, întărește concluzia că aici — la Izvoru — și-a desfășurat activitatea în sec. VII-IX o populație românească. De altfel, o serie de alte descoperiri, din rîndul cărora vom aminti pe cele de la Sultana, de pe apa Mostiștei (jud. Ialomița), de la Frătești—Giurgiu și cea de la Obîrșia-Veche, din Oltenia — deci pe o arie foarte largă — prezintă numeroase similitudini cu cele de la Izvoru, constituind, astfel, dovezi concrete, obiective și hotărîtoare ale dezvoltării noastre neîntrerupte pe întreg pămîntul românesc.

[1] Vezi în acest sens și **Magazin istoric**, nr. 3/1975.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1975.

Efigia Viteazului din anul 1600

În anul 1600, din monetăria din Baia Mare ieșea la iveală una dintre cele mai reprezentative realizări medalistice ale artei feudale românești — medalia omagială în cinstea lui Mihai Viteazul. În semn de recunoștință pentru anularea datoriilor rămase de la tatăl său, datorii legate de exploatarea minelor aurifere de la Zlatna și Cavnic, baronul Friedrich von Herberstein — cel ce arenda monetăria băimăreană — a pus să se bată o medalie (se pare doar în trei exemplare) cu efigia binefăcătorului său. S-a obținut astfel una dintre cele mai izbutite reprezentări ale chipului viteazului voievod. Menționată încă din 1901, în lucrarea numismatului Adolph Resch, medalia a constituit, în decursul anilor, obiectul unui larg interes din partea cercetătorilor din țară și străinătate.

Pe aversul medaliei este gravat bustul lui Mihai Viteazul, cu capul în semi-profil spre dreapta, purtînd o căciulă de blană împodobită cu un surguci de pene prins într-o agrafă cizelată, cu o piatră prețioasă ovală în centru, voievodul avînd pe umeri o mantie de brocart înflorat și un guler larg de blană. Între două cercuri concentrice, cel din interior perlat, celălalt de perle ovale alungite alternate cu perle rotunde se află înscrisă, în limba latină, legenda ce cuprinde, cu prescurtările uzuale, textul următor: MICHAEL: VAL[ACHIAE]: TRANS[ALPINAE]: VAIW [ODA]: S[ACRAE] C[AESAREAE] R[EGI] AE[QUE]: M[AIESTATIS]: CONS[ILIARIUS]: PER. Reversul medaliei cuprinde continuarea legendei de pe avers, fiind gravată atît circular, cît și în cîmpul central, pe opt rînduri orizontale suprapuse. Inscripția circulară, cu același gen de prescurtări, conține textul TRANSYL [VANIAM]: LOCUMT[ENENS] CIS: TRAN[SYLVANIAM] PAR [TIMQUE]: EI[SUPIECTARUM]: EXER [CITUS]: GE [NERALIS]: CAP[ITANEUS], iar inscripția pe cele opt rînduri suprapuse cuprinde legenda: A [NNO]: D[OMINI]: VIGILAN /TIA VIRTU/TE: ET ARMI/ S: VICTORI/AM NACT/US/ 1600. În traducere, întreaga legendă are textul următor: „Mihai, voievod al Valahiei transalpine, locțiitor în Transilvania, comandant general al armatei din Transilvania cisalpină și din părțile [teritoriile] supuse ei, în anul Domnului 1600 a cîștigat victoria prin vigilență, virtute și puterea armelor".

Ulterior, se pare, s-au bătut și alte exemplare ale medaliei. În momentul de față se cunosc zece: șase de aur (cu diametrul între 39 și 42 mm), în valoare corespunzătoare de 10 și 5 ducați și patru de argint (cu diametrul între 32 și 34 mm), cu valoare de taleri și florini. Toate au o efigie și o legendă identice, deosebindu-se totuși între ele prin unele amănunte, divers redate, ale figurii voievodului și ale ornamentelor costumului său, precum și prin variantele de grafie, în caractere latine majuscule, ale literelor; deosebirile rezultă din diversitatea tiparelor folosite pentru baterea acestora.

Din cercetările numismaților, reiese că singurul exemplar cu certitudine original este cel de aur, cu diametrul 39 mm, aflat actualmente în Colecția federală de monede, medalii și semne monetare a Muzeului de Istoria Artei din Viena. Este cel dăruit de Herberstein împăratului Rudolf II. Medalia oferită lui Mihai s-a pierdut în împrejurări necunoscute, iar cea pe care Herberstein a păstrat-o pentru sine este probabil cea semnalată în 1784 într-o colecție particulară din Hamburg, colecție scoasă la licitație în anul următor, după care i s-a pierdut urma. Celelalte exemplare, de aur și de argint, ce se găsesc în Muzeul de Istorie a R.S.R., la Cabinetul numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., la British Museum din Londra, precum și în Muzeul Național din Budapesta, constituie fie reproduceri, fie falsuri, executate în sec. XVIII și XIX în Germania și Austro-Ungaria.

Cercetările întreprinse de Ștefan Tănăsescu și publicate într-un studiu apărut în 1975 în **Buletinul Societății numismatice române,** au stabilit — dată fiind specificitatea chenarului, alcătuit din perle ovale alungite, alternate cu perle rotunde — că baterea medaliei s-a făcut, în mod sigur, în monetăria de la Baia Mare, tipul de chenar amintit (întîlnit și pe alte emisiuni imperiale băimărene din aceeași epocă) constituind o caracteristică exclusivă a acestei monetării.

Nu știm cine este gravorul care a executat-o, în schimb putem afirma că modelul de care acesta s-a servit pentru a reda figura voievodului român a fost un portret al lui Mihai reprodus, ulterior, în **Compendiul enciclopedic,** în patru părți, al lui Dominicus Custos, apărut la Augsburg între 1600 și 1602 și în **Cronologia** lui Hieronymus Ortelius, ediția din 1603.

Dincolo de valoarea sa ca obiect de artă, medalia emisă în cinstea lui Mihai Viteazul în 1600 are și o importanță istorică deosebită. Ea consemnează stăpînirea deplină a marelui voievod român asupra Transilvaniei, recunoscută oficial atît de împăratul habsburgic, cît și de sultan în cursul aceluiași an.

Dan CERNOVODEANU

Cărți sosite la redacție

● **CONFERINȚA PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE ÎN EUROPA.**

Lucrare apărută sub îngrijirea unui colectiv format din: **Valentin Lipatti, Ion Diaconu, Niță Constantin, Ioan Sbârnă.** Ed. Politică, București, 1975, 416 pp., 13 lei: *volumul — care se deschide cu un fragment din* Comunicatul ședinței comune a Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Socialiste România cu privire la activitatea desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cea de-a treia fază a Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa de la Helsinki și în legătură cu întîlnirile și convorbirile avute cu înalți reprezentanți ai statelor prezenți în capitala Finlandei — *reunește documentele Conferinței desfășurată între 30 iulie — 1 august 1975 la Helsinki, cu participarea șefilor de state din Europa, S.U.A. și Canada. Sînt reproduse istorica cuvîntare a președintelui Nicolae Ceaușescu, cuvîntările rostite de înalții reprezentanți ai celorlalte state participante și de secretarul general al O.N.U. și textul Actului Final al Conferinței. Volumul consemnează de asemenea, întrevederile președintelui Nicolae Ceaușescu cu înalți reprezentanți ai statelor participante la Conferința pentru securitate în Europa.*

● **Cristian Popișteanu — CRONOLOGIE POLITICO - DIPLOMATICĂ ROMÂNEASCĂ. 1944-1974.**

Ed. Politică, București, 1976, 392 pp., 8 lei: *prima sinteză din literatura de istorie politico-diplomatică care urmărește traseele principale pe care s-a desfășurat și s-a manifestat politica externă și diplomația românească în cele trei decenii de la eliberarea țării de sub dominația fascistă, relevă coordonatele de bază pe care au evoluat acestea, ca o parte componentă esențială a liniei politice generale, elaborată și aplicată de Partidul Comunist Român.*

● *Prof. univ. dr. doc.* **Ion Ionașcu, Petre Bărbulescu, Gheorghe Gheorghe — TRATATELE INTERNAȚIONALE ALE ROMÂNIEI. 1354-1920.**

Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, 528 pp., 22,50 lei: *prezentarea, în rezumate substanțiale, a 815 tratate, convenții, acorduri, înțelegeri, aranjamente, protocoale bilaterale și multilaterale încheiate de România de-a lungul veacurilor, precum și acele tratate încheiate între diferite puteri ale vremii, ale căror clauze conțineau referiri la țara noastră. Volumul cuprinde și* Capitulațiile *țărilor române cu Poarta otomană, reliefînd faptul că „Principatele Române n-au fost niciodată provincii turcești, că și-au păstrat organizarea de stat și s-au bucurat de autonomie“ (Vezi* Magazin istoric, *nr. 3/1975).*

● *Acad.* **Constantin C. Giurescu — ISTORIA PĂDURII ROMÂNEȘTI DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÎNĂ ASTĂZI.**

Ed. Ceres, București, 1975, 388 pp., 34 lei: *prima sinteză istorică asupra pădurii românești ilustrînd rolul ei de seamă în viața poporului român, pe multiple planuri, din epoca etnogenezei și pînă în contemporaneitate, legătura între pădure și toponimia ținutului carpato-danubian, importanța economică și ecologică a pădurii, felul cum s-a reflectat și cum se reflectă ea în literatura populară și cultă, în arta și civilizația românească a lemnului. Un fragment din lucrare a apărut, în avanpremieră, în nr. 3/1975 al revistei noastre.*

● **Boris Rangheț — RELAȚIILE ROMÂNO-AMERICANE ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL.**

Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, 212 pp., 8 lei: *relațiile dintre țara noastră și S.U.A. în perioada 1916-1920, în contextul politicii mondiale determinate de evoluția operațiilor militare și a orientării politice a statelor beligerante din prima conflagrație mondială, cu relevarea aspectelor legate de lupta românilor pentru realizarea statului național unitar și ecoul ei peste ocean.*

● **Ioan Scurtu — DIN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI. ÎNTEMEIEREA ȘI ACTIVITATEA PARTIDULUI ȚĂRĂNESC (1918-1926).**

Ed. Litera, București, 1975, 200 pp., 17 lei: *istoria unuia dintre principalele partide politice burgheze, întemeiat la 18 decembrie 1918, studiată pe baza unei bogate documentații inedite.*

● **I. M. Ștefan, V. Firoiu — SUB SEMNUL MINERVEI.**

Ed. Politică, București, 1975, 288 pp., 11 lei: *medalioane istorico-literare consacrate evocării a 31 personalități feminine din istoria patriei noastre, printre care Ana Ipătescu, Sofia Nădejde, Ella Negruzzi, Ecaterina Arbore, Ecaterina Teodoroiu, Elena Filipovici, Otilia Cazimir etc.*

● **Francis Mazière — FANTASTICA INSULĂ A PAȘTELUI.**

Traducere de **Mircea Vlaicu** *și* **Sergiu Stanciu** *prefață de dr.* **Ion Vlăduțiu,** Ed. Sport-Turism, București, 1975, 192 pp., 12 lei: *rezultatele cercetărilor arheologice și etnologice efectuate de o expediție franceză (1962-1963) în scopul de a aduce noi contribuții la descifrarea istoriei insulei din Oceanul Pacific.* Magazin istoric *s-a ocupat de enigmatica insulă în nr. 10/1973.*

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR LA BERLIN

Schimbarea gărzii

ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET

Ultimul extras din memoriile lui A. François-Poncet pe care îl publică Magazin istoric **are în centrul său un moment deosebit de semnificativ din sumbra istorie a celui de-al III-lea Reich: în februarie 1938, ofițerimea germană — tratată pînă atunci de Hitler cu solicitudinea cuvenită unui complice indispensabil — s-a văzut redusă vertiginos fără nici un menajament și în modul cel mai explicit, la netrebnicul rol de unealtă în mîinile dictatorului. Noul triumf al nazismului pe plan intern marca totodată angajarea definitivă a țării pe fatalul tobogan al agresiunilor militare.**

De ce această neașteptată și brutală retrogradare? Din cauza unui „conflict ascuțit între partidul nazist și armată", ne explică fostul ambasador francez la Berlin. Observator de obicei subtil și lucid, A. François-Poncet avansează de data aceasta o teză fără acoperire. Interpretare foarte răspîndită la vremea respectivă, infirmată însă de documentele descoperite în anii postbelici și nesusținută nici măcar în textul de față de o argumentație cît de cît convingătoare.

În peste două decenii de prezență în arena politică a Germaniei, zvastica, departe de a se lovi de ostilitatea castei militare, ca atare, a găsit într-însa, dimpotrivă, un aliat fidel și consecvent. Excepțiile au fost rarisime. Din numărul trecut, cunoaștem cît de serviabil s-a dovedit Hindenburg, în ciuda aristocraticelor sale reticențe inițiale, față de „mitocanii în cămăși brune". La cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare, se aprecia că, împotriva spaimei obsedante, pline de ură, lăsată de răscolirile revoluționare din 1918-1919, cel mai bun antidot îl constituia rapida escaladă a violenței fasciste, inclusiv asasinarea sălbatică a comuniștilor și socialiștilor, așa cum o practicau bandele S.A. Pe de altă parte, deschizîndu-le perspectivele unei grabnice revanșe pentru înfrîngerea suferită în 1918, belicosul program al fasciștilor le cucerea implicit adeziunea: „Ajunși la putere, vom avea grijă ca din actualul Reichswehr să formăm o mare armată germană", anunța fățiș Hitler în 1930.

Învăluindu-i în lumina trandafirie a simpatiei și compasiunii, autorul denaturează chipurile generalilor Blomberg și Fritsch, protagoniștii episodului ce urmează. Ce-i drept celui dintîi nu i se neagă „desăvîrșita loialitate" față de Hitler. Dar eleganta discreție a formulării ascunde, de fapt, cazul de debut al epidemiei care a contaminat curînd comandamentele militare. Așa cum îl împuternicea Constituția, Hindenburg l-a desemnat la 29 ianuarie 1933 pe Werner von Blomberg în fruntea Reichswehrului. În aceeași zi, deși mai avea 24 ore pînă să ajungă cancelar, Hitler l-a convocat de urgență la Berlin pe proaspătul ministru care îi devenise discipol încă din 1928.

În cei cinci ani de carieră ministerială, servilismul generalului a luat proporții mereu crescînde, depășind cu mult faimoasa obediență impusă de Hohenzollerni. Cîteva exemple din multele disponibile: în septembrie 1933 s-a dispus ca soldații, subofițerii și ofițerii inferiori să salute pe membrii batalioanelor S.A. „cu deferența cuvenită unor comabatanți din prima linie"; în februarie 1934 zvastica s-a aplicat obligatoriu pe uniformele de toate gradele; însușindu-și groteștile criterii de discriminare rasială, „elaborate" de pseudosavanții proveniți din lumea pușcăriilor și a azilelor de alienați mintali, generalul a interzis militarilor activi căsătoria cu o femeie care nu putea dovedi că toți patru bunici sînt de origine „ariană". Peste alte patru luni, lozinca „Heil Hitler" și ridicarea mîinii în maniera tipic fascistă, au luat locul vechiului salut militar; la 30 iunie 1934, masacrarea lui Roehm și a altor lideri ai S.A.-ului a avut sprijinul activ al armatei; a doua zi, Blomberg a emis un ordin de zi, ridicînd în slăvi... „curajul lui Hitler în înnăbușirea răscoalei".

În august 1934, imediat după decesul lui Hindenburg. Blomberg a contribuit din plin la succesul manevrei prin care sub titlul hibrid de Führer-cancelar, șeful guvernului devenea și președintele Reichului, cumulînd astfel toată puterea executivă. Ministrul Reichswehrului a folosit prilejul pentru a iniția un nou jurămînt, prin care toți militarii se angajau la o „supunere necondiționată" față de Hitler personal. „Mopsul cu epoleți se gudură iar", au comentat invidios rivalii lui Blomberg. Dar banala temenea lingușitoare a avut peste cîțiva ani consecințe de o incalculabilă gravitate cînd a servit drept sursă și acoperire pentru toate crimele săvîrșite de cotropitorii naziști în numeroase țări din Europa.

În perioada cît a fost ambasador al Franței în capitala germană, André François-Poncet (în fotografie împreună cu soția sa) a cunoscut îndeaproape culisele politicii hitleriste

Feldmareșalul Werner von Blomberg, ministrul Reichswehr-ului, „mopsul cu epoleți" — cum era poreclit de rivali — în compania lui Hitler și Goebbels

Joachim von Ribbentrop, noul ministru de Externe, confident și favorit al Führerului, îl înconjura pe acesta „cu o admirație timpă, cu o devoțiune plină de extaz"

Nici flatantul portret schițat de diplomatul francez generalului baron von Fritsch nu seamănă cu originalul. Mai puțin obsechios cu clica fascistă decît Blomberg, ba chiar permițîndu-și uneori ironii pe seama unor personalități de vază, comandantul șef al trupelor germane de uscat nu a opus nici o rezistență efectivă zvasticii, dimpotrivă i-a adus multe și mari servicii. Învestindu-l cu un vajnic curaj de opinii în situațiile cele mai dramatice, A. François-Poncet se aventurează pe un teren cel puțin nesigur: nici un document nu confirmă, de pildă, violenta sa înfruntare verbală cu Hitler. În schimb, mărturii de netăgăduit arată cu totul altceva despre țanțoșul baron. În ianuarie 1934, cînd naziștii și Blomberg s-au descotorosit de generalul Hammerstein, care li se părea insuficient de docil, Fritsch a acceptat fără nici o ezitare să-i ia locul la comanda trupelor de uscat. În mai 1934, în cadrul unei consfătuiri a cadrelor militare de conducere, el a declarat categoric: „Singurul urmaș al lui Hindenburg la președinție este Führerul". Peste o lună, masacrul din „noaptea cuțitelor lungi" s-a efectuat cu largul concurs al lui Fritsch, pe care cu același prilej, nu l-a tulburat nici măcar asasinarea generalului Schleicher. Persecuțiile rasiale, chiar și în formele cele mai sălbatice, au găsit la el un ecou extrem de favorabil. În 1935, cînd ideologia nazistă a pătruns și în ultimele bastioane ale edificiului militar, Fritsch a criticat cu asprime pe ofițerii care dădeau prioritate problemelor de strategie și tactică, neglijînd Mein Kampf. **În același an, cu prilejul inaugurării noului sediu al Academiei de Război discursul lui, un lung și plat omagiu adus lui Hitler s-a încheiat astfel: „Vă rog domnilor, să strigați odată cu mine, trăiască Führerul, cancelar, comandant suprem al forțelor noastre armate, Adolf Hitler.** Sieg Heil!" **Chiar dacă l-am socoti, asemenea lui François-Poncet, adversar al hitlerismului, putem spune că avînd asemenea adversari, Führerul se putea lipsi de prieteni. În iunie 1936, din inițiativa lui, s-a redactat un plan de reînarmare intensă și rapidă a Reichului. Tot lui i se datorește prelungirea cu șase luni a stagiului militar, în august 1936. Blomberg și Fritsch au aplicat cu fidelitate proiectele agresive ale lui Hitler; la 7 martie 1936, trei batalioane de infanterie au pătruns în Rhenania, zonă demilitarizată prin Tratatul de la Versailles. Într-un memorandum datînd din august '37, Fritsch abordează fățiș problema viitorului război, menit să aducă „cuceriri teritoriale în Est și să reziste presiunii inamice în Vest".**

La 5 noiembrie 1937, Blomberg, comandanții șefi ai celor trei arme și ministrul de Externe von Neurath, convocați în vila de la Berchtesgaden, au ascultat expunerea lui Hitler despre necesitatea ca Reichul să-și cucerească prin forță „spațiul vital", primele victime urmînd să fie Austria și Cehoslovacia. Cum au reacționat Blomberg și Fritsch? Ei au ridicat, într-adevăr, o serie de obiecții, așa cum afirmă unii istorici, dar dezacordul generalilor s-a manifestat (dacă s-a manifestat ca atare) în probleme de strictă specialitate: cerințele asigurării materiale, dizlocarea efectivelor, nivelul tehnicii militare și, îndeosebi, calendarul agresiunilor, astfel încît șansele de succes să atingă un maximum.

Indiferent de motivele lor, Blomberg și Fritsch l-au scos probabil din sărite pe Hitler, care nu tolera contrazicerile, contribuind la cristalizarea unei intenții mai vechi — eliminarea ultimilor dregători moșteniți de la Hindenburg și înlocuirea lor cu „noua gardă". La 4 februarie 1938 intenția s-a materializat. Izgoniți ca două slugi netrebnice, generalii și-au înghițit umilința fără să crîcnească, devenind și mai servili decît înainte. Întrebat cu sadism de Hitler pe cine îl recomandă în postul său, Blomberg s-a grăbit să-l propună... pe Hitler (sugestie imediat însușită de dictator). Aceeași asemănare pasivă și nevolnică la Fritsch, care încerca s-o justifice la 18 decembrie 1938, prin cugetări de un fatalism aberant: „Acest om [Hitler] este destinul Germaniei, în bine ca și în rău. Dacă gonește acum spre prăpastie, ne va tîrî pe toți cu el. Nu putem face nimic pentru a-l împiedica".

D. M.

La începutul anului 1938, am primit, ca și alți cîțiva colegi ai mei, o invitație la un dineu ce trebuia să aibă loc la 3 februarie la generalul von Fritsch.[1] Am rămas cu toții puțin mirați, deoarece, pînă atunci, comandantul șef al armatei de uscat se ținuse deoparte de viața mondenă berlineză. Generalul — celibatar inveterat — nu era văzut decît arareori la ceremonii și niciodată în saloane. De statură mijlocie, cu uniforma bine strînsă pe talie, cu tenul stacojiu, cu monoclul înșurubat în ochi și cu vocea-i dogită corespundea destul de bine tipului clasic al ofițerului prusian. Avusesem de mai multe ori prilejul să-l întîlnesc la curse, unde venea mereu, și să-mi dau seama că aspectul său arogant și ursuz ascundea o inteligență mai ascuțită și o fire mai plăcută decît dădea impresia. Aflasem, de asemenea, că în cercurile înalte i se reproșa că nu se achita în măsura în care s-ar fi cuvenit de obligațiile mondene ale funcției lui. Așa că, atunci cînd am primit invitația, mi-am zis: „Ursul se îmblînzește!".

Dar, la 2 februarie, chiar în ajunul zilei stabilite, dineul a fost decomandat. Prilej de nouă surpriză, cu atît mai mare cu cît, în același timp, circula zvonul că Fritsch fusese arestat și era sub pază la domiciliu! Ce nouă dramă prevestea, în acest Reich în permanență bîntuit de furtună, arestarea generalului? Nimeni nu știa nimic. Observatorii mai atenți remarcaseră, totuși, cîteva fenomene semnificative. Aniversarea nașterii lui Wilhelm II, la 27 ianuarie, dăduse loc la manifestații mai numeroase și mai puțin discrete decît de obicei, în special în rîndul ofițerilor, în Prusia propriu-zisă și în Prusia Orientală[2]. Hitler, contrar obiceiului său, nu pronunțase nici un discurs la 30 ianuarie, aniversarea venirii sale la putere. Se zvonea că, neapărat, aveau să se petreacă, fără doar și poate, evenimente importante. În aer plutea un sentiment de neliniște, de îngrijorare apăsătoare. Atmosfera Capitalei amintea pe cea din epoca masacrelor de la 30 iunie 1934, de sinistră memorie.

La 4 februarie, ora 9 seara, un comunicat oficial anunța o serie de măsuri de o extremă importanță. Hitler hotărîse să preia, din acest moment, direct, comanda tuturor forțelor armate ale Reichului, al căror șef fusese pînă atunci doar teoretic[3]. Ministerul Reichswehrului, deținut de cinci ani de feldmareșalul von Blomberg[4], era desființat. În schimb, era creat un **„Oberkommando der Wehrmacht"**, un „Înalt Comandament al forțelor armate", care trebuia să constituie Statul major militar al Führerului și era condus de generalul Keitel; acesta avea rang de ministru și urma să se bucure de prerogativele ce-i aparținuseră mai înainte ministrului de Război. Feldmareșalului von Blomberg și generalului von Fritsch li se permitea să se pensioneze și erau onorați cu cîte o scrisoare de mulțumire din partea lui Hitler; cea adresată lui Blomberg, foarte călduroasă, a doua, rece[5]. Generalul von Brauchitsch a fost numit comandant șef al armatei de uscat în locul lui Fritsch; Goering a devenit feldmareșal. Șaisprezece generali, dintre cei mai importanți, au fost schimbați din funcții; alți patruzeci și patru, ca și o mulțime de ofițeri superiori, au fost și ei obiectul mișcărilor din armată.

De altfel, oștirea n-a fost singura afectată de aceste schimbări de anvergură. Diplomația și-a plătit și ea tributul. Baronul von Neurath[6] a încetat de a mai fi ministrul Afacerilor Externe; el a fost pus în fruntea unui „Consiliu secret al Cabinetului", care nu avea să aibă niciodată o existență reală. Joachim von Ribbentrop era succesorul său. O serie de diplomați: Hassel, ambasador la Roma, von Dircksen, ambasador la Tokio, von Papen, ambasador la Viena, au fost rechemați din posturi. În sfîrșit, Ministerul Economiei urma să fie contopit cu Serviciile pentru planul pe patru ani și reorganizat sub conducerea lui Funck[7].

Presa lui Goebbels nu a căutat să diminueze însemnătatea acestor măsuri. Dimpotrivă, a subliniat-o arătînd că 4 februarie va rămîne o dată memorabilă în analele celui de-al III-lea Reich. Dar a negat cu aceeași vigoare zvonul că am fi îndreptățiți să vedem aici consecința unei crize politice. Asistam, după părerea acestei prese, la o evoluție logică, la „o dezvoltare organică normală, care atestă vitalitatea Reichului", la „un proces natural, născut din dinamismul hitlerist". Măsurile trebuiau să dea mai multă forță Germaniei în între-

---

[1] Fritsch a avut un sfîrșit obscur, căzînd pe frontul de Est, la 22 septembrie 1939. Pînă în ziua de astăzi nu se știe cine l-a împușcat: un ostaș polonez, din față, sau un agent al Gestapo-ului, din spate?

[2] Alte surse nu confirmă desfășurarea manifestațiilor monarhiste la care face aluzie autorul. De altfel, Kaiserul servea mai mult ca pretext la evocări nostalgice iar sentimentele față de Hohenzollerni urmau un traseu destul de capricios, de la an la an.

[3] Conform Constituției de la Weimar, președintele Germaniei — respectiv Führerul cancelar cu începere din 1934 — era comandantul suprem al forțelor armate. Ca succesor al lui Hindenburg, Hitler deținea și această funcție.

[4] Prin definiție, rangul de feldmareșal se conferă doar pe **cîmpul** de luptă, în vreme de război. Abătîndu-se deseori de la această regulă, Hitler i-a răsplătit astfel și devotamentul lui Blomberg, la 20 aprilie 1936.

[5] Așa cum reiese din paginile următoare, Fritsch era pe atunci în plină anchetă, ceea ce explică răceala mesajului de demitere.

[6] Baronul Konstantin von Neurath devenise titularul Ministerului de Externe în iunie 1932, ca membru al guvernului Papen și venirea naziștilor la putere nu-i modificase situația.

[7] Era urmarea demisiei lui Hjalmar Schacht, ministrul Economiei Naționale. Președinte al Băncii Naționale în deceniul 1920-1930, trezorier al partidului nazist și mijlocitor de contacte cu vîrfurile monopolurilor bancare și industriale, Schacht a finanțat, începînd din 1934, frenetica cursă a înarmărilor, angajată de Hitler. Ambițios și megaloman, visase să devină urmașul lui Hindenburg la președinție. Dezamăgirile, ca și uzarea nervoasă provocată de intrigile rivalilor săi, l-au determinat să renunțe la fotoliul ministerial.

cerea dintre naţiuni, să aducă în arterele imperiului un aflux de sînge proaspăt, să ducă la întinerirea conducerii, să simplifice structurile statului.

Ziarele străine au dat, însă, o altă explicaţie evenimentelor: măsurile luate erau epilogul unui conflict violent care a opus, din nou, partidul nazist şi armata. Dar, în timp ce unii ziarişti declarau că a biruit nazismul, alţii dădeau asigurări că armata e cea care a învins. Ziarul **Le Temps,** considera că se putea afirma că a existat un complot monarhist, aţîţat de armată, în scopul readucerii pe tron a Kronprinzului. Ca urmare, acestuia i s-ar fi interzis de acum înainte intrarea în Germania.

O căsătorie cu consecinţe neprevăzute

Ziarul francez a fost greşit informat. Versiunea complotului monarhist era inexactă. Totuşi, e neîndoielnic că hotărîrile lui Hitler au fost provocate, sau precipitate, de un conflict ascuţit între partidul nazist şi armată. Declanşarea lui s-a datorat unei împrejurări de-a dreptul curioase. Nu era vorba de vreun complot al unor ofiţeri, de vreo ameninţare din afară sau dinăuntru, nici de vreun alt eveniment senzaţional. Dacă s-a procedat la o reformă atît de radicală a instituţiei militare, dacă atîtea personalităţi eminente şi care păreau atît de bine instalate în posturile lor au fost înlăturate, toate acestea se datorau faptului că dl feldmareşal von Blomberg a manifestat, în apropiere de Anul Nou, intenţia de a se recăsători!

Cu mutriţa lui boţită, cocoţată la capătul unui trunchi lung şi slab, Blomberg, un sexagenar vesel, cultivat, sprinten, era încă un tip vioi. Era văduv de multă vreme şi avea copii mari; aşa că nu e deloc de mirare că simţea nevoia unei consoarte. S-a hotărît să se căsătorească cu o femeie pe care o cunoştea bine şi care se bucura de toată încrederea lui: propria sa secretară-dactilografă[1]. Blomberg, ministru al Reichswehr-ului, era unul din oamenii faţă de care Hitler avea cele mai mari obligaţii. Fusese întotdeauna de o desăvîrşită lealitate faţă de el. Menţinuse armata disciplinată şi supusă. La 30 iunie 1934, îl împinsese şi îl ajutase pe Führer să-l lichideze pe Roehm. La moartea lui Hindenburg a fost unul din cei care au manevrat proclamarea lui Hitler ca şef al statului, prestîndu-i fără întîrziere jurămîntul în numele ofiţerilor şi soldaţilor. Drept răsplată, a primit bastonul de feldmareşal. Hitler îl considera prieten. Şefului nazist îi plăcea ca toţi colaboratorii săi să aibă un cămin şi să participe la viaţa mondenă a Capitalei. De aceea, cînd Blomberg i-a comunicat dorinţa de a se căsători, Führerul l-a felicitat cordial, i-a strîns mîinile şi l-a privit îndelung, cu acea privire despre care se spunea că era fascinantă şi irezistibilă.

Dar nu au trecut decît cîteva zile şi iată-l pe Blomberg, revenind spăsit şi rugînd pe Führer să-i accepte demisia. I-a explicat că a greşit atunci cînd a crezut că un ministru al Reichswehr-ului e liber să se recăsătorească după gustul său. Acordul lui Hitler — zicea Blomberg — era, desigur, preţios, dar nu suficient; mai era nevoie şi de cel al Reichswehr-ului. Iar acesta, prin glasul generalului von Fritsch, comandantul-şef şi al generalului Beck, şeful Statului major, i-a făcut cunoscut că, pentru armată, căsătoria sa era inadmisibilă, **untragbar** („de neconceput"), şi, în consecinţă, trebuie să aleagă între proiectul său de căsătorie şi postul de ministru[2].

În faţa unor asemenea motive, Blomberg s-a hotărît să demisioneze. N-a apucat, însă, să termine ce avea de spus şi Hitler a fost cuprins de unul din acele accese de furie cu care Blomberg era obişnuit şi care-i făcea să tremure pe toţi cei din jurul lui. Ne închipuim cu uşurinţă urletele Führerului: Cum, adică, domnii ăştia îndrăznesc să se împotrivească unei căsătorii pe care el a aprobat-o? ei, bine, nu va tolera acest act de indisciplină. O să le arate el! O să-i dreseze el! O să-i mături! O să-i zdrobească!

Pentru început, a refuzat să accepte demisia lui Blomberg declarînd că, împreună cu Goering, va fi martor la căsătorie. O să vadă el atunci ce mutră vor face aceşti domni! Într-adevăr, la 17 ianuarie[3], Blomberg s-a căsătorit avîndu-l pe Hitler la dreapta şi pe Goering la stînga lui.

Dar generalul von Fritsch nu s-a lăsat intimidat cu una cu două şi nu a renunţat la obiecţiile sale. Cerînd audienţă Führerului, i-a declarat că Blomberg, căsătorindu-se, nu mai putea rămîne ministru al Reichswehr-ului. Şi asta nu pentru că s-a însurat cu o fată din popor, ci deoarece a luat în căsătorie o femeie al cărei trecut nu putea fi considerat ca onorabil. Cum să le ceri tinerilor ofiţeri să aibă ţinuta şi demnitatea necesare, dacă ministrul de Război procedează în acest fel?

Hitler s-a înfuriat, copleşindu-l pe general cu injurii şi reproşuri. Fritsch, care şi el era un om violent, a ripostat. Şi-a vărsat şi el, la rîndu-i, tot năduful, toate nemulţumirile adunate împotriva regimului. A denunţat brutalitatea nazismului, gafele făcute, delapidările, corupţia. A continuat criticînd felul în care sînt conduse Afacerile Externe: imprudent, provocator, riscînd să tîrască Germania într-un război european, mai înainte ca ea să fie pregătită să-l înfrunte. Hitler a început să spumege de mînie, cu atît mai mult cu cît poliţia lui Himmler îi confirmase supoziţiile generalului în legătură cu căsătoria lui Blomberg[4].

---

[1] Erna Gruhn se angajase relativ de curînd ca secretară a generalului-ministru, care o cunoştea, aşadar, destul de superficial. De aceea, nu a remarcat comportările ei de o vulgaritate agresivă, incompatibilă cu mediul social modest, dar respectabil în aparenţă, căruia îi aparţinea.

[2] După alte izvoare, Blomberg l-a anunţat pe Hitler de proiectele sale matrimoniale abia la 22 decembrie fără a mai reveni ulterior pentru a-şi înainta demisia. În acest caz devine fictivă şi criza de furie a lui Hitler. De asemenea într-o serie de mărturii se afirmă că Fritsch nu ar fi exercitat nici o presiune asupra lui Blomberg.

[3] Majoritatea autorilor fixează data căsătoriei la 12 ianuarie.

[4] Autenticitatea acestei convorbiri furtunoase este extrem de îndoielnică. Pare neverosimil ca aristocraticul general Fritsch să fi pîrît cu atîta grosolană insistenţă pe aristocraticul feldmareşal von Blomberg la „plebeul" Hitler. Şi mai puţîn plauzibile—am văzut de ce—sînt vijelioasele replici ale lui Fritsch.

Furia Führerului s-a întors apoi împotriva lui Blomberg, care îl asociase într-un asemenea act, îl pusese să joace, alături de el, un rol ridicol. Nu l-a iertat, însă, nici pe Fritsch, care nu numai că dăduse dovadă de lipsă de respect faţă de el, dar manifesta şi o stare de spirit neliniştitoare, simptomatică pentru sentimentele unei părţi, cel puţin, a comandanţilor militari.

Himmler, recent avansat, i-a oferit Führerului un prilej de răzbunare, pretinzînd că generalul e homosexual. Sufocat de indignare, Fritsch a cerut constituirea unui tribunal al onoarei. Pînă la data judecăţii, el s-a autodemis din funcţiile de generalissim. Aşa se explicau decomandarea dineului la care fusesem invitat şi zvonul care circula prin Berlin despre arestarea lui.

Dar problemele erau mult mai complexe: trebuia înlocuit Blomberg şi epurat Înaltul comandament. În această chestiune s-a amestecat conducerea partidului nazist, care a întocmit un adevărat rechizitoriu împotriva comandanţilor militari care — după părerea ei — reprezentau principalul obstacol în calea răspîndirii nazismului în armată[1]. Se cerea ca, la conducerea armatei, lui Blomberg să-i succeadă un nazist cu mînă de fier. Himmler şi Goering erau principalii pretendenţi la acest post. În aceste condiţii, decizia finală trebuia s-o ia Hitler.

Un 30 iunie „uscat"

Militarii n-au fost singurii incriminaţi. Mai existau, în posturi-cheie ale guvernului şi în diplomaţie, prea mulţi oameni de altădată. Sentimentele intime ale acestora nu erau prea diferite de cele ale generalilor. Este drept, Führerul ajunsese la putere cu sprijinul şi cu complicitatea lui Hugenberg şi ale naţional-germanilor, adică ale unor boieri de ţară şi ale unor burghezi cu care nazismul nu se împăca. Şi, deşi eliminase un număr dintre ei, rămăseseră încă destui. Acum, nu mai era nici un motiv pentru menajarea lor; sosise timpul ca Neurath şi ambasadorii de teapa lui să fie înlăturaţi.

În cursul anului 1937, Hitler a fost relativ calm. Dar ar fi o mare naivitate să se creadă că se potolise, că se împăcase cu avantajele dobîndite şi că se mulţumea cu ele. Dimpotrivă, se gîndea să treacă la o nouă fază a programului său, care cuprindea anexarea Austriei şi a ţinutului Sudeţilor[2]. Pentru aceasta era necesar să deţină cele două instrumente pe care Hindenburg le păstrase sub propriul său control cînd îl chemase pe Hitler la Cancelaria Reichului: armata şi diplomaţia.

Astfel, în mintea Führerului apăruse ideea unei remanieri generale a acestor două sectoare. Ea ar fi apărut oricum, în alt moment, deoarece izvora din preocupările sale profunde, din calculele sale de viitor. Incidentul creat de Blomberg şi de Fritsch au grăbit doar punerea ei în practică, i-au dat pretextul s-o aplice. Hitler a hotărît ca Blomberg şi Fritsch să fie scoşi la pensie. Nici Himmler, nici Goering nu-i vor succeda feldmareşalului; Reichswehr-ul s-ar simţi şi mai umilit şi n-avea rost să-i sporească amărăciunea. Ministerul de Război a fost desfiinţat, sau, mai degrabă, a devenit Cabinetul militar al Führerului. În felul acesta el a ajuns şeful real al forţelor terestre, maritime şi aeriene; în această calitate, era asistat de un om sigur, cum era Keitel. Goering, cel mai gălăgios dintre acoliţii Führerului, a fost despăgubit acordîndu-i-se bastonul de feldmareşal. Generalii şi ofiţerii bănuiţi de o atitudine rezervată, sau care îşi etalaseră prea mult sentimentele monarhiste, au fost transferaţi sau deblocaţi. De data aceasta nu au mai avut loc execuţii sumare, ca în 1934. Era, spuneau unii, un 30 iunie „uscat". Armata a fost îmblînzită fără vărsare de sînge. Ea triumfase în 1934; în 1938, naziştii şi-au luat revanşa[3].

În ceea ce priveşte diplomaţia, Neurath, rămăşiţă a „Cabinetului baronilor", era prea bătrîn pentru a mai rămîne în funcţie; prea amabil cu ambasadorii străini, fricos; era considerat ca un tip **moale**! Ribbentrop, tînăr, în plină forţă, confident şi favorit al Führerului, prieten cu Himmler, îl va înlocui cît se poate de bine: deţinea un grad important în S.S.; în plus era un **dur!** Dacă era vorba de curăţirea Ministerului de Externe de indezirabili şi de introducerea în locul lor a unor tineri nazişti, se putea pune bază pe el. În realitate, Ribbentrop nu va fi altceva decît un Keitel în diplomaţie; cu alte cuvinte, va fi mai puţin un ministru al Afacerilor Externe şi mai mult un şef al Cabinetului diplomatic al stăpînului Reichului.

De origine modestă, se căpătuise de curînd prin moştenirea lăsată de o rubedenie din Olanda şi se îmbogăţise apoi prin căsătoria cu fata marelui fabricant de vin spumos Henckell. Băiat chipeş, ros de vanitate şi ambiţie, Ribbentrop, intrase prin 1930 în rîndurile naziştilor găsind astfel mijlocul de parvenire politică după ce îl căutase în zadar în cercurile liberale. Se ataşase de Adolf Hitler, pe care-l invitase deseori în frumoasa lui vilă de la Dahlem, creîndu-i posibilitatea unor întrevederi cu oameni marcanţi, germani şi străini. Devenise astfel, în materie de politică externă, omul de încredere al Führerului. L-a încurajat pe acesta cu o admiraţie tîmpă, cu o devoţiune plină de extaz. În prezenţa lui arăta ca un iluminat, făcîndu-i, fără să clipească, cele mai linguşitoare complimente. Ribbentrop era tipul desăvîrşit al lingăului. Pentru a-şi păstra favoarea cancelarului, el îi asculta cu religiozitate lungile lui monoloage şi re-

---

[1] Se pare că şi aici, informaţia autorului este defectuoasă. În împrejurarea respectivă, conducerea nazistă nu a acţionat ca un organism colectiv şi nu a întocmit nici un fel de rechizitoriu. Singurul arbitru al situaţiei a fost Hitler.

[2] În versiunea originală planul prevedea cotropirea întregii Cehoslovacii.

[3] Ostilă formaţiilor paramilitare S.A., ofiţerimea germană a salutat cu satisfacţie lichidarea lui Roehm şi a celorlalte căpetenii ale „cămăşilor brune", dînd pe alocuri şi o mînă de ajutor în organizarea băii de sînge. Armata a triumfat, desigur, dar nu asupra partidului nazist, ci a unei fracţiuni, condamnată deja la moarte de Hitler. În 1938, naziştii şi-au luat o revanşă de asemenea parţială, eliminînd un mic procent din totalul ofiţerilor superiori.

ținea ideile, dar, mai ales, intențiile, ușor voalate, ale acestuia. Apoi, cînd Hitler uita că i-a vorbit despre ele, acest lingușitor le prezenta ca fiind ale sale și le dezvolta cu căldură. Izbit de această coincidență, Führerul îi atribuia colaboratorului său meritul unei gîndiri pătrunzătoare, nemaipomenit de asemănătoare cu propriul său raționament. Neurath dădea, uneori, ce-i drept cu timiditate, dar dădea, totuși, sfaturi de moderație: lansa unele avertismente, chema la prudență. La Ribbentrop, nici vorbă de așa ceva. Nu numai că nu-l contrazicea niciodată pe stăpînul său și nu formula nici o obiecție, dar era în mod sistematic întru totul de părerea lui: era mai hitlerist decît Hitler. În felul acesta, îl elibera pe Führer de temerile lui, îi spulbera șovăielile, îi ațîța pornirile, îl împingea în direcția în care îl vedea înclinînd în modul cel mai primejdios.

„Mai tare decît Bismarck!“

Hitler era sensibil la prestanța lui Ribbentrop, la farmecul chipului său distins, la manierele de om de lume, la tupeul lui; era impresionat de ușurința cu care vorbea engleza și franceza, de relațiile pe care se lăuda că le are în înalta societate londoneză și pariziană, avea pentru el o considerație aproape respectuoasă.

Noul ministru al Afacerilor Externe al Reichului nu era, totuși, nici pregătit, nici apt pentru slujba sa. Avea o cultură și o inteligență mediocră. Ignoranța sa în materie de diplomație era uluitoare. Nu citise nici măcar textul Tratatului de la Versailles și n-avea habar de obligațiile contractate de Germania începînd din 1919. N-ar fi fost capabil să spună ce conține Pactul de la Locarno[1] sau pactul Briand-Kellogg[2]. Misiunea sa ca ambasador la Londra înregistrase un eșec răsunător; faptul provocase un sentiment de ranchiună ce-i va falsifica toate aprecierile legate de resursele materiale și morale ale Marii Britanii. Funcționarii ministerului său, pe care voia să-i conducă cu metode cazone, cum comandă un subofițer plutonului său, îl urau. Îi va pedepsi tratîndu-i urît, înconjurîndu-se de naziști pretențioși, dar lipsiți de valoare. În contactele pe care le avea cu șefii misiunilor diplomatice era arogant, brutal, rigid; își închipuia că acesta e limbajul potrivit pentru a le inspira străinilor o înaltă idee despre noua Germanie. Foarte repede, ridica tonul, evoca puterea militară a Reichului, devenind amenințător. De altfel era greu să porți cu el o adevărată conversație. Copiind exemplul Führerului, monologa; nu sezisa, nu reținea argumentația interlocutorului său; nu se asculta decît pe sine și repeta cu încăpățînare lecția pe care o învățase. Acesta era cel despre care Hitler afirma cu un aer pătruns: „E mai tare decît Bismarck!“.

O greșeală de apreciere atît de grosolană și stupefiantă dovedește cît de mult se înșela stăpînul Reichului în privința oamenilor și a lucrurilor chiar în momentul în care urma să se lanseze în cele mai îndrăznețe acțiuni. În realitate, acest Ribbentrop, pe care îl ridica în slăvi, avea să exercite în mod constant asupra lui o influență nefastă.

Ce avea să facă Hitler cu prerogativele concentrate în mîinile sale? Dacă ar mai fi existat vreo îndoială în această privință, fuziunea Ministerului Economiei cu Serviciile pentru planul de patru ani, nu putea decît să le risipească, deoarece menirea acestora din urmă era să asigure pregătirea materială a războiului. Fuziunea celor două organisme consacra și mai clar țelul lor comun: unificarea eforturilor în vederea pregătirii unei noi conflagrații. „Pauza“ din 1937 se terminase[3]. O nouă perioadă de acțiuni îndrăznețe era pe cale să înceapă. **Lokal Anzeiger** o recunoștea într-o formulă lapidară: „Toate forțele Reichului — scria acest ziar — sînt, de acum înainte, încordate ca un arc, din care va porni, cînd va veni momentul, săgeata care trebuie să atingă ținta“.

Vreți să știți cumva ce s-a întîmplat, după aceea, cu von Fritsch? Tribunalul onoarei l-a disculpat de infama acuzație formulată împotriva lui. Fiind demascat, martorul acuzării a recunoscut că primise bani pentru a-l calomnia și, ca o consecință a acestei recunoașteri, a fost, imediat, împușcat. Generalului i s-a oferit o nouă activitate de comandă. El, însă, n-a vrut să accepte înainte de a fi pedepsit cel răspunzător de întreaga mașinație, adică Himmler. Fritsch n-a reușit să obțină acest lucru niciodată. Pentru a se demonstra, în mod public, că a fost reabilitat, a fost numit colonel onorific al unui regiment de artilerie. Și lucrurile au rămas aici. Camarazii lui nu s-au solidarizat cu el, așa cum nu se solidarizaseră nici cu Schleicher.

Cînd a izbucnit războiul împotriva Poloniei, în 1939, planul de campanie care a fost aplicat îi aparținea lui von Fritsch. El a urmărit campania redus la rolul de spectator. Într-o zi s-a aflat că a fost ucis în fața Varșoviei. Mulți s-au gîndit că a fost ucis de Gestapo, ceea ce era cît se poate de verosimil. Eu, însă, dețin, dintr-o sursă demnă de încredere, o altă versiune. Aghiotantul lui ar fi înaintat fără acoperire pe teren și ar fi fost atins de un glonte. Fritsch ar fi ieșit din tranșee pentru a-l ajuta și ar fi fost doborît la rîndul lui.

Hitler a pus să i se facă o înmormîntare frumoasă. Führerul a arătat întotdeauna o grijă deosebită pentru funerariile victimelor sale.

În românește de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

---

[1] În 1925, Anglia, Franța, Germania, Italia, Belgia, Cehoslovacia și Polonia au semnat la Locarno un pact alcătuit dintr-o serie de garanții reciproce și arbitraje. Principalul tratat garanta frontiera de vest a Germaniei, așa cum fusese stabilită în 1918 la Versailles.

[2] Numit și Pactul de la Paris, acordul semnat de reprezentanții a 15 state la 27 august 1928, prevedea interzicerea războiului ca mijloc de realizare a politicii naționale și preconiza reglementarea diferendelor dintre state pe cale pașnică. Inițiat de Aristide Briand, ministrul de Externe francez, și F.B. Kellogg, secretarul Departamentului de Stat al S.U.A., pactul a fost completat în 1929 prin Protocolul de la Moscova la care a devenit parte și România, alături de U.R.S.S., Polonia, Lituania, Finlanda, Estonia, Letonia.

[3] Între remilitarizarea Rhenaniei în 1926 și anexarea Austriei în 1938, anul 1937 nu a înregistrat nici o agresiune nazistă pe plan internațional, creînd multor politicieni occidentali iluzia că „Hitler se cuminți se“.

ŞEHEREZADA ŞI ISTORIA

MICHEL GALL

Vreme de un deceniu, publicistul francez Michel Gall a făcut numeroase călătorii de studii în ţările Orientului Mijlociu, unde a aprofundat istoria veche a popoarelor din această zonă. Contactul cu cultura milenară a acestor străvechi vetre de civilizaţie, tezaur al multor mituri celebre, prcum şi studierea unei ample bibliografii dedicate lor, i-au permis să publice lucrarea Secretele celor 1001 de nopţi. **Cartea a apărut recent în cunoscuta editură pariziană Robert Laffont, în colecţia „Secretele universului", din care cititorul român a putut cunoaşte, în traducere, lucrările** Amintiri despre viitor[1], **de Erich von Danicke, şi** Fantastica insulă a Paştelui **de Francis Mazière[2].**

Michel Gall şi-a întocmit noua carte sub forma unui „dosar" în care prezintă o serie de mituri: „Călătoriile lui Sindbad marinarul", „Ali Baba şi cei patruzeci de hoţi", „Şeherezada" etc., încercînd să dezvăluie realităţile istorice — evenimente, personaje, oraşe şi ţări ascunse de vălurile legendelor. Pornind de la premisa că poveştile orientale sînt un tezaur de informaţii asupra unor civilizaţii dispărute, care s-au întins pe o arie geografică imensă, cu o lungime de 13 000 km şi o lăţime de 4 000 km, din Spania pînă în Borneo şi China, şi pe o perioadă istorică de milenii, de la preistorie pînă în sec. XV al erei noastre, Michel Gall dezbate cu talent şi pertinenţă documentele, cum le intitulează el, acestei „arhive", încă insuficient confruntate cu faptele istorice.

Redactată definitiv în limba arabă între sec. XIII-XV, culegerea O mie şi una de nopţi **conţine 400 povestiri provenind din India, Persia, Egipt, Arabia, Grecia; unele — cu un cadru geografic şi temporal bine delimitat: Bagdad sau Cairo, în sec. VIII; altele — peste care veacurile au aşternut pecetea uitării. Largă secţiune încă puţin cunoscută în „literatura preistorică", din care întîmplări şi idei se regăsesc şi în alte literaturi — indiană, persană, greacă, celtă —** O mie şi una de nopţi **este purtătoarea mesajului lăsat omenirii de civilizaţii de mult apuse, un auxiliar în cunoaşterea unor vremuri care au lăsat posterităţii puţine mărturii scrise. Credincios ţelului pe care şi l-a propus, autorul încearcă să demitizeze legendele referitoare la Atlantida ori la fiinţele extraterestre, să explice substratul istoric al unor personaje ca Sindbad marinarul sau Ali Baba. „Nici una din aceste poveşti — afirmă Michel Gall — nu s-a născut din neant. Toate descriu, printr-o modalitate proprie lor, realităţile deseori profunde şi complexe. Povestirile cele mai înaripate nu sînt niciodată fantezii gratuite".**

Din cartea lui Gall am ales pentru cititorii noştri fragmente din ultimul capitol, intitulat „Şeherezada şi istoria", care ni s-a părut cel mai realizat în intenţia autorului de demitizare

[1] Apărută în Editura Politică.
[2] Apărută în Editura Sport-Turism.

a mitului, de raportare şi explicare a lui prin realitatea istorică. Şeherezada, califul Harun al-Raşid, soţia sa Sett Zobeida, sfetnicul său Giafar au existat aievea, ca şi Bagdadul opulenţei medievale descris în culegerea de legende.

Cine a fost cu adevărat Şeherezada? se întreabă autorul. Numele are rezonanţă persană: un derivat de la Shiraz-ad, („de rasă nobilă"). Or, aşa se mai numea prinţesa Şirin, soţia lui Chosroes II, un rege din dinastia sasanizilor, care a domnit în Persia între anii 590-628. Acestor doi eroi reali, povestitorii persani le-au atribuit legenda unei mari iubiri. De altfel, peste cîteva secole, în anul 1180, marele poet persan Nizami a brodat pe aceeaşi temă o operă magistrală, Romanul lui Şirin şi Chosroes, **acest cuplu de îndrăgostiţi fiind, alături de Solomon şi regina din Saba, de Tristan şi Isolda, de Roland şi Aude, unul dintre cele mai cunoscute din istoria literaturii.**

Dar să revenim la legenda atribuită lui Chosroes II. După moartea lui şi a iubitei sale Şeherezada sau Şirin, povestitorii populari au amplificat povestirea şi i-au adăugat şi alte legende mai vechi provenind din timpul înfloririi curţii înaintaşilor lui Chosroes II. Această culegere, intitulată Hefzar Efsane **(„O mie de povestiri"), a stat la baza celor** O mie şi una de nopţi.

Povestea — cadru a culegerii preluate şi redactate de arabi, pe canavaua căreia sînt brodate cele 400 povestiri din O mie şi una de nopţi, **este următoarea: regele persan Şariar, indignat de infidelitatea soţiei sale, hotărăşte să trimită la moarte, a doua zi după noaptea nunţii, pe oricare dintre tinerele pe care le va lua ulterior în căsătorie. Şeherezada, fiica vizirului său, îl înduplecă pe rege s-o ia de soţie. La miezul nopţii, ea începe să-i spună lui Şariar o poveste; la ivirea zorilor, cînd Şeherezada trebuia să moară, nu terminase povestea, ajunsă la punctul ei culminant. Fermecat de frumuseţea basmului şi de darul de povestitoare al Şeherezadei, Şariar îi îngăduie acesteia s-o continue în noaptea următoare. Aşa se scurg o mie şi una de nopţi, după care regele renunţă să o mai condamne la moarte.**

În încercarea de a desluşi faptele istorice cuprinse în O mie şi una de nopţi, **Michel Gall compară evenimentele şi personajele principale din această culegere cu cele din lucrarea lui Nizami** Romanul lui Şirin şi Chosroes **şi cu informaţiile istorice certe care există despre această perioadă. Să-l urmărim în fragmentele de mai jos pe autorul francez în această interesantă investigaţie.**

Sergiu STANCIU

Sett Zobeida organizează prima paradă a modei

Harun al-Raşid din **O mie şi una de nopţi** este Chosroes văzut într-o oglindă deformantă. Ca şi monarhul sasanid, Harun iubeşte băutura, femeile şi poeţii; la fel ca el, se plimbă necunoscut pe străzile Capitalei spre a vedea cum trăieşte poporul său. Califul arab are ca prieten şi confident pe Giafar[1] pe care, însă, pînă la urmă îl ucide; suveranul sasanid procedase şi el la fel cu ministrul său cel mai apropiat Balchtakân, acuzat de manicheism, pe care l-a înecat în Tigru. Harun şi Chosroes sînt două personaje care au multiple asemănări. Dar, orice ar face, Harun este întotdeauna mai puţin fastuos decît modelul său.

Harun trebuie să se mulţumească să viseze doar la faimoasa sală a tronului lui Chosroes „în formă de cupolă pe care erau reprezentate toate constelaţiile cereşti, ca într-un observator astronomic" . El n-a putut niciodată să-şi construiască un palat atît de măreţ ca al lui Chosroes. Califul îi era „inferior" regelui sasanid din mai multe puncte de vedere; acesta din urmă avea „trei mii soţii şi douăsprezece mii sclave" Grajdurile lui cuprindeau şase mii cai, printre care Sebdiz şi Barid, la fel de celebri ca şi Bucefal.

Şi, totuşi, talentul povestitorilor arabi a reuşit ca, în Europa cel puţin, legenda lui Harun al-Raşid să o depăşească cu mult pe cea a lui Chosroes.

În **O mie şi una de nopţi,** soţia lui Harun, Sett Zobeida, a fost eclipsată de frumoasa şi fascinanta Şeherezada. Şi, totuşi, acest personaj nu era lipsit de măreţie; era verişoara lui Harun şi se pare că a avut o mare influenţă asupra lui, califul fiind îndrăgostit de ea.

Îi construise, la Bagdad, în apropiere de palatul său, o splendidă locuinţă, palatul Karar, „Eleşteul", care ne aminteşte de palatul în care Şirin se închisese aşteptînd cererea în căsătorie a lui Chosroes. Sett Zobeida a trăit acolo înconjurată de sclave, de ţesături rare, de vase de aur. Avea o gardă de eunuci care, atunci cînd se plimba prin oraş, mergeau călare alături de litiera ei de abanos şi santal, încrustată cu aur şi pietre preţioase şi căptuşită cu zibelină.

Ea a introdus la curte moda servitoarelor îmbrăcate în paji, a pantofilor împodobiţi cu perle şi pietre preţioase (înaintea ei, chiar şi reginele umblau în picioarele goale). Sett

---

[1] Giafar a fost fiul mezin al lui Yahia, marele vizir al lui Harun şi prietenul cel mai apropiat al califului. Giafar făcea parte din familia barmecizilor, cea mai bogată şi mai influentă din califatul arab. După ce a împlinit 40 ani, Harun al-Raşid a dizgraţiat întreaga familie a barmecizilor şi l-a ucis pe Giafar. Istoricii moderni consideră că Harun a procedat astfel pentru a pune capăt influenţei şi puterii excesive a familiei barmecizilor.

Zobeida a cheltuit, se pare, trei milioane de dinari cu ocazia unui pelerinaj la Mecca. E adevărat că o parte din această sumă uriaşă a folosit-o pentru a înzestra oraşul sfînt cu un apeduct care aducea apa de la un rîu aflat la 40 km. Plină de grijă faţă de bunăstarea supuşilor, a pus să se sape cisterne şi puţuri, a dat ordin să se înmulţească numărul caravanseraiurilor pe Drumul Mătăsii. S-a ocupat şi de dezvoltarea artizanatului; oraşul Kachan, întemeiat de ea, a devenit, curînd, vestit prin covoare ţesute cu fir de aur.

Dacă vreo treizeci de povestiri din **O mie şi una de nopţi** o au ca personaj principal pe Sett Zobeida, Şeherezada este mult mai puţin prezentă. Numărul de rînduri care îi sînt consacrate este foarte redus: vreo şaizeci la începutul culegerii, cam tot atîtea la sfîrşit şi două sau trei, mereu aceleaşi, între povestiri. Autorii arabi ne spun despre ea doar că se numea Şahrazada (ceea ce însemna şi „Fiică a Cetăţii"), în timp ce pe sora ei o chema Doniazada („Fiica Lumii")

„Şahrazada este plină de frumuseţe, de farmec, de strălucire, de perfecţiune", sînt cuvinte care spun mult mai puţin decît imaginea lui Nizami: „Buzele lui Şirin sînt atît de dulci încît zahărul pare amar!" „Ea a citit toate cărţile, analele, legendele vechilor regi şi istoria popoarelor dispărute. Posedă mii de cărţi de istorie despre popoarele din epocile trecute, despre regii antichităţii, despre poeţi. Are darul vorbirii fiind o încîntare s-o asculţi".

Ea îl convinge pe tatăl ei să o căsătorească cu tiranul Şariar. Încă din primul moment Şeherezada obţine de la soţul ei permisiunea de a nu se despărţi, nici chiar în dormitor, de sora ei mai mică, Doniazada. Aici, Şeherezada începe să-şi depene povestirile care, pînă la urmă, îi salvează viaţa. În cea de-a o mie şi una noapte îi arată soţului pe cei trei copii avuţi cu el în acest timp (trei băieţi, dintre care doi gemeni) şi obţine iertarea definitivă. În plus, îl determină pe fratele lui Şariar, Sazaman, regele Samarkandului, el însuşi un misogin pocăit, s-o ia în căsătorie pe Doniazada. Pentru a pune în evidenţă farmecele acesteia, Şeherezada organizează prima paradă a modei cunoscută în literatură. Doniazada îmbracă, rînd pe rînd, cinci rochii de culori diferite: albastru ultramarin, culoarea caisei, vişiniu, galben ca lămîia şi verde aprins. „Culori care te fac să-ţi piezi minţile!" cum spune culegerea.

Oraşul cu o mie de palate

Cel de-al treilea protagonist al celor **O mie şi una de nopţi,** Harun al-Raşid, este descris pe larg, deşi nici un portret de epocă, nici o ruină a palatului său nu au ajuns pînă la noi. Se poate spune că singurul monument care a rămas de pe urma lui sînt splendidele povestiri din această culegere.

Din fostul său oraş de reşedinţă nu mai există nimic. Astăzi, doar un mare bulevard modern, din Bagdad, la fel de înghesuit ca şi Champs-Elysées, perpetuează numele califului Harun al-Raşid.

În secolele VIII şi IX, în epoca în care măcar o parte din povestirile din **O mie şi una de nopţi** trebuie să se fi petrecut, Bagdadul era, totuşi, perla lumii, o cetate cu trei rînduri de ziduri, cu o mie de palate şi o mie de moschei. Dar, în sec. XI, timp de cincizeci şi şase de ani, curtea regală, ca şi majoritatea locuitorilor l-au părăsit în favoarea Samarrei, oraşul ruinîndu-se în mare parte. Mai tîrziu, după ce a cunoscut o nouă înflorire, a fost incendiat de hoardele mongole conduse de Hulagu (1258). Se spune că năvălitorii au trecut Tigrul pe un pod pe care au fost aşternute papirusurile din bibliotecile prădate; mantia lui Mahomed, pe care Harun al-Raşid o purtase pe umeri, aluneca prefăcută în cenuşă pe apă... La 1400 au apărut alţi năvălitori, călăreţii lui Timur-Lenk (Tamerlan), care, timp de aproape trei zile, au pustiit Bagdadul. În sfîrşit, la

Un dar al califului Harun al-Raşid făcut lui Carol cel Mare — o piesă de şah din fildeş, aflată azi la Biblioteca Naţională din Paris

1638, osmanlîii sultanului Murat l-au jefuit încă o dată.

Invadatorii care au făcut să dispară toate vestigiile materiale ale domniei lui Harun al-Raşid au fost ajutaţi de obiceiul multor suverani arabi de a distruge palatele predecesorilor pentru a le înlocui cu cele construite de ei cu mai mult fast. În vremea lui Harun al-Raşid, Bagdadul întrecea Damascul, oraşul califilor omeyazi. Califul Al-Mansur, bunicul lui Harun al-Raşid, părăsise Damascul în 762, pentru a întemeia Bagdadul, capitala noii dinastii a abbasizilor.

Istoricul Lestrange scrie în lucrarea **Bagdadul în timpul perioadei abbaside,** apărută în 1900, că zidurile cetăţii erau construite din

cărămizi de dimensiuni extraordinare avînd 18 degete[1] grosime şi cîntărind 200 livre[2] fiecare. Porţile oraşului şi ale palatului nu proveneau de la Ctesifon, ci de la Zandaward, un oraş construit de Solomon în Mesopotamia; ele erau din aramă şi legenda spunea că fuseseră cizelate de spiriduşi.

Oraşul avea formă rotundă şi era înconjurat de trei rînduri de ziduri. În centru, în jurul unei esplanade uriaşe, se înălţau reşedinţa califului — Palatul de aur — moscheea principală, precum şi o serie de clădiri publice: trezoreria, armurăria, percepţia etc.

Ambasadorii lui Carol cel Mare la Bagdad

Harun al-Raşid primea anual drept impozite vreo 7 500 chintale de aur în monede, iar în plus, în natură: mii de livre de mirobolani din Khorassan (fructe uscate din India, foarte folosite altădată pentru prepararea medicamentelor, de la care ne-a rămas cuvîntul „mirobolant"), 30 000 livre de zahăr din Khuzistan, dulceţuri din Granada, miere albă, apă de trandafiri, curmale, chimen, şoimi...

Dispunînd de asemenea bogăţii, Harun al-Raşid şi-a împodobit palatul—al cărui dom era luminat spre a fi văzut de departe de conducătorii de caravane — cu 22 000 covoare şi 38 000 tapiţerii, din care 12 500 erau brodate cu fir de aur şi argint. Acest palat minunat era simbolul Bagdadului[3], capitală a comerţului mondial, oraş care atrăgea negustorii din lumea întreagă. „Încep cu Irakul, scrie Ya'kubi, un geograf arab, pentru că e centrul acestei lumi. Menţionez în primul rînd Bagdadul, pentru că e inima Irakului, oraşul cel mai mare, fără egal nici în partea de răsărit, nici de apus a pămîntului. Toate popoarele lumii deţin cîte un cartier, cîte un centru de negoţ. Acolo îţi procuri atît de uşor mărfuri încît s-ar crede că toate bunurile pămîntului sînt îndrumate în acest oraş, şi reunite toate bogăţiile lumii..." Aşa era oraşul, demn de povestirile care-l descriu, reşedinţa lui Harun al-Raşid la sfîrşitul sec. VIII. Fusese supranumit Medinet es Salam, „Oraşul Păcii".

Miniaturile care îl reprezintă pe atotputernicul stăpîn al Bagdadului datează în general din sec. XV. E un Harun al-Raşid cu o faţă rotundă, încadrată de o barbă neagră şi pătrată, cu trăsături regulate. Chipul lui seamănă puţin cu al lui Carol cel Mare, pe care Eginharo ni-l descrie ca avînd capul rotund, gîtul gros şi prea scurt. Ambii suverani trăiau în aceeaşi epocă şi aveau gusturi comune în privinţa femeilor şi a sporturilor. Carol cel Mare avea pasiune pentru nataţie, Harun pentru polo. El a introdus la Bagdad acest sport de origine indo-persană şi a încercat să-l facă popular. Dar şi deosebirile erau mari între califul rafinat care mînca dulceaţă de trandafiri şi se îmbrăca în mătăsuri şi împăratul sobru, care purta pantaloni de in şi haine din piele de sobol.

Trimişii lui Harun la Carol cel Mare sînt celebri. Ei i-ar fi înmînat împăratului răsaduri de legume şi fructe, o clepsidră şi un joc de şah a cărui tură, în formă de elefant, mult timp păstrată la Saint-Denis, se află azi la Biblioteca Naţională din Paris. Natura acestor ambasade este, însă, astăzi foarte controversată, căci s-a observat că nici unul dintre istoricii arabi nu le menţionează. Se presupune că „ambasadorii" erau doar negustori arabi veniţi să vîndă covoare la curtea de la Aix-la-Chapelle. În schimb, atît istoricii arabi cît şi cei creştini menţionează cele două ambasade pe care Carol cel Mare le-a trimis la Harun cu misiunea de a mijloci în legătură cu situaţia comunităţilor creştine din Asia.

Istoricii moderni apreciază mai obiectiv domnia lui Harun arătînd că „opera organizatorică realizată de predecesorii săi Al Mansur şi Madhi, ca şi o conjunctură economică favorabilă, au servit gloria acestui suveran, politician de anvergură modestă. De asemenea, succesorii săi Al Mamum şi Al Motassim ar trebui pe drept cuvînt să împartă cu el această glorie".

„Harun ar merita mai ales să fie cunoscut, apreciază aceiaşi istorici, ca suveranul care a fost groparul califatului divin şi al centralizării puterii". El a comis greşeala uriaşă de a lăsa un testament în care cerea ca fiii săi să-i urmeze la tron unul după celălalt. Certurile dintre ei au dus la dezmembrarea statului care s-a împărţit curînd în trei califate.

Iată-ne deci foarte departe de ceea ce scria, la începutul sec. X, cu vreo sută şi ceva de ani după domnia lui-Harun, istoricul Ma'sudi în lucrarea **Cîmpiile de aur:** „Harun s-a achitat cu o fidelitate scrupuloasă de datoriile sale, de a face pelerinaj şi război sfînt... El a revărsat strălucirea dărniciei şi comorile dreptăţii sale asupra tuturor supuşilor săi... Poporul se inspira din comportarea sa şi îi urma exemplul. În timpul domniei sale, ereziile au fost combătute, adevărata religie a fost restabilită şi Islamul, strălucind din nou, a eclipsat celelalte credinţe".

E adevărat, Harun al-Raşid (care trebuie tradus Aron cel Ortodox şi nu Aron cel Drept), a făcut multe pentru religia sa, atît atacîndu-i pe bizantini, cît şi reprimînd schismele. Dar Ma'sudi ne face să zîmbim cînd îi găseşte un titlu de glorie în activităţi de genul acesta: „Harun a fost primul calif care a adus în public jocul de popice, tirul cu arcul, alergările de cai şi tenisul. A fost primul dintre califii abbasizi care a jucat şah, i-a răsplătit pe campioni şi le-a dat chiar pensii. Splendoarea bogăţiilor şi prosperitatea domniei sale erau

---

[1] Deget — măsură de lungime, folosită în trecut, egală cu 2,54 cm.

[2] Unitate de măsură folosită în ţările anglo-saxone, egală cu 453, 592 g.

[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1972.

atît de mari încît epoca aceasta a fost denumită «Ziua nunții»".

Adevărul este că Harun a înțeles importanța fastului și a luxului la curtea regală, inspirîndu-se din modul de guvernare a regilor persani. Lumea se prosterna în fața lui după obiceiul din vremea regilor sasanizi. Harun purta boneta persană și a lansat din nou moda hainelor brodate cu inscripții. Nobilii își disputau aceste haine de onoare, pe care Harun le distribuia ca pe niște distincții, cei care le primeau trebuind să le poarte la ceremonii. Veșmintele dăruite de Harun se numeau „qal'a" (de unde cuvîntul „gală") și aveau culoarea neagră, ca haina califului. Negrul era emblema abbasizilor și abia sub domnia celui de-al doilea fiu al lui Harun această culoare a fost abolită și verdele a devenit culoarea oficială a Islamului.

Harun avea fără îndoială geniul regiei. Ne-o dovedește prima sa acțiune în calitate de calif. Sîntem în anul 786. Fratele lui mai mare, Hadi, fusese omorît, din ordinul mamei lor Kaizuran[1], de curtezanele lui care, în timp ce dormea, i-au îngrămădit pe față perne, după care s-au așezat deasupra, sufocîndu-l. Tînărul Harun — care avea douăzeci de ani — a intrat triumfal în Bagdad pentru a sui pe tronul deținut pînă atunci de fratele lui.

Cu acesta, Harun nu fusese niciodată în relații prea bune. Într-o zi, copii fiind, Hadi i-a cerut un inel dăruit de tatăl lor, la insistențele lui Kaizuran. Era un inel persan, pe care regii sasanizi și-l transmiseseră între ei de la Chosroes încoace. Enervat, Harun și-a scos inelul din deget și l-a aruncat în Tigru. Acum, fiind rege iată-l trecînd peste Tigru pe un pod de vase. Se oprește la mijloc și pune o sută de oameni să sară în fluviul gălbui. Brusc, unul dintre ei reapare ridicînd brațul. Ceva îi strălucește în mînă: inelul lui Chosroes. Mulțimea strigă: minune! Da, califul este divin! Într-adevăr, Harun al-Rașid cunoaște bine arta de a arunca praf în ochii oamenilor.

Reversul „zilelor de nuntă"

În afară de regizarea unor asemenea „minuni", califul își organizase și o poliție bine plătită menită să-i asigure securitatea. Și nu fără motive. Un zilier din Bagdad, de pildă, unul dintre supușii săi fideli care se trîntea în praf cînd îl vedea, cîștiga un driham pe zi, adică atît cît să cumpere, pentru a hrăni o familie numeroasă, două kilograme de pîine. La Bagdad, în afara centrului orașului, agitația socială lua proporții; se dezvoltau mișcările **jayyarum** (a vagabonzilor) și **fityan** (a tinerilor contestatari), conduse de șefi denumiți „rais".

Acesta este reversul „Zilelor de nuntă" a acestui „secol al lui Harun al-Rașid" la fel de prestigios ca acela al lui Pericle sau al lui Ludovic XIV. Povestirile din **O mie și una de nopți** nu ezită să dezvăluie această stare de lucruri. Șeherezada expune în repetate rînduri mizeria și sărăcia poporului, nedreptățile la care este supus.

Acest lucru apare și mai clar într-o lucrare arabă din sec. IX, **Cartea coroanei** (Kitab at-Taj) atribuită lui Jahiz, care tratează despre protocolul de la curte, începînd cu regii sasanizi pînă la descendenții lui Harun al-Rașid. În această carte califul apare mult mai puțin apropiat de supuși decît în **O mie și una de nopți.** „Dacă ar fi putut să-și rezerve în exclusivitate apa și aerul, scrie Jahiz, nu le-ar fi împărțit cu nimeni". Protocolul curții cerea ca Harun să nu se servească de același parfum, nici de aceeași cățuie pe care le foloseau curtezanele și cei din jurul său. Nimeni nu trebuia să poarte o bijuterie sau o îmbrăcăminte care să semene cu ceea ce purta el; în fiecare zi curtenii se temeau să nu comită o gafă. Uneori erau avertizați: „Atenție, mîine califul își va împodobi turbanul cu o panglică galbenă, nu vă puneți una la fel".

Șeherezada nu povestește nimic despre bătrînețea lui Harun: e prea tristă. Acrit, uzat prea de timpuriu, Harun, din ce în ce mai intransigent, a urmărit fără milă toate formele de erezie. El a împins zelul pînă la un adevărat regim de inchiziție față de supușii săi creștini și evrei (el care altădată avea atîta plăcere să meargă să ciocnească cu nestorienii[2]).

A trăit singur, ca un lup friguros, la Raqqa, reședința sa de vară din Siria, în frumosul palat de la Qausr-es Salam, din care nu au rămas azi decît niște ruine fără formă. L-a părăsit doar pentru a se război cu Nicephor și pentru a asedia Heracleea în fruntea a 35 000 oameni.

A murit la 47 ani, la 24 martie 809, la Tus[3] pe drumul spre Khorassan[4], unde se ducea să înăbușe o răscoală, poate otrăvit de fiii săi. Din Tus n-au mai rămas azi decît ruinele unei citadele și urme de întărituri. Mai există și un mauzoleu despre care tradiția locală spune că este mormîntul califului. Mai probabil, însă, acest monument a fost ridicat în cinstea filozofului Al Ghazali, mort în anul 111.

Dacă turiștii de astăzi iau uneori un taxi de la Meched[5], ca să meargă la Tus, nu o fac pentru a vedea ultima locuință pe pămînt a eroului celor **O mie și una de nopți,** ci pentru a vizita mormîntul autorului cărții **Șahname** sau **Cartea regilor,** poetul persan Ferdusi[6], din sec. X. E mormîntul unui mare poet, mort într-o mizerie îngrozitoare, care a traversat mai bine secolele decît mormîntul lui Harun, regele cel mai adulat al literaturii mondiale.

Traducere de
Any FLOREA

---

[1] Harun a fost fiul unei sclave iemenite, „Kaizuran cea ambițioasă", care după ce a avut de la calif doi fii naturali, l-a determinat s-o elibereze și s-o ia în căsătorie.

[2] Nestorianism — doctrină creștină care susținea dubla natură a lui Hristos: umană și divină, condamnată de Sinodul din Efes (431).

[3] Oraș în Iran.

[4] Regiune în nord-estul Iranului.

[5] Oraș în Iran.

[6] Vezi **Magazin istoric,** nr. 10/1973.

NELSON

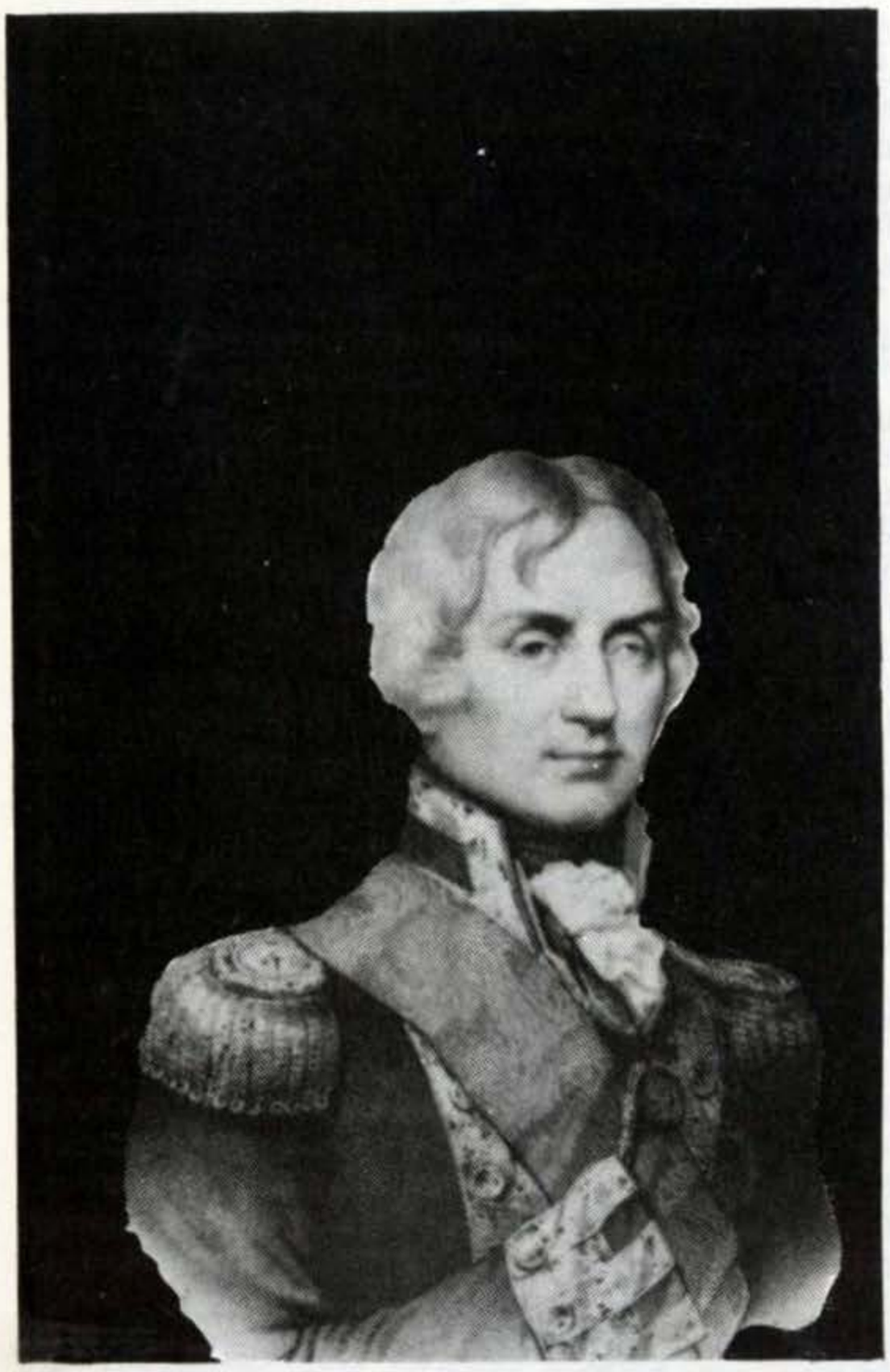

înaintea bătăliei de la Trafalgar

JOHN TERRAINE

În august 1803, amiralul Latouche-Tréville îi scria lui Napoleon din portul Toulon, blocat de o escadră navală britanică, că ar fi vrut să să se măsoare în luptă dar englezii îl evitau. Aflînd despre această afirmație, comandantul flotei britanice, amiralul Nelson[1] care supraveghea din iulie Toulonul, a spus că dacă-l va lua prizonier pe Tréville îl va pune să înghită scrisoarea. Nu numai că Nelson nu a cucerit Toulonul dar autorul scrisorii a murit la foarte scurt timp după ce o scrisese, iar Napoleon a trimis la comanda flotei pregătită pentru o eventuală invazie a Angliei pe amiralul Villeneuve.

Furia amiralului britanic la auzul celor scrise de adversarul său împăratului francez avea să rămînă o biată pală de vînt în comparație cu furtunile nervoase ce-l vor stăpîni vreme de aproape doi ani cît va dura ultima lui ședere în Mediterana petrecută minut de minut fie în așteptarea fie în pseudo-urmărirea flotei franceze.

Pentru Nelson, care din 1798 devenise gloria marinei de război britanice odată cu victoria de la 1 august din golful Abukir, acești ultimi doi ani sînt extrem de semnificativi deși ni-l înfățișează nu în lumina geniului său militar.

Istoricul britanic John Terraine prezintă în numărul din septembrie 1975 al revistei londoneze History today **un Nelson necunoscut. Studiind documentele amiralității britanice, precum și corespondența aceluia a cărui statuie domină pe soare și ceață capitala britanică, John Terraine ne înfățișează un Nelson foarte departe de această alură statuară. Amiralul britanic ne apare măcinat de epuizare fizică și tensionat, obsedat de teama ca flota franceză să nu-i scape de sub supraveghere, frămîntat de ceea ce vor gîndi contemporanii despre acțiunile lui și, mai ales, de judecata posterității.** Magazin Istoric **a mai publicat un punct de vedere insolit privind destinul lui Nelson[2]. Acum relatarea lui John Terraine completează portretul moral al celui care înaintea bătăliei de la Trafalgar din 21 octombrie 1805, care l-a costat viața și i-a asigurat eternitatea, a adresat marinarilor o deviză care a redevenit vitală în anii apărării insulelor britanice împotriva atacurilor Germaniei naziste: „Anglia așteaptă ca fiecare om să-și facă datoria".**

Slăbiciunile lui Nelson, ca și două dintre virtuțile sale caracteristice — inflexibilitatea și dăruirea absolută cu care el își înțelegea și îndeplinea datoria — apar și din episodul relatat de istoricul britanic. Lunga așteptare a lui Nelson din anii 1803-1805 din Mediterana, ne poate apărea astăzi ca un adevărat drum spre gloria pe care avea s-o cucerească la Trafalgar împotriva flotei combinate franco-spaniole. Toate amărăciunile și insuccesele pe care viața i le-a oferit lui Nelson în ultimii doi ani petrecuți pe mare, nu diminuează cîtuși de puțin imaginea celui pe care istoria oficială britanică îl denumește „cel mai celebru dintre marinarii britanici, într-adevăr cel mai celebru dintre toți marinarii lumii. El nu a fost doar un strălucit tactician și strateg; a fost un adevărat comandant pentru toți, de la ultimul marinar, care avea o încredere oarbă în el și pînă la ofițerii săi care-l venerau deopotrivă". Titlul, subtitlurile și prescurtarea textului, aparțin redacției.

V.I.

---

[1] Născut la 29 septembrie 1758 în Norfolk-Anglia, Horatio Nelson, viconte, amiral, duce de Bronte, era strănepot al celebrului Sir Robert Walpole. Într-un scurt eseu autobiografic scris în 1799, Nelson povestește că a devenit un bun pilot de vas navigînd pe Tamisa de la vîrsta de 12 ani într-un moment cînd țara sa era amenințată de războiul cu Spania. A parcurs toate treptele ierarhiei navale și a străbătut multe din mările și oceanele lumii (vezi și **Magazin istoric,** nr. 2/1969).

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1970.

«Ce n-aș da să știu încotro au luat-o»

În anul 1803, Nelson se afla din nou în Mediterana, supraveghind portul Toulon, unde o escadră franceză făcea pregătiri în vederea unei acțiuni îndrăznețe. Trecutul nu prea îndepărtat îi era mereu viu în minte. În luna octombrie, bazîndu-se pe o știre veche de șapte zile, precum că o flotă neobișnuită s-ar afla în larg, Nelson îi scria prietenului său, ducele de Clarence (viitorul rege William IV): „Alteța Sa regală va înțelege imediat care sînt sentimentele mele, cu toate că nu-mi vine să cred că ei acum sînt pe drum. Să-mi scape, însă, ferească Domnul! Ca număr îmi sînt superiori, dar în orice altă privință sînt încredințat că am fericirea de a comanda cea mai bine pusă la punct escadră din lume...“

Dar francezii nu se aflau în larg. În realitate, ei n-au ridicat ancora pînă în ianuarie 1805.

Nelson se afla la baza sa de aprovizionare din strîmtoarea Azincourt, în arhipelagul Maddalena, la capătul nordic al Sardiniei. Avea cu el două corăbii de rangul întîi cu cîte 100 tunuri — Victory și Royal Sovereign — o corabie de 80 și alta de 74 tunuri. Două fregate cu cîte 38 guri de tun, Active și Seahorse — tot ce putuse strînge în această parte a Mediteranei — supravegheau de aproape portul Toulon. Comandantul flotei franceze de aici era vice-amiralul Villeneuve; escadra sa nu era formată din corăbii de rangul întîi și nici măcar de al doilea; în schimb avea patru nave cu cîte 80 tunuri și șapte cu cîte 74 guri de foc (la egalitate numerică cu flota lui Nelson în privința vaselor de linie) și vreo șapte fregate. Timp de două săptămîni, vîntul a suflat din direcțiile nord-est și sud-est. În ziua de 17 ianuarie 1805, vîntul și-a schimbat direcția către nord-vest, întețindu-se. Villeneuve a socotit că acum era timpul pentru o incursiune și, în sfîrșit, după douăzeci de luni plictisitoare, francezii au ieșit din Toulon.

După ce întreaga flotă franceză pornise în larg, la orele 18 și 30 minute, nava din frunte a fost zărită de Active și Seahorse. Toată ziua de 18 ianuarie fregatele engleze nu l-au pierdut pe inamic din ochi. În după-amiaza zilei următoare, la ora 13.50, cele două fregate se aflau destul de aproape de baza de la Azincourt, ca să-i poată semnaliza lui Nelson că francezii se aflau în largul mării. Era momentul pe care Nelson îl așteptase, cu prețul sănătății și zbuciumului, un timp atît de îndelungat; iar acum că sosise era mai mult decît pregătit să-l întîmpine. Aprovizionarea s-a făcut extrem de rapid; în numai două ore și jumătate întreaga flotă engleză s-a pus în mișcare, cu vasul Victory în frunte, prin canalul îngust care duce spre coasta de est a Sardiniei.

Drumul pe care-l luaseră francezii cînd fuseseră zăriți ultima oară, direcția și tăria vîntului îl fac pe Nelson să conchidă: „inamicul trebuie să se fi îndreptat spre capătul sudic al Sardiniei; dar dacă ținta lui este Cagliari, Sicilia, Moreea sau Egiptul, n-am nici cea mai vagă idee. Cred că la bordul corăbiilor se află șase pînă la șapte mii soldați...“.

Ca urmare, Nelson și-a fixat ruta pe direcția capului Carbonara, la extremitatea sudică a Sardiniei. La început, corăbiile engleze au navigat la adăpostul insulei, dar pe măsură ce înaintau spre sud au avut de înfruntat furtuni puternice dinspre sud-vest. Fregata Seahorse, trimisă înainte în căutarea inamicului, a fost pusă pe fugă în golful Cagliari de o fregată franceză înarmată cu 40 tunuri; din pricina timpului închis, nava engleză nu putuse observa nimic mai înainte de a fi pătruns în golf. La 22 ianuarie, fregata s-a înapoiat raportîndu-i lui Nelson că orice contact cu inamicul fusese definitiv pierdut. Prima etapă din perioadele de teribilă nesiguranță — care de-a lungul anului 1805 aveau să umple paharul pînă sus — începuse.

„Ce n-aș da să știu încotro au luat-o, ce n-aș da să-mi iasă în cale!“, scria Nelson în 22 ianuarie. Următoarele trei zile, cînd cele două fregate au căutat zadarnic un inamic dispărut ca prin farmec au fost pline de dezamăgiri. „Numai Dumnezeu știe ce intenții au! S-ar putea prea bine să navigheze tot spre Egipt“ — scria el în 25 ianuarie. În ziua următoare, primește vești încurajatoare, dar nu și edificatoare: fregata Phoebe se întoarce și raportează că ar fi zărit o corabie franceză de 80 tunuri la Ajaccio, în Corsica, avariată și cu catargul rupt. Unde erau însă celelalte nave? Impasul în care se afla Nelson a crescut. Soluția pe care a adoptat-o în zilele următoare a fost înrîurită, în parte, de informația greșită care i-a fost furnizată asupra numărului soldaților îmbarcați pe navele lui Villeneuve: șase sau șapte mii de soldați, ceea ce indica o destinație importantă. Să fi știut că Villeneuve nu avea la bord nici jumătate, amiralul s-ar fi comportat, desigur, altfel.

Amiralul se decide, dar inutil

La 29 ianuarie, hotărîrea lui era luată. Scrie Amiralității[1]: „Un lucru din două s-a putut întîmpla: ori flota franceză s-a întors din drum fiind avariată, ori s-a îndreptat spre est, probabil cu destinația Egipt; prin urmare, nu văd de ce nu mi-aș urma linia de conduită ce am adoptat. Dacă inamicul a făcut cale întoarsă cu corăbiile avariate, eu nu l-aș mai putea niciodată ajunge din urmă, așa că nu voi proceda greșit dacă voi lua

[1] Comandamentul suprem al Forțelor maritime militare.

drumul spre răsărit; dacă inamicul a pornit-o spre răsărit, înseamnă că am dreptate".

În ziua următoare, întreaga escadră traversa strîmtoarea Messina în direcţia Levantului.

Acţiunea care se desfăşoară de aici înainte reprezintă unul din episoadele cele mai controversate din cariera lui Nelson şi care cu siguranţă i-a rănit susceptibilitatea în cel mai mare grad. În puţine cuvinte, lucrurile s-au petrecut astfel: în ziua de 30 ianuarie, Nelson traversa strîmtoarea Messina; la 2 februarie era în largul portului Cheroneea din sudul Greciei, cînd află că Moreea este în afara primejdiei, iar în ziua de 7 februarie se apropia de Alexandria, cînd i-a sosit ştirea că francezii nu erau acolo. Imediat, amiralul a făcut cale întoarsă şi, după ce luptă timp de 12 zile cu furtuni puternice, ajunge la 19 februarie aproape de insula Malta, unde află că Villeneuve se întorsese de fapt la Toulon.

Realitatea era că francezii nu părăsiseră portul decît pentru trei zile. Furtuna puternică din 20 ianuarie pusese capăt raidului lor. Villeneuve a descris el însuşi întîmplarea ministrului Marinei, Decrès: „Flota mea era bine organizată cît am stat la Toulon, dar cînd am ieşit în larg situaţia s-a schimbat complet. Marinarii s-au învălmăşit cu masa soldaţilor îmbarcaţi la bord; o mulţime din ei, suferind de rău de mare, zăceau îngrămădiţi pe punte. Corăbiile erau imposibil de manevrat: capetele vergilor fuseseră rupte iar velele smulse. Pierderile s-au datorat deopotrivă neîndemînării şi lipsei de experienţă, ca şi defecţiunilor materialelor livrate de arsenale".

Cert este că Nelson a pierdut practic trei săptămîni urmărindu-i pe francezi într-o direcţie opusă celei pe care aceştia intenţionau s-o ia şi aproape în egală măsură într-o direcţie diferită de cea în care fuseseră forţaţi să meargă. Totuşi, Nelson şi-a apărat cu fermitate acţiunile sale. La 11 februarie îi scria lui Sir Alexander Ball, în Malta: „Deşi tot nu ştiu nimic despre flota franceză şi nu cunosc direcţia spre care s-a îndreptat, am tot mai mult convingerea, după ce am comunicat cu Alexandria, că Egiptul era ţinta finală a inamicului. Şi dacă analizez cu atenţie amănuntele întîmplărilor petrecute, consider că am procedat bine chiar dacă alţii vor contesta acest lucru".

O zi mai tîrziu scria secretarului ministrului Marinei: „... Sînt cît se poate de sigur că destinaţia flotei franceze care a părăsit portul Toulon la 17 ianuarie era Alexandria..."

După două zile el s-a văzut silit să explice ministrului Marinei, lordul Melville, motivele ce-l determinaseră să ajungă la această concluzie: „Avînd sentimentul deplinei răspunderi, faţă de regele şi ţara mea pentru întreaga mea comportare, nu mi-e greu ca în acest moment — cînd sînt atît de nefericit că n-am descoperit flota franceză şi că n-am căpătat nici cea mai mică informaţie despre locul unde s-ar afla ea — să expun în faţa domniei voastre motivele care m-au determinat să urmez linia de conduită ce am adoptat. Nu m-am consultat cu nimeni; prin urmare întreaga vină de a-mi fi format un raţionament greşit o port numai eu. Nu aş permite nimănui să-şi atribuie un atom din gloria ce mi-ar reveni dacă aş cădea pe negîndite asupra flotei franceze, aşa cum n-aş dori ca vreun altul să împartă cu mine răspunderea — căci dau socoteală de tot, bun sau rău".

Nelson n-a ştiut niciodată cît de cumplit se înşelase. Nici un moment nu i-a trecut prin minte că un adversar atît de redutabil ca Napoleon şi-ar putea risipi forţele şi rezervele în expediţii îndreptate împotriva unor insule din coloniile engleze. De altfel, Napoleon a abandonat nu după mult timp această idee. Ceea ce l-a indus în eroare pe Nelson a fost informaţia nefondată pe care o primise referitoare la mărimea flotei inamice şi a numărului ridicat de soldaţi pe care îi transporta. Chiar şi după ce ultimul act fusese jucat, el încă nu avea nimic a-şi reproşa: apărarea sa era fără greşeală. Împotriva vînturilor care suflau atunci, ar fi fost practic imposibil ca francezii să ia calea Gibraltarului. Ce altceva mai puteau ei face? Ar fi putut s-o apuce spre Sardinia; fusese acolo să-i întîmpine. Sau să se îndrepte spre Sicilia; dar el se afla foarte aproape de insulă şi chiar în drumul lor. Ar mai fi existat două posibilităţi: una — ca flota inamică să se înapoieze în portul Toulon cu corăbiile avariate; alta — s-o fi apucat spre răsărit: în acest caz, pentru el ar fi fost o dezertare de la datorie să nu le taie drumul.

În concluzie, putem spune că numai lipsa de pricepere a marinarilor precum şi avarierea de către furtună a corăbiilor i-a salvat de la înfrîngere pe francezi, în ianuarie.

Villeneuve se strecoară în noapte

La sfîrşitul lui februarie, încurajat de progresele pe care le făcuseră aliaţii săi spanioli în pregătirile flotei militare, Napoleon a revenit la planul său de a invada Anglia. În consecinţă, a dat ordine pentru mobilizarea flotei expediţionare din Indiile de Vest şi dirijarea grosului trupelor spre Canalul Mînecii — cheia întregii campanii maritime din anul 1805. Escadra cu baza în Rochefort se mai afla, însă, în Martinica. La 26 martie, escadra din Brest a eşuat în tentativa de a ieşi în larg, datorită vigilenţei amiralului Cornwallis. La 30 martie a fost rîndul lui Villeneuve să încerce, din nou, să-i scape lui Nelson printre degete. Ultima ştire despre amiralul englez era că acesta s-ar afla în largul portului Barcelona. Vestea l-a descurajat: „Dacă se menţine în această poziţie — scria el — îmi va fi foarte greu să ajung la Gibraltar".

Cum nu putea să nu se supună ordinelor lui Napoleon, Villeneuve s-a hotărît să urmeze o rută care, spera el, să-l ţină la o distanţă bună de Barcelona şi anume, să ocolească insulele Baleare pe latura sudică. Dar, a doua zi după ieşirea în larg, vîntul şi-a schimbat direcţia, după care s-a oprit, încetinind considerabil mersul flotei franceze. În după-

amiaza aceleiaşi zile ea a fost descoperită de fregatele engleze Active şi Phoebe.

Ce gînduri îl frămîntau pe Nelson în acest moment? Scrisorile sale ni-l arată ca fiind încă profund zguduit de decepţiile şi eşecurile din lunile ianuarie şi februarie. Sănătatea sa avusese cu siguranţă de suferit. La 13 martie îi scria ministrului Marinei comunicîndu-i posibilitatea ca flota franceză să plece din Toulon. În eventualitatea că vor exista indicii că aceasta va rămîne pe timpul verii în port, adăuga: „Aş da bucuros curs invitaţiei domniei voastre şi aş veni în Anglia pentru cîteva luni pentru a-mi reface sănătatea foarte zdruncinată".

Preocuparea pentru starea sănătăţii sale s-a manifestat în continuare căci, la 1 aprilie, scria: „Sănătatea mea nu s-a ameliorat, dar cum nu sînt constrîns să stau în pat, oamenii nu-şi vor da seama că sînt bolnav". Întrebarea este dacă spiritul şi raţiunea îi erau deopotrivă afectate. Este greu să nu conchizi că, într-o anumită măsură, aceste facultăţi îi erau atinse. Goana pînă în Egipt şi lunga cursă de înapoiere, la care s-au adăugat pagubele suferite de un convoi de vase comerciale în absenţa sa, şi-au lăsat definitiv amprenta.

Continuînd să creadă cu tărie că flota franceză, nu numai în ianuarie, dar şi atunci, în martie 1805, intenţiona să atace Egiptul, Nelson şi-a zămislit o serie de planuri. Esenţa acestora se află conturată în **Most Secret Memoranda** din 11 martie: „Îmi voi face apariţia, dacă va fi posibil, în largul portului Barcelona cu scopul de a-l face pe inamic să creadă că-mi fixez atenţia asupra coastei spaniole; am toate motivele să bănuiesc că flota franceză va ieşi în larg, deoarece, după cîte am aflat, tot mai are soldaţi la bord... Cred că tot Egiptul este obiectivul lor".

Nelson îşi închipuia că, dacă se va lăsa văzut navigînd în largul portului Barcelona, îl va determina pe Villeneuve să ridice ancora. În realitate, dacă ordinele lui Napoleon n-ar fi fost atît de categorice, tocmai acest fapt l-ar fi ţintuit pe Villeneuve în port.

În ziua de 31 martie, ora 20, fregata Phoebe îşi întinsese pînzele pentru a-i aduce lui Nelson ştirea că francezii porniseră în larg. După patru zile (în dimineaţa zilei de 4 aprilie), vestea a fost adusă la cunoştinţa amiralului. Dar tot în aceeaşi zi, la ora 3 după-amiază, nava Active a anunţat că în timpul nopţii pierduse din ochi flota franceză. Din nou, Nelson se afundă în tărîmul mohorît al incertitudinii şi supoziţiilor.

Ajutat de o şansă extraordinară, Villeneuve dăduse dintr-o dată două lovituri. Fără îndoială, pentru a scăpa de urmărirea unui veteran ca vasul Active, în noaptea de 31 martie, şansa îl ajutase mult. Un expert în materie crede că Villeneuve ar fi profitat de briza din timpul nopţii, pentru a face un lung ocol în întuneric, mai înainte de a-şi fi reluat ruta normală. Se pare că aceasta este ipoteza corectă; evident, soluţia nu excludea riscul ca escadra franceză să se risipească. Oricum, disciplina imprimată navelor sale, şi absenţa vaselor de patrulare engleze, i-au adus lui Villeneuve satisfacţia celei de-a doua şi totodată a celei mai însemnate lovituri. Într-adevăr, în dimineaţa zilei de 1 aprilie el a întîlnit un vas de comerţ neutru care l-a informat că ar fi zărit flota engleză în golful Palma. Prin urmare, Nelson nu se afla în largul portului Barcelona; deci francezii nu mai trebuiau să înconjure insulele Baleare. În consecinţă, Villeneuve a ales o rută pe la nord de insule, îndreptîndu-se mai întîi spre Cartagena, unde se aflau şase vase spaniole de linie.

Dacă toate corăbiile franceze s-ar fi scufundat ca la comandă, ele tot n-ar fi putut să dispară din faţa ochilor lui Nelson fără să lase vreo urmă, aşa cum s-a întîmplat! Pierderea contactului cu flota inamică a durat 15 zile.

Convins că francezii au pornit spre estul Mediteranei, Nelson s-a grăbit să le iasă în cale. Canalul care desparte Sardinia de nordul Africii are o lăţime de 140 mile. Într-un punct situat la mijlocul acestei zone Nelson îi scria lordului Melville la 5 aprilie: „Deşi pot spune să sînt mulţumit ştiind că flota franceză se află în larg, tot nu trebuie să mă părăsească acel neastîmpăr firesc şi — sper — demn de laudă, pînă ce nu voi avea fericirea să-i înfrunt. Am pornit să străbat canalul de la Barbaria pînă la Toro[1] cu fregatele şi cu flota. Dacă acesta le e drumul, francezii n-ar putea trece azi prin faţa noastră neobservaţi.. **Nu trebuie să las nimic la voia întîmplării (subl. aut.),** trebuie să mă asigur că ei se află la răsărit de mine şi numai după aceea mă voi aventura fie spre Sardinia sau Sicilia, fie spre Neapole. Şi întrucît ar fi posibil ca ei să tărăgăneze pînă să ajungă acolo, în speranţa că eu voi zori spre Egipt, le las mînă liberă să meargă asupra Sardiniei, Siciliei, ori Neapolelui. Am cîntărit totul şi, deşi s-ar putea să mă înşel, Înălţimea Voastră încă se va putea încrede în mine că voi face tot ce-mi va sta în putere pentru gloria regelui meu şi a ţării mele, ca şi pentru apărarea aliaţilor Maiestăţii Sale".

O ipoteză neglijată

Această scrisoare este oglinda clară a întîmplărilor ce vor urma. Găseşti în ea toată nerăbdarea lui Nelson de a da ochi cu francezii — acea fericire ce i-a fost refuzată mai bine de şase luni! Dar nici rîvna, nici apriga nerăbdare nu-l vor stăpîni într-atît încît să-şi uite îndatoririle. De aci şi cuvintele: „Nu trebuie să las nimic la voia întîmplării". Şi, astfel, rămîne ferm pe poziţie în centrul Mediteranei neclintindu-se de aici pînă ce toate îndoielile nu dispar una cîte una. „Am studiat fiecare lucru cu cea mai mare atenţie", afirma el. Toate probabilităţile, în afară de una: lui Nelson nu-i

[1] O mică insulă aproape de capătul sud-vestic al Sardiniei.

trecuse pur și simplu prin minte eventualitatea că Villeneuve va părăsi Mediterana. Aceasta era, după cum spune Sir Julian Corbett, „dintre toate primejdiile posibile — cea mai neînsemnată".

Zilele ce au urmat trebuie să fi fost pentru Nelson un adevărat coșmar. La 6 aprilie el scria lui Ball: „De fapt, sînt un om pe jumătate mort..."; iar mai încolo: „Sînt foarte întristat și foarte bolnav, așa că nu pot să mai scriu". Într-o scrisoare din aceiași zi, trimisă unui prieten, el consemna: „Nu pot să mănînc, nici să beau, nici să dorm. Nu știu cît o s-o mai pot duce astfel...".

Probabil că, uneori, toate întîmplările i se derulau prin fața ochilor cu încetinitorul. Postase de pază o fregată lîngă insula Galita, în largul coastei africane; o alta, însoțită de o mică crucieră — chiar lîngă țărmul Africii, cu misiunea de a supraveghea portul Tunis; încă două corăbii, lîngă Toro; o fregată controla strîmtoarea Bonifacio, pentru eventualitatea în care francezii ar fi navigat spre nord, ocolind, pînă la urmă, Sardinia; în sfîrșit, o alta era în drum spre Neapole. La rîndul său, Nelson se pregătea să pornească spre insula Ustica din marea Tireniană, situată la nord de Palermo, ținta sa principală. Cu fiecare corabie care va pleca, speranțele sale vor crește; cu fiecare, întoarcere, descurajarea i se va adînci. „Ambuscade a apărut la orizont — scria el — dar cum nu văd nici un semnal fluturînd, înseamnă că nu i-a găsit pe francezi..."

Mereu aceiași poveste, o dezamăgire după alta. Și, mereu, un singur gînd îl stăpînea, după cum îi scria lui Ball: „... voi face tot ce stă în puterea omenească pentru a-i descoperi, dar asta nu înseamnă ca, printr-un act grăbit, să stric totul..." Zilele treceau. „Sînt cît se poate de nemulțumit" — continua Nelson la 7 aprilie, dar trebuie să suport totul cu curaj. Iartă-mă că-ți scriu atît de puțin, dar n-am nimic important de relatat".

Curînd, însă, veștile rele încep să curgă. La 16 aprilie, scria: „Prin corabia care l-a întîlnit pe Leviathan, mi-a ajuns zvonul că flota franceză (cel puțin una din ele) a fost zărită la 7 aprilie în largul capului Gata[1], cu vînt de la răsărit, navigînd spre apus; trebuie deci să comunicați tuturor vaselor pornite în căutarea mea că plec să mă asigur dacă flota franceză mai e la Toulon. După aceea, voi merge înainte spre apus; aceasta e tot ce pot spune deocamdată".

Hotărîrea de a arunca o ultimă privire la Toulon, pentru orice eventualitate, este poate cel mai elocvent exemplu, printre multe altele la vremea aceea, despre ce înțelegea Nelson prin acel „nimic pe seama întîmplării". Aceasta îl arată, în ciuda tuturor chinurilor și mizeriilor, stăpîn pe sine și hotărît. Două zile mai tîrziu, toate îndoielile aveau să ia sfîrșit: o corabie neutră i-a adus știrea că i-a zărit pe francezi trecînd prin strîmtoarea Gibraltar în ziua de 8 aprilie. Nelson a înțeles că încă o dată fusese tras pe sfoară. Nu mai rămăsese de făcut decît un singur lucru, cum îi scria el lui Hugh Elliot la Neapole: „Părăsesc Mediterana în urmărirea flotei franceze... Unii vor socoti că am ocrotit prea mult timp Sardinia, Neapole, Sicilia, Moreea și Egiptul de francezi; convingerea mea este că, totuși, am procedat bine și de aceea voi primi împăcat tot ce soarta îmi va rezerva pentru că n-am reușit să dau de flota franceză".

Încercarea de a se justifica l-a adus la concluzii ciudate. În raportul către Amiralitate a mers pînă acolo încît a sugerat ideea că din pricina acțiunilor lui francezii porniseră spre vest: „datorită vigilenței mele, inamicul și-a dat seama că era imposibil de întreprins vreo expediție în Mediterana". El era departe de a fi pătruns sensul acțiunilor lui Villeneuve ori al ordinelor lui Napoleon. În cele din urmă, realitatea l-a îndreptat, deși cu greu, în direcția justă. La 19 aprilie se plîngea lui Ball: „Norocul pare că fuge de mine. Nu pot prinde un vînt prielnic, nici măcar dintr-o parte. Vînt din față, și numai din fată! Știu însă bine ce voi face după ce voi ieși din strîmtoarea Gibraltar, presupunînd că nu voi căpăta nici o informație sigură despre destinația inamicului...".

În ciuda eșecurilor nici o lovitură, nici o nenorocire nu i-a știrbit generozitatea față de camarazii săi de arme pe care-i considera mai fericiți decît el și nici spiritul de ofensivă care a fost întotdeauna resortul acțiunilor sale. În aceeași zi de 19 aprilie el îi scria lordului Gardner, care comanda atunci flota din canalul Mînecii:

„Domnule,

În cazul în care flota din Toulon și cea din Cadix au pornit să vă iasă în cale s-ar putea ca apariția corăbiilor de sub comanda mea să nu vă fie pe plac. Dacă credeți că n-aveți nevoie de ajutorul nostru, spuneți-ne și vom face cale întoarsă. Consider ca un afront modul în care francezii s-au furișat din Mediterana, deoarece îi destinasem pentru propriu-mi vînat. Sper, oricum, ca domnia voastră să-i nimiciți acum în locul meu. Rămîn, scumpe domn, servitorul umil și foarte devotat al domniei voastre.

Nelson, duce de Bronte"[2]

Ca întotdeauna, în cazul lui Nelson, ceea ce conta era nimicirea adversarului.

În românește de
Natalia FLORESCU

---

[1] Capul Gata, pe latura estică a golfului Almeira.

[2] După această scrisoare, flota franceză a fost blocată de amiralul Collingwood la Cadix, iar Nelson s-a retras cîteva luni spre a-și îngriji sănătatea în regiunea Merton în Surray, de unde și-a oferit din nou serviciile regelui și guvernului Pitt, la aflarea veștii că flotele franceză și spaniolă s-au reunit la Cadix. La 29 septembrie 1805, 23 de zile înainte de a muri lord Nelson se îndrepta spre portul Cadix, gata pentru „a-i da domnului Villeneuve lecția meritată".

Poşta M I

SCRISORILE LUI LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU

Tovarăşul PETRE ANCA *din* Bucureşti, *de profesiune jurist, actualmente pensionar, ne aduce cîteva preţioase precizări la articolul* Lucreţiu Pătrăşcanu, *tînăr comunist (nr. 11/1975), pe care, aducîndu-i mulţumiri, le inserăm aici. În primul rînd, aceea că domnia sa este destinatarul cărţii de vizită prin care L. Pătrăşcanu îi anunţa primirea în partidul socialist. Petre Anca este una şi aceeaşi persoană cu prietenul care locuia la Paris, la hotelul Ermitage şi căruia, trei ani mai tîrziu, îi erau adresate cele două scrisori citate. Apoi, corespondentul nostru ne semnalează că primirea despre care se vorbea în cartea de vizită, nu era la Alexandru Dobrogeanu-Gherea (cum am interpretat noi menţionarea celebrului nume de familie), ci chiar la Constantin Dobrogeanu-Gherea. Iată ce ne scrie tovarăşul Petre Anca:* „În acea duminică am fost primiţi de Constantin Dobrogeanu-Gherea în grădina Sanatoriului Dr. Gerota din B-dul Ferdinand (azi B-dul Gheorghi Dimitrov), unde se afla internat. Bineînţeles, a vorbit aproape numai el, cu glasul celui care îşi ştie sfîrşitul apropiat şi care ţine să treacă cu limbă de moarte în mîinile tinerei generaţii — reprezentată de Lucreţiu Pătrăşcanu — făclia luptei dusă de el o viaţă întreagă. Nu îmi aduc aminte cu exactitate data întrevederii, dar este puţin probabil să fi fost în octombrie 1919; mai mult ca sigur că a fost în primăvara anului 1920".

RHOLES, DAPYX, ZYRAXES

EUGENIA STĂNESCU *din* Galaţi: „Parcurgînd întrebările recentului concurs organizat de revista dv., am găsit în nr. 8/1970 menţionate numele celor trei conducători ai statelor getice aflate pe teritoriul Dobrogei în momentul cuceririi acesteia de către romani. Aş dori să cunosc despre ce state este vorba". *Teritoriile aflate sub stăpînirea celor trei conducători geţi erau, după cum urmează:* Rholes, *stăpînea partea de miazăzi, cu centrele Durostorum (Silistra), Abrittus (la sud-est de Silistra), Axiopolis (lîngă Cernavodă).* Dapyx *avea sub conducerea sa centrul Dobrogei cu Histria, Ulmetum (Pantelimonul de Sus), Carisum (Hîrşova) şi Capidava (la nord de Cernavodă).* Zyraxes *domnea peste partea de miazănoapte, cu localităţile Troesmis (Igliţa), Dinogeţia (Garvăn), Aegyssus (Tulcea).*

Amănunte suplimentare puteţi afla în lucrarea: Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu Istoria românilor, *vol. I, Bucureşti, 1974.*

INDICTION

NICOLAE VERESCU *din* Constanţa, *întîlnind în unele culegeri de documente termenul* indiction *ne întreabă* „ce este acesta şi la ce folosea?"

Indictionul este un element de cronologie, de origine presupusă egipteană, marcînd o perioadă de 15 ani. În vremea imperiului, la romani, indictionul stabilea intervalul de timp dintre două revizuiri ale impozitului extraordinar.

Indictionul pentru anii socotiţi „de la facerea lumii" se calculează împărţind cifra anilor la 15. Pentru anii erei noastre, se mai adaugă la numărul respectiv cifra trei, suma împărţindu-se tot la 15. Restul obţinut din împărţire constituie indictionul anului respectiv. De exemplu: 1233 + 3 = 1236 : 15 = 82, rest 6. Indictionul anului 1233 este, deci, 6.

MĂSURI VECHI

ELENA STOICA *din* Iaşi, *doreşte unele lămuriri privind vechiul sistem de măsurare a suprafeţelor în ţările române.*

Printre cele mai frecvente unităţi de măsurătoare medievale româneşti, amintim: pentru lungime - stînjenul, *care echivala cu 1,96 m în Ţara Românească şi cu 2,23 m în Moldova;* palma *era de 24,581 cm în Ţara Românească şi de 27,875 cm în Moldova. Se împărţea în 8-12* degete; prăjina, *egală cu 3 stînjeni sau 24 palme. Pentru* suprafeţe *se foloseau:* delniţa, *cca 40-45 stînjeni pătraţi;* pogonul *care avea 1 296 stînjeni pătraţi;* falcea — *mai mult în Moldova — măsura 320 prăjini pătrate. Pe lîngă acestea, în documente mai întîlnim şi alte unităţi:* jerbie, funie, sfoară, chingă, răzor, *care nu aveau o întindere precisă, ci o valoare mai mult convenţională, diferită de la o regiune la alta, sau chiar de la o localitate la alta.*

DEPUTATUL V. BOERESCU

ELENA VASILIU *din* Timişoara, *ne solicită cîteva date privind viaţa şi activitatea lui V. Boerescu, unul din luptătorii pentru Unire din Ţara Românească (nr. 12/1975).*

V. Boerescu (1830-1883) s-a născut la Bucureşti. A urmat cursurile Colegiului Sf. Sava, după revoluţia din 1848 (la care a participat) înscriindu-se la Facultatea de drept din Paris, pe care a absolvit-o cu succes, obţinînd doctoratul în drept. În timpul Congresului de pace de la Paris (1856) a înaintat reprezentanţilor celor şapte puteri un memoriu asupra stării ţărilor române. Revenit în ţară, a desfăşurat o vie activitate în sprijinul Unirii. În 1858 a publicat memoriul intitulat Examen de la Convention du 19 Août relative à l'organisation des Principautès Danubiennes.

A fost deputat în Adunarea Electivă a Ţării Româneşti, delegat de Capitală. După Unire, a îndeplinit diferite funcţii: ministru de Justiţie, apoi al Instrucţiunii şi Cultelor, de Externe, preşedinte de Consiliu, plenipotenţiar la Paris etc.

A desfăşurat o susţinută activitate publicistică, înfiinţînd şi ziarele Naţionalul *(1857) şi* Presa *(1870).*

DUCELE D'AUMALE

CONSTANTIN CERNEA *din* Sibiu, *ne scrie:* „Citind interviul acordat de istoricul francez M. Baumont revistei dv. *(nr. 7/1975)* am întîlnit evocată şi figura ducelui d'Aumale. M-ar interesa cîteva date suplimentare privind biografia sa".

Henri Eugène Philippe d'Orléans, duce d'Aumale (1822-1897) a fost al patrulea născut al regelui Ludovic Filip I. Şi-a făcut studiile la Colegiul Henri IV, iar la vîrsta de 17 ani a intrat în armată. S-a distins în campaniile franceze din Algeria (1843). General-locotenent, apoi guvernator al posesiunilor franceze în Africa (1847) s-a retras în Anglia după revoluţia din 1848. În 1871, a fost ales în Adunarea Naţională, iar în 1872 a fost repus în activitate ca general de divizie. În 1886 a fost expulzat — împreună cu alţi descendenţi ai familiilor regale — fiind autorizat a se reîntoarce în ţară în 1889. Colecţionar şi bibliofil strălucit, ducele d'Aumale a achiziţionat majoritatea picturilor, cărţilor, manuscriselor şi obiectelor de artă aflate acum în celebrul Muzeu din Palatul Chantilly, denumit şi Muzeul Condé. A fost membru al Academiei Franceze (1871), Academiei de Arte Frumoase (1880) şi al Academiei de Ştiinţe Morale (1889). Dintre lucrările sale, amintim: Istoria prinţilor de Condé *(1869),* Instituţiile militare ale Franţei *(1868)* şi Scrieri politice *(1868).*

MANDAT INVALIDAT

GH. NICOLESCU *din* Rîmnicu Vîlcea, *nepotul luptătorului pentru Unirea din 1859, Ion Nicolescu, ne furnizează unele amintiri referitoare la Tănase Constantin deputatul ţăranilor în Divanul ad-hoc al Ţării Româneşti din 1857.*

„Ion Nicolescu, l-a cunoscut probabil pe Tănase Constantin la şcoala din Slatina, unde acesta din urmă era, se pare, învăţător. Împreună au iniţiat o seamă de acţiuni, memorii şi proteste în vederea îmbunătăţirii soartei clasei din care făceau parte. În preajma alegerilor pentru Divanul ad-hoc, lui Tănase Constantin i s-a înscenat un proces şi a fost arestat, astfel încît nu a reuşit să candideze şi să fie ales. În această situaţie — poate chiar la îndemnul celui arestat — a candidat şi a fost ales Ion Nicolescu.

După eliberarea lui Tănase şi dovedirea nevinovăţiei sale, Ion Nicolescu s-a ridicat în faţa membrilor Adunării şi a afirmat că el nu ar fi fost ales dacă Tănase Constantin ar fi fost liber şi că mandatul de deputat i se cuvine lui Tănase Constantin şi nu lui, ceea ce a condus la invalidarea mandatului său şi înlocuirea sa cu Tănase Constantin". *De aceea, în listele publicate de A.H. Ubicini şi reproduse de revista noastră (nr. 6/1975), pentru judeţul Olt figurează numele lui Ion Nicolescu.*

Poșta M I

„TELECOMUNICAȚIA“ ÎN ANTICHITATE

Profesorul NICOLAE CATINO *din* Bucureşti, *ne furnizează cîteva date despre modul de comunicare la distanță folosit în antichitate.*

Din scrierile lui Homer cunoaştem că Agamemnon a transmis soției sale Clytemnestra, știrea cuceririi Troiei cu ajutorul unor focuri, pe care santinelele le aprindeau din anumite locuri fixe, pe vîrfurile unor înălțimi. Galii aveau un mod de comunicație la distanță asemănător cu cel al grecilor antici.

Comunicația la distanță folosită de romani consta într-un sistem de pavilioane din lemn, în care se găseau paznici care transmiteau semnalele cu ajutorul torțelor aprinse. Cea mai sigură indicație în acest sens rămîne cea de pe un basorelief al Columnei lui Traian, *pe care o reproducem în imaginea de mai jos.*

PRECIZĂRI

IOANA SERAFIM *din* Iaşi, *ne solicită cîteva precizări în legătură cu autorii aprecierilor exprimate la adresa artei lui C. Brâncuşi şi reproduse de noi în nr. 2/1976 al revistei noastre.*

Alături de cuvintele poetului Alexandru Vlahuță şi ale criticului de artă Petru Comarnescu, am inclus declarațiile scriitorului american James Thomas Farrell şi ale cunoscutului critic şi istoric de artă italian Giulio Carlo Argan. Precizăm că din scrierile lui G.C. Argan au apărut în traducere în limba română două volume: Căderea şi salvarea artei moderne şi De la Bramante la Canova, *ambele editate de către Ed. Meridiane din Bucureşti în 1971 şi, respectiv, 1974.*

Cristian POPIŞTEANU

CERERI ŞI OFERTE

VAIDA IOAN, com. Blăjel, sat Păucea 146, jud. Sibiu, *solicită: nr. 1-5, 9/1967; 1, 4, 7, 8/1968; 1, 2, 3/1969; oferă: nr. 9/1968; 3, 6, 8, 12/1971; 1/1972.*

DODE V. ANTON, *str. Stejarului, nr. 13, com. Modelu, jud. Ialomița*, solicită: nr. 1-5, 7-9/1967; 1-3, 5, 6, 8, 9, 11/1968; 2, 4, 6, 10, 11/1969; oferă: nr. 1-3/1971; 1-3/1972; 8-12/1973; 11/1974; 7, 8, 9/1975.

DUCA TOMA, *str. Alunului, nr. 21, sector VIII, Bucureşti*, solicită: 1, 7-10/1969; oferă: nr. 3-5, 7-9/1967; 1, 2, 4-10/1968; 2/1969.

DUMITRESCU ANDREI, *str. 23 August, nr. 3, bl. P-1, sc. B, ap. 24, et. V, Cîmpina, jud. Prahova*, solicită: nr. 1, 2/1968.

TIMPAU I. DIMITRIE, *Aleea Garofiței nr. 1, Bl. 26, ap. 30, blocuri Dărmănești, Piatra Neamț*, solicită: nr. 9/1967; oferă: nr. 7/1971, 4/1973.

GHEORGHE DULFU, *com. Sălsig, jud. Maramureş* solicită: nr. 1-5/1967; 10, 11/1969; 7/1971; oferă: nr. 7/1967, 12/1968, 7/1971.

El. IONESCU, *str. Apolodor, nr. 31, ap. 4, Bucureşti*, oferă colecția 1967-1972.

NICA CONSTANTIN, *str. 13 Decembrie, nr. 2, Buzău*, solicită: nr. 4, 6, 7/1967; oferă: nr. 7, 8, 10, 11/1968.

MARCEL FROIMESCU, *str. Baba Novac, nr. 20, Bl. 24-A, sc. B, et. 7, ap. 103, Bucureşti*, oferă colecția completă.

2793 RĂSPUNSURI EXACTE LA 100 ÎNTREBĂRI

Gale Al. — *Oradea;* Mândiță Mariana — *Nehoiu, BZ;* Popescu Maria — *AR;* Roşca Virginia — *Mediaş;* Croitoru Vasile — *BV;* El. Marica — *Cluj-Napoca;* Cresin N. Alla — *B;* Dudaş Florian — *Beliu, AR;* Anatole Cressin — *B;* Paul Predescu — *B;* Mînzat Dorin — *BV;* Popescu Gherghina — *CT;* Edveş Zoltan — *Miercurea Ciuc, HR;* Giersch Cecilia — *Buşteni;* Victoria Lupulescu — *B;* Spătaru El. — *B;* Catina Steluța — *Drobeta Turnu-Severin;* Burcescu Mihail — *B;* Rădulescu N. Gh. — *Tinosu, PH;* Murărescu Gh. Ion — *Stoeneşti AG;* Tomovici I. Gh. — *B;* Mănescu Emilia — *Ploieşti;* Virlan Tudor-Cătălin — *Piteşti;* Loghin Şt. — *Timişoara;* Nedov Carmen-Janeta — *Craiova;* Iacob V. Mihai — *SV;* Morar Iosif — *Miercurea-Ciuc, HR;* Morar Eugenia — *Miercurea Ciuc, HR;* Săceanu Michaela — *B;* El. Ciobanu — *B;* Danciu Eugeniu — *B;* Poterașu N. Vanghelie — *BZ;* Terna Sergiu — *Baia Mare;* Robu Gh. — *Fălticeni;* Giersch Mariana — *Buşteni;* Oltean Aurora — *IS;* Vernescu Victor — *B;* Teodoriu Bujor — *B;* Bageac D-tru — *Ploieşti;* Tudor Şt. — *B;* Crişan Virgil — *Timişoara;* Cîrstea A. Maria — *Licurici, Frumuşei, GJ;* Dan Const. — *B;* Bercaru Cristache — *B;* Petcu Romulus — *Piteşti;* Pop Grigore — *Zalău;* Bujor Marian — *Craiova;* Vernescu El. — *B;* Nedov Valter — *Craiova;* Bivolaru Dan — *B;* Ionescu Nic. — *B;* Radu Vasiliu — *Timişoara;* Vasiliu Maria — *Timişoara;* Pagu D-tru — *Oțelu-Roşu, CS;* Jurchela Nic. — *Lugoj;* Novac Ilarion — *IS;* Adrian Sofronie — *Dobra, HD;* Cara A. Al. — *Craiova;* Popescu Maria — *Craiova;* Tuțescu Zoe — *Craiova;* Alexandrescu Florea — *Craiova;* Ailincăi Liliana — *SV;* Cioclov El. — *B;* Mălcică Nic. — *B;* Vlad Emil — *Buieşti, BZ;* Prioteasa Teodor — *B;* Goşa Dan — *B;* Pădurariu Const. — *Oradea;* Gogea C. Al. — *B;* Alexe Gh. — *B;* Marian Gh. — *Oradea;* Bobeică Gh. Const. — *B;* Baltag Sorin — *B;* Herghelegiu El. — *B;* Baltag Maria — *B;* Popovici Maria — *B;* Tudor Petre — *B;* Speteanu Gh. Viorel — *B;* Caranica Ion — *B;* Teodorescu El. — *Vălenii de Munte;* Zacornea Şt. — *Orzeni, IS;* Lefter Liviu — *GL;* Dragomirescu Mircea — *Corabia;* Petru Marica — *Cluj-Napoca;* Pocaznoi Boris — *Oradea;* Ossi Horovitz — *Ocna Mureş; AB;* Al. Naghi — *B;* Popovici Tiberiu — *VS;* Durilă Mărgărit — *Tecuci;* Gavriliu Costică — *Tecuci;* Călinescu Hristache — *B;* Hauptman Şt. — *Pîncota, AR;* Dobriban Terezia — *Miercurea Ciuc, HR;* Geamăn Nic. — *B;* Iordache Const. — *B;* Funieru Iulia — *Ştefăneşti-Piteşti, AG;* Pană D-tru — *Ploieşti;* Mogâldea Ioan — *Sibiu;* Nicolae Barbu — *Cluj-Napoca;* Birău Domnica — *Alba Iulia;* Mihail Andricha — *Ploieşti;* Dudău Al. — *Tg. Jiu;* Stoica Gabriela — *B;* Grigorovici Vladimira — *B;* Grigorovici Vasile — *B;* Tarnavschi Vera — *B;* Radu Nichiforescu — *B;* Ioan Mărgărint — *B;* Ciochină I. Al. — *Ghermăneşti, VS;* Pîrvuță V. Mihai — *Călineşti, OT;* Codițoiu D-tru — *Tîrgovişte;* Gogonea Angela — *Ploieşti;* Gogonea Doina — *Ploieşti;* Comănescu Paraschiv — *BV;* Pop Alexandru — *Bistrița;* Rențea Justian — *BR;* Chelaru Eugenia — *Băile Herculane;* Berar Dan — *Socodor; AR;* Cosac Stelian — *Deta, TM;* Vintilă I. Gh. — *Vulcana-Pandele, DB;* Ivănescu Anatol — *B;* Măntoiu Călin — Piteşti; Precupaş Petru — *Timişoara;* Dumitrescu Nic. — *Lugoj;* Glod Valeriu — *Focşani;* Anastase Petru — *BV;* Anastase Cristina — *BV;* Vasile Oprean — *Simeria, HD;* Geamăn Valeria — *B;* Petrescu Ion — *B;* Rusu Susana — *Cîmpia Turzii — CJ;* Pîrvuleţu Nic. — *AR;* Petru Miheş — *Meziad, BH;* Mircea P. Miheş — *Meziad, BH;* Triculescu Radu — *B;* Cipu Ioan — *Făget, TM;* Stoian Nicon — *Ploieşti;* Blaga Ion — *Aiud;*

★

CRÂSTEV LIUBEN, Bucureşti: *vom ține seama de precizarea făcută, la efectuarea abonamentului pe care l-ați cîştigat.*

CONTENTS (Romanian History) **C. ANTIP, I. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN, S. KOLANGIAN, C. POPIŞTEANU** and **V. ŞIMANDAN** 155 Years since the Revolution of Tudor Vladimirescu... 2 • **N. COPOIU** January 1859. Documents regarding the Union... 9 • **M. DOGARU** Scenes from the Struggle of the Romanian Antifascists...13 • **M. GROZAVU** November 8, 1945: The Death of Police Inspector Ioan Şulea... 15 • **N. MINEI** Six Centuries of Relations with the Romanians. An Exclusive Interview in Constantinople with Oecumenical Patriarch Demetrios... 20 • **B. MITREA** and **A. VULPE** The World of the Thracians... 26 • **M. SĂVAN** In Istanbul in the Steps of Dimitrie Cantemir... 32 • **M. DUMITRIU** Alexandru Cociu, the Communard... 33 • **P. CERNOVODEANU** Francisc Rákóczi II... 34 • **B. MITREA** An Important Archaeological Discovery at Izvoru, Giurgiu ... 42 • **D. CERNOVODEANU** Michael the Brave's Effigy of 1600 ... 44

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **C. ANTIP, I. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN, S. KOLANGIAN, C. POPIŞTEANU** et **V. ŞIMANDAN** 155 ans depuis la révolution de Tudor Vladimirescu... 2 • **N. COPOIU** Janvier 1859. Documents concernant l'Union... 9 • **M. DOGARU** Moments de la lutte des antifascistes roumains... 13 • **M. GROZAVU** 8 novembre 1945: La mort du commissaire Ioan Şulea... 15 • **N. MINEI** Six siècles de relations avec les Roumains. Une interview à Constantinople avec le Patriarche oecouménique Demetrios. En exclusivité..., 20 • **B. MITREA** et **A. VULPE** Le monde thrace... 26 • **M. SĂVAN** A Istanbul sur les traces de Dimitrie Cantemir... 32 • **M. DUMITRIU** Alexandru Cociu, le communard... 33 • **P. CERNOVODEANU** Francisc Rákóczi II... 34 • **B. MITREA** Une importante découverte archéologique à Izvoru, Giurgiu ... 42 • **D. CERNOVODEANU** L'effige de Michel le Brave de l'année 1600 ... 44

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **К. АНТИП, И. АНДРИЦОЮ, М. ЧЕРГЕДЯН, С. КОЛАНДЖИАН, К. ПОПИШТЯНУ, В. ШИМАНДАН** 155 лет со дня революции Тудора Владимиреску... 2 • **Н. КОПОЮ** Январь 1859. Документы Воссоединения... 9 • **М. ДОГАРУ** Страницы борьбы румынских антифашистов ... 13 • **М. ГРОЗАВУ** 8-ое ноября 1945 г.: смерть комиссара Иоан Шуля ... 15 • **Н. МИНЕЙ** Шестивековые связи с румынами: интервью в Константинополе с патриархом Деметриосом. Исключительно для **Магазин историк** ... 20 • **Б. МИТРЯ, А. ВУЛПЕ** Мир фракийцев ... 26 • **М. СЭВАН** По следам Димитрия Кантемира, в Стамбуле ... 32 • **М. ДУМИТРИУ** Коммунар Александру Кочу ... 33 • **П. ЧЕРНОВОДЯНУ** Франциск Ракоши II... 34 • **Б. МИТРЯ:** Важная археологическая находка в Изборy, Джурджу ... 42 • **Д. ЧЕРНОВОДЯНЧ:** Ефигия Михая Витязу с 1600 г.

INHALT (Rumänische Geschichte) **C. ANTIP, I. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN, S. KOLANGIAN, C. POPIŞTEANU, V. ŞIMANDAN** 155 Jahre seit der Revolution Tudor Vladimirescus... 2 • **N. COPOIU** Jänner 1859. Dokumente der Vereinigung... 9 • **M. DOGARU** Bruchteile aus dem Kämpfe rumänischer Antifaschisten ... 13 • **M. GROZAVU** Der 8. November 1945—Todestag des Kommissars Ioan Şulea... 15 • **N. MINEI** Seit sechs Jahrhunderten Beziehungen zu den Rumänen. Sonderinterview in Konstantinopol mit dem gesalbten Patriarchen Demetrios... 20 • **B. MITREA, A. VULPE** Die Welt der Thraker... 26 • **M. SĂVAN** Auf den Spuren Dimitrie Cantemirs in Istanbul... 32 • **M. DUMITRIU** Der Kommunard Alexandru Cociu... 33 • **P. CERNOVODEANU** Francisc Rákóczi II... 34 • **B. MITREA** Ein bedeutender archäologischer Fund in Izvoru, Giurgiu ... 42 • **D. CERNOVODEANU** Das Bildnis Michael des Tapferen aus dem Jahre 1600 ... 44

SUMARIO (Historia rumana) **C. ANTIP, I. ANDRIŢOIU, M. CERGHEDEAN, S. KOLANGIAN, C. POPIŞTEANU, V. ŞIMANDAN** 155 años de la revolución de Tudor Vladimirescu... 2 • **N. COPOIU** Enero de 1859. Documentos de la Unión... 9 • **M. DOGARU** Momentos de la lucha de los antifascistas rumanos... 13 • **M. GROZAVU** 8 de noviembre de 1945: la muerte del comisario Ioan Şulea... 15 • **N. MINEI** Seis siglos de relaciones con rumanos. Interviu a Constantinopole en esclusividad con patriarca ecumenico Demetrios... 20 • **B. MITREA, A. VULPE** El mundo de los tracios... 26 • **M. SĂVAN** Testimonios sobre Dimitrie Cantemir en Istanbul ... 32 • **M. DUMITRIU** Alexandru Cociu, el comunardo... 33 • **P. CERNOVODEANU** Francisc Rákóczi II... 34 • **B. MITREA** Un importante descubrimiento arqueologico a Izvoru, Giurgiu ... 42 • **D. CERNOVODEANU** Efigia de Miquel el Valiente del año 1600 ... 44

ABONNEMENTS : ILEXIM — Serviciul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteii" — Bucureşti

42 427
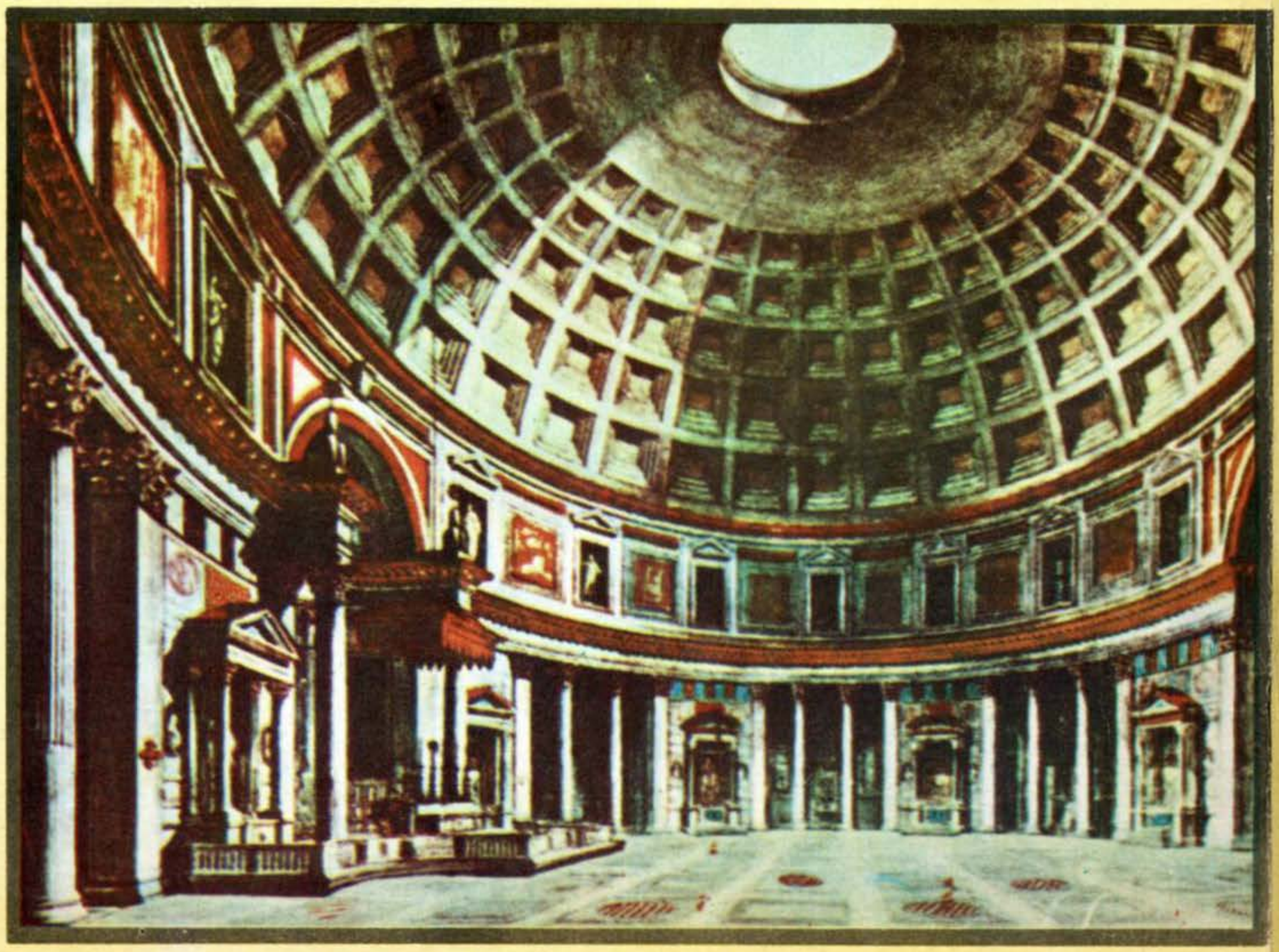
M AGRIPPA L F COS TERTIVM FECIT